

en bondi· en
en hefir hel-
ja· en sa· fmi
ag hef̄ migat.
pa mend bunad
ust skott· er þr
natt· en nu se
zaman setia
deyr· en huer
ma glaldi eyr
en adur skol
ir sem á raa
Sua · um
ust beot pra
t. st englengr

mali· hafi ar geodung· sua um
trio· naut esa sandi esa annan
penad en fr̄ prima a hafi vtt·
fliptia til landz hauj ar geodung·
Vm haf̄ rekstur
Ha kerpan hogri uer a goet
at hual fliptri þau sem ver dolkō
vagn hogh· pa vilni ver bat gega
þem mommum er bat land eigu
sem a reker· j̄ guðs salar· & salo
paude uars· os i prider & parseldar·
med þem heite at sýna stade· ij.
skelikum midum fr̄ gi· rad j̄· vttā
vætr ept komende sée at bat er
noðeot monj kinglykommum·

Nordisk paleografi

Lars Svensson / Studentlitteratur

LUNDASTUDIER I NORDISK SPRÅKVETENSKAP

Serie grundad av Ivar Lindquist och Karl Gustav Ljunggren

- fortsatt av Bertil Ejder och Gösta Holm

SERIE A NR 28

Nordisk paleografi

Handbok med transkriberade och
kommenterade skriftprov

Lars Svensson

Studentlitteratur

Omslaget: Ur den av hertig Håkan Magnusson år 1298 utfärdade rättarboten för Färöarna, det s k Seyðabrévið (Fårbrevet), Färöarnas äldsta bevarade skrivna språkminnesmärke. - Medeltidshandskrift nr 15. Folio. Blad 135 r. LUB. Avskrift från förra hälften av 1300-talet.

Transkription

/s/ em bondi. en	mali. hafi af feorðung. sua vm
/maldryk/ iu hefir hel	trio. naut eða sauði eða annan
/da/ ga. en sa. fim	fenað en <u>þeir</u> finna a hafi vtt <u>ok</u>
dag hefir mungat.	flytia til lanðz havj af feorðung.
ba men <u>vm</u> bvnad	vm haf rekstvr
/legi/ ast jkott. er <u>þeir</u>	Pa skipan hofu uer a gort
/m/ att. en nv <u>skal</u>	at hval flystri þau sem ver <u>kollvm</u>
saman setia	vagn hogh. ba viliu ver þat gefa
.kyr. en huer	þeim monnum er þat land eigu
/mi/ nna gialdi <u>þyrj</u>	sem a rekr. <u>firir</u> guðs sakir. <u>ok</u>
	salv
/m/ en aðrir skolv	fauðr uars. os <u>til</u> friðar <u>ok</u>
	farseldar.
/þe/ ir sem <u>æigi</u> faa	með þeim hette at syna <u>skal</u> aðr
	.ij.
/fostur/ s. Sua <u>ok</u> <u>vm</u>	skilrikvm monnum en <u>þeir</u> geri rað
	<u>firir</u> . vttan
/lau/ past brot fra	varir eptir komendr see at þat er
/laus/ t. <u>skal</u> engi lengr	nockot motj <u>konungðominum</u>

© Lars Svensson 1974

Andra tryckningen

Printed in Sweden

Studentlitteratur

Lund 1974

ISBN 91-44-05391-6

INNEHÅLL

Förord	7
Skriftprov, transkriptioner och kommentarer	9
Markeringsar i transkriptionerna	10
Benämningar på bokstavens detaljer	11
Benämningar på några speciella bokstavstyper	13
Förkortningar	14
Inledning	15
1. Vad är paleografi?	17
2. Något om skriftens historia	19
3. Alfabetets utveckling och utbredning	20
4. Skrivmaterial och skrivredskap	23
Litteratur till kapitel 1-4	25
5. Den latinska skriftens utveckling	27
Transkriptioner till skriftprov 1-8	36
Översikt över de latinska och nationella skrifterna	38
Litteratur	40
6. Skriften i Sverige	42
Språket och skrivarna	42
Siffror och tal	43
Förkortningar	44
Skiljetecken m m	45
Stora bokstäver	46
Den svenska skriftens utveckling	46
Den karolingiska minuskelns period (ca 1150-1250)	46
Den äldre gotiska skriftens period (ca 1250-1370)	46
Den yngre gotiska skriftens period (ca 1370-1526)	46

Den nygotiska (tyska) skriftens period (ca 1526-1800)	47
Den latinska skriftens period (ca 1800-)	48
Anmärkning om tryckstilen	49
Skriftprov, transkriptioner och kommentarer	51
Litteratur	135
7. Skriften i Danmark	137
Skrivkonsten från Tyskland	137
Den danska skriftens utveckling	137
Den karolingiska minuskelns period (ca 1050-1250)	137
Den äldre gotiska skriftens period (ca 1250-1350)	138
Den yngre gotiska skriftens period (ca 1350-1525)	138
Den nygotiska (tyska) skriftens period (ca 1525-1875)	139
Den latinska skriftens period (ca 1875-)	139
Anmärkning om tryckstilen	140
Skriftprov, transkriptioner och kommentarer	141
Litteratur	163
8. Skriften på Island	164
Språket. Den isländska skriftens ursprung	164
Förkortningar	165
Sammanskrivna bokstäver	166
Skiljetecken m m	167
Stora bokstäver	167
Aksenttecken	168
Den isländska skriftens utveckling	169
Den karolingiska minuskelns period (ca 1150-1225)	169
Den karolingisk-insulära skriftens period (ca 1225-1300)	169

Den gotiska skriftens period (ca 1300-1550)	170
Den nygotiska (tyska) skriftens period (ca 1550-1880)	170
Den latinska skriftens period (ca 1880-)	171
Anmärkning om tryckstilen	171
Skriftprov, transkriptioner och kommentarer	173
Litteratur	199
9. Skriften i Norge	200
Språket	200
Förkortningar och sammanskrivna bokstäver m m	200
Den norska skriftens utveckling	201
Den äldre karolingisk-insulära skriftens period (ca 1150-1225)	201
Den yngre karolingisk-insulära skriftens period (ca 1225-1300)	202
Den gotiska skriftens period (ca 1300-1550)	203
Den nygotiska (tyska) skriftens period (ca 1550-1870)	204
Den latinska skriftens period (ca 1870-)	204
Anmärkning om tryckstilen	205
Skriftprov, transkriptioner och kommentarer	207
Litteratur	250
Förteckning över skriftproven	252
Sakregister	257

Bokstavstaylor:

- för svenska skriftprov se s. 129-134
 för danska skriftprov se s. 158-162
 för isländska skriftprov se s. 195-198
 för norska skriftprov se s. 245-249

Rättelser

sida	rad i transkription	står	skall vara
61	18	lyþa.	lyþa
70	1, 3	är	är
77	14	och	ock
101	6	olycka	olycka,
101	10	til	till
118	5	lofad	lofwad
121	15	Fält-	Fält
150	2	Ib	Jb
151	1	handscrippt	handscriptt
151	3	mands	mands
177	5	<u>konungr.</u>	<u>konungr</u>
177	7	var	var.
177	18	þa	þa
181	5	olafi	olafi
181	11	<u>gert</u>	<u>gert</u>
181	18	her	her
186	9	<u>dominicam</u>	<u>dominicam</u>
190	1	þann	þann
190	sista r	kirkju	kyrkju
228	1	Eiriker	Eriker
229	5	bæzta	bæzsta
241	25	1898	1898.

154 (övre parentesen), 255 r 1 Kancecellis Kancelliets

Prick över o har i två fall inte kommit fram på skriftprovet:

s 83 r 3: förre

s 98 r 5: stör-

Detsamma gäller nedre pricken i kolon s 236 r 5.

FÖRORD

Denna lärobok är i huvudsak utarbetad på grundval av Hreinn Benediktsson, Early Icelandic Script (1965), Franz Blatt, Alfabetets historia (1945), Svend Dahls Bibliotekshandbok. I (1924), David Diringer, Skrift (1962), Nordisk håndbog i bibliotekskundskab. I (1957) och Palæografi (Nordisk kultur. 28 (1944-54)). Boken är avsedd i första hand för nordister, men den kan också användas av historiker, kyrkohistoriker, litteraturhistoriker, jurister, folklivsforskare och genealoger. Början av boken behandlar kortfattat skriftens och alfabetets historia, skrivmaterial och skrivredskap samt den latinska skriftens utveckling. Senare delen och huvuddelen av boken skildrar skriftens utveckling i Norden från medeltidens karolingiska minuskel till vår egen tids humanist- eller antikvariskursiv.

Professor Gösta Holm, som väckt mitt intresse för paleografi, har läst ett första utkast till boken. För viktiga påpekan den och förslag till förbättringar samt många stimulerande diskussioner tackar jag honom varmt. Jag tackar honom också för att han velat låta boken ingå i serien Lundastudier i nordisk språkvetenskap. Jag står också i tacksamhetsskuld till professor Sven Kjöllerström och docent Carl-Gustav Undhagen, som läst delar av boken i manuskript och därvid gjort värdefulla kommentarer. Viktiga upplysningar har jag brevledes fått av ordboschefen Alf Hellevik, Oslo och arkivarien Jan Liedgren, Stockholm. Jag tackar dem varmt härför.

Fru Gunilla Lundman har på ett synnerligen förtjänstfullt sätt utfört maskinutskriften av förlagan för offsettryckningen. För detta uttrycker jag härmad min tacksamhet.

För hjälp med korrekturläsning tackar jag min hustru Gerd

och kamrer Alfons Weissbach.

Med personalen på Studentlitteratur har jag haft ett angenämt samarbete. Särskilt vill jag tacka fru Gabriella Petery, som med skicklighet och noggrannhet monterat de svenska, isländska och norska bokstavstavlorna.

Slutligen vill jag frambära ett tack till personalen vid Lunds universitetsbibliotek, särskilt till bibliotekarierna Signe Carlsson och Rolf Arvidsson och teol kand Per Ekström, handskriftsavdelningen, för det tillmötesgående och den stora tjänstvillighet, som alltid visats mig.

Trots all den hjälp jag fått är boken - som har en lång tillkomsttid - förvisso inte fri från brister. Jag vore ytterst tacksam för synpunkter och förslag till sakliga och pedagogiska förbättringar, som kan komma en eventuell andra upplaga av boken till godo.

Lund i maj 1974

Lars Svensson

SKRIFTPROV, TRANSKRIPTIONER OCH KOMMENTARER

Skriftproven är kronologiskt ordnade. Åtskilliga av dem är tidigare avtryckta i paleografiska handböcker; de latinska skriftproven är så gott som alla hämtade ur Nordisk Kultur 28; de danska, isländska och norska texterna har hämtats ur Palæografisk atlas 1903-1907, Kroman, Skriftens historie i Danmark och Þórólfsson, Nokkur orð um Íslenzkt skriftletur. De flesta av de svenska texterna, som utgörs av diplom, brev, protokoll, utdrag ur lagar, religiösa skrifter, tänkeböcker, hushållsböcker m m, har inte varit publicerade tidigare. Skriftproven 20 - 29 är särskilt intressanta. De är alla avskrifter ur Per Brahes *Oeconomia* och möjliggör ett studium av en och samma text av tio olika händer från ca 1590 till 1720.¹

Då den nygotiska skriften i de nordiska länderna i stort sett har likartat utseende, har jag inte ansett det nödvändigt att exemplifiera denna skrift med lika många skriftprov från varje enskilt land. De flesta skriftproven från denna epok och de utförligaste kommentarerna finner läsaren i kapitlet Skriften i Sverige, medan blott några kortare skriftprov får illustrera den nygotiska skriften i de övriga nordiska länderna.

Transkriptionerna är bokstavstroga. Fel i texten har återgivits orättade. Handskrifternas förkortningar är som regel upplösta. Förkortningsupplösningen markeras med understrykning. Stundom är det svårt att avgöra om stor eller liten bokstav avses. Detsamma gäller initialt i och j. Storleken har fått bli avgörande, men subjektivitet har inte kunnat undvikas. Tecknet þ (eg sz) återges med ss, inte med sz.

1. Uppslaget härtill fick jag av professor Gösta Holm.

I möjligaste mån svarar rad i handskrift mot rad i transkription. Vid behov markeras radslut med /.

Både text och transkription har försetts med radsiffror.

I kommentarerna behandlas enskilda bokstäver, sammanskrivna bokstäver (särskilt ff, sk, sl, ss, st, tt), förkortningar, interpunktion, fel i texten m m. Alla skriftprov kommenteras ej lika ingående. Svårästa texter har fått utförligare kommentarer än lättlästa. Texter skrivna med latinskt alfabet är i regel mycket lättlästa; de kommenteras vanligen ej.

M a r k e r i n g a r i t r a n s k r i p t i o n e r n a

Understrykning markerar upplösta förkortningar.

/ markerar radslut.

[_] markerar suppling ('utfyllnad', 'tillägg').

BENÄMNINGAR PÅ BOKSTAVENS DETALJER

k ————— ben

l ————— hake (rak)

c ————— hake (sned)

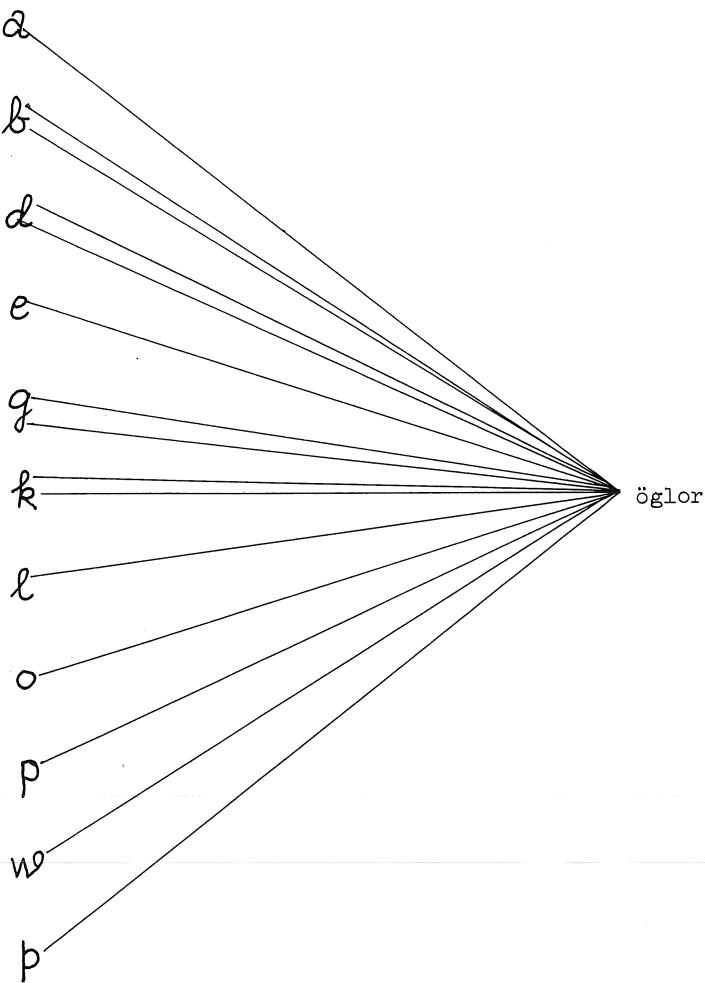
a ————— hals

r ————— krok
z ————— krok

d —————
m —————
M —————
t —————
v —————
b ————— staplar

d t stapeln är rak

d t stapeln är böjd eller rund

e o p

öglan är sluten

c u p

öglan är öppen

BENÄMNINGAR PÅ NÄGRA SPECIELLA BOKSTAVSTYPER

a b d g är exempel på enrummiga bokstäver (dvs bokstaven har en öglor)

æ b d g är exempel på tvårummiga bokstäver (dvs bokstaven har två öglor)

d rakt d

ð runt d eller d rotunda

r r med krok

v kluvet r

r̠ långt r

z runt r eller r rotunda

ñ struket r

ñ öglebrutet r

ʃ långt s

s lågt eller runt s

De ovan anförda bokstavstyperna har åtskilliga varianter.

FÖRKORTNINGAR

aa	anfört arbete
AEM	Archivistica et mediævistica Ernesto Nygren oblata
AM	(tillhörig) Arnamagneanska samlingen
ANF	Arkiv för nordisk filologi
AphS	Acta philologica scandinavica
Dipl norv	Diplomatarium norvegicum
DRA	Danmarks riksarkiv
HT	Historisk tidskrift
KKB	Kungliga biblioteket, Köpenhamn
KL	Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid
KUB	Universitetsbiblioteket, Köpenhamn
lat	latin
LUB	Universitetsbiblioteket, Lund
MCP	Monumenta chartæ papyraceæ historiam illustrantia
MRA	Meddelanden från svenska riksarkivet
NHB	Nordisk håndbog i bibliotekskundskab
NK	Nordisk Kultur
NoB	Namn och Bygd
NTBB	Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen
r	rad
SAOB	Svenska Akademiens ordbok
SDB	Svend Dahls Bibliotekshandbok
SKB	Kungliga biblioteket, Stockholm
SRA	Riksarkivet, Stockholm
UUB	Universitetsbiblioteket, Uppsala
vm	vattenmärken

INLEDNING

Handskriftsläsning kräver tålmod och noggrannhet. De första raderna eller sidorna i en handskrift är i allmänhet svårslästa och kan ta lång tid att tolka. Men efter hand som man blir förtrogen med skrivarens piktur går läsningen allt fortare. Läsningen underlättas också om läsaren är väl bekant med tidens ordförråd, morfologi och syntax. Viktigt är att känna till att vissa bokstäver, t ex h, r, s, i äldre handskrifter i regel skrivs olika beroende på bokstävernas distribution. Sålunda uppträder det s k runda r (r rotunda) efter runda bokstäver, speciellt efter o; se t ex fore i skriftprov 13 r 11. Ett initialt s ser annorlunda ut än ett finalt s; se t ex sin r 7 och hans r 1 i skriftprov 37. Osv.

Då en handstil är särskilt svårsläst, bör man noga undersöka de olika bokstäverna drag för drag och göra ett kontrollalfabet. Om skriften är svag eller otydlig, är ett förstoringsglas till mera hjälp än man kanske är benägen att tro. Också ljuset spelar härvidlag stor roll. Dagsljus kan stundom avslöja mera än en stark bordslampa. Ett viktigt hjälpmittel vid handskriftsstudier är infraröd- och ultraviolettfotografering. Se härom C R Smedmark, Fotografering - ett försummat hjälpmittel vid handskriftsstudier. Oftast är dock original tydligare än fotografiska reproduktioner.

Den som textkritiskt vill ge ut en text, dvs söka fastställa en viss texts riktiga eller ursprungliga lydelse, måste - om mer än en uppteckning av texten föreligger - vanligen upprätta ett stemma (dvs ett stamträde), som visar de olika handskrifternas inbördes relation. Olika läsarter, osäkra läsningar, konjekturen (dvs förmodade läsarter) och emendationer (dvs text-

rättelser) anges i en textkritisk apparat. Upplösta förkortningar kursiveras. Exempel på goda textkritiska editioner kan man finna i Svenska fornskriftsällskapets samlingar (SFSS). Om olika principer och metoder för utgivning av äldre texter se B Olsson, Bröllopsbesvärs Ihugkommelse. I, s IX-LXXI.

En strukturell, på föregivet immanenta kriterier grundad, paleografisk metod presenteras i S Alléns avhandling, Grafematsk analys som grundval för textedering med särskild hänsyn till Johan Ekeblads brev till brodern Claes Ekeblad 1639-1655 (1965). Det gäller för handskriftsläsaren att utan referens till textens innehåll uppdela den lopande texten i segment. Genom typologisk identifiering av mindre segment med delar av större segment görs en fortsatt uppdelning av texten. Därefter kontrollerar man de framkomna tentativa enheternas generalisierbarhet genom undersökning av deras inbördes kombinationsförhållanden.

Alléns metod är komplicerad och tidsödande. I åtskilliga fall är en objektiv, grafematsk analys knappast möjlig. Hur skall man t ex på typologiska grunder identifiera och tolka bokstäver som under 1600-talet skrevs lika eller nästan lika (t ex e-r, n-u, latinskt s - tyskt h)? I själva verket skiljer sig Alléns metod inte så mycket från traditionell. En noggrann identifikation av bokstavstecknen måste alla utgivare göra och liksom dessa måste Allén i tveksamma fall rådfråga kontexten för att kunna skilja t ex saken från haken.

1. VAD ÄR PALEOGRAFI?

Paleografi är vetenskapen om äldre tiders skrivkonst och skrivarter och dessas historia, särskilt vetenskapen om de medeltida handskrifternas skrift (dess beskaffenhet, läsning och tolkning). Paleografen behandlar texter på papper, pergament, papyrus, linne och vax, skrivna med skrivrör, pensel, vassrör, penna eller griffel (skrivstift). Den är en viktig filologisk och historisk hjälvpvetenskap. Dess viktigaste uppgifter är

- a) att identifiera eller särskilja en handstil från andra liknande stilar
- b) att bestämma en handskrifts ålder, då dateringsuppgifter saknas i texten samt
- c) att tolka texten.

Vid en analys av skriften undersöker paleografen

1. bokstävernas yttra utseende
2. skrivvinkeln
3. pennföringen
4. skriftens storlek
5. penndragens art (hårt eller lätt tryck)
6. skrivmaterialets art samt
7. textens art.

Paleografen har beröringspunkter med epigrafiken och diplomatiken. Epigrafiken behandlar emellertid inte bokskrift utan inskrifter på varaktigt material (särskilt sten, metall och lera). Diplomatiken är vetenskapen om historiska urkunder och har som uppgift att fastställa en urkunds äkthet och historis-

ka värde. Diplomatiken undersöker dels urkundens yttre skick (skrift, material, format), dels dess språkliga och stilistiska utformning (språk, uppställning, underskrifter, datering och sigill).

Anmärkning

Inskrifter på mynt behandlas av numismatiken.

2. NÅGOT OM SKRIFTENS HISTORIA

Det primitivaste stadiet av skrift kallas bildskrift eller piktografi, som meddelar en berättelse eller skildrar ett föremål med hjälp av bilder, piktogram. Bildskrift har använts bl a i Egypten, Mesopotamien, Fenicien och Kina och förekommer fortfarande i Centralafrika, Sydostasien och Sibirien.

Nästa stadium är ideografisk skrift, som är en högt utvecklad bild- eller begreppsskrift och som i motsats till den mer primitiva kan uttrycka abstraktioner, idéer (som t ex då tecknet för 'sol' (en cirkel) också kom att brukas om 'hetta', 'ljus', 'dag' etc). Denna skriftform har påträffats bl a i Nordamerika, Centralamerika, Afrika och Polynesien.

Ur den ideografiska skriften utvecklas en fonetisk skrift eller en ljudskrift, vari de enskilda skrifttecknen motsvarar ett eller flera ljud i det språk som återges; något samband mellan symbolens form och det ljud som symbolen representerar behöver inte föreligga. Den fonetiska skriften indelas i

- a) syllabisk skrift eller stavelseskrift: varje skrifttecken betecknar en stavelse
- b) alfabetisk skrift: varje skrifttecken betecknar ett språkljud.

Exempel på en skrift som inte är fonetisk är den kinesiska skriften, som kan betecknas som en ordskrift, där varje skrifttecken (fortfarande) betecknar ett helt ord.

3. ALFABETETS UTVECKLING OCH UTBREDNING

Den feniciska (nordsemitiska) konsonantskriften, utformad ca 1500 - 1000 f Kr, har givit upphov till alla kända alfabetiska skrifter. Det övertogs av grekerna på 900- eller 800-talet f Kr, vilka kompletterade det genom att införa vokaltecknen. Skriftriktningen var ursprungligen från höger till vänster, senare omväxlande från höger till vänster och från vänster till höger, s k boustrofedon ("oxvändningsvis"). På 500-talet f Kr blir det emellertid i samband med kursivskriftens utbildande regel att skriva från vänster till höger, den naturliga riktningen för icke-vänsterhänta. Att det grekiska alfabetet går tillbaka på det feniciska framgår av

- a) bokstävernas form (stor likhet)
- b) tecknens ljudvärde (stor likhet)
- c) bokstävernas ordning (densamma)
- d) bokstävernas namn (lätt förvanskning av motsvarande semitiska: alfa återgår på det semitiska alef 'oxen', beta på beth 'hus' etc). Se fig 1.

Det grekiska alfabetet kom genom etruskerna till de italiska folken. Av världshistorisk betydelse blev det latinska alfabetet, som genom erövringar, handel och mission spreds över stora delar av världen. Se fig 2.

NORDSEMITISK				GREKISK				ETRUSKISK		LATINSK			MODERNA VERSALER		
TIDIG	FORNHEBREISK	MOABITISK	FENICISK	FORN-GREKISK	ÖSTLIG	VÄSTLIG	KLASSISK	TIDIG	KLASSISK	TIDIG	MONUMENTAL	KLASSISK	FRAKTUR	KURSIV	ANTIKA
K	K	K	腓	Δ	Δ	Δ	Δ	A	A	A	▲	A	AAA	AAA	A
ג	ג	ג	ג	β	β	β	β	β	β	B	B	Ⓑ	B	B	B
ל	ל	ל	ל	ל	ל	ל	ל	ל	ל	>	<	C	CCC	C	C
ד	ד	ד	ד	△	△	△	△	د	د	O	D	D	Ⓓ	D	D
ת	ת	ת	ת	ε	ε	ε	ε	ε	ε	E	E	E	Ⓔ	E	E
י	י	ي	ي	ف	ف	ف	ف	ف	ف	F	F	F	Ⓕ	F	F
ו	ו	ו	ו							G	Ⓖ	G			
א	א	א	א	I	I	I	I	I	I	I	I	I			
מ	מ	מ	מ	μ	μ	μ	μ	μ	μ	H	μ	μ	Ⓜ	H	H
ו	ו	ו	ו	⊗	⊗	⊗	⊗	ο	ο	ο	ο	ο	ⓧ	ο	ο
ב	ב	ב	ב	ב	ב	ב	ב	ב	ב	ו	ו	ו	Ⓑ	J	J
נ	נ	נ	נ	ν	ν	ν	ν	ν	ν	K	K	K	Ⓝ	K	K
ל	ל	ل	ل	λ	λ	λ	λ	λ	λ	L	L	L	Ⓛ	L	L
צ	צ	צ	צ	צ	צ	צ	צ	צ	צ	M	M	M	Ⓜ	M	M
צ	צ	צ	צ	צ	צ	צ	צ	צ	צ	N	N	N	Ⓝ	N	N
ט	ט	ט	ט	ט	ט	ט	ט	ט	ט	田	田	田	Ⓣ	田	田
ו	ו	ו	ו	ו	ו	ו	ו	ו	ו	O	O	O	ⓧ	O	O
ו	ו	ו	ו	ו	ו	ו	ו	ו	ו	P	P	P	⓫	P	P
מ	מ	מ	מ	μ	μ	μ	μ	μ	μ	M	M	M	Ⓜ	M	M
ו	ו	ו	ו	ו	ו	ו	ו	ו	ו	Q	Q	Q	ⓧ	Q	Q
ו	ו	ו	ו	ו	ו	ו	ו	ו	ו	R	R	R	⓫	R	R
ו	ו	ו	ו	ו	ו	ו	ו	ו	ו	S	S	S	Ⓢ	S	S
+ X	X	X	X	Τ	Τ	Τ	Τ	Τ	Τ	T	T	T	Ⓣ	T	T
				Υ	Υ	Υ	Υ	Υ	Υ	V	V	V	⓪	V	V
													⓫	W	W
				X	X	X	X	X	X	X	X	X	⓫	Y	Y
				Φ	Ψ	Ω	Υ	↓	8	Z	Z	Z	⓫	Y	Y

Fig 1. Alfabetets utveckling från nordsemitisk skrift omkring 1000 f Kr till moderna versaler. (Efter D Diringer, Skrift. 1962.)

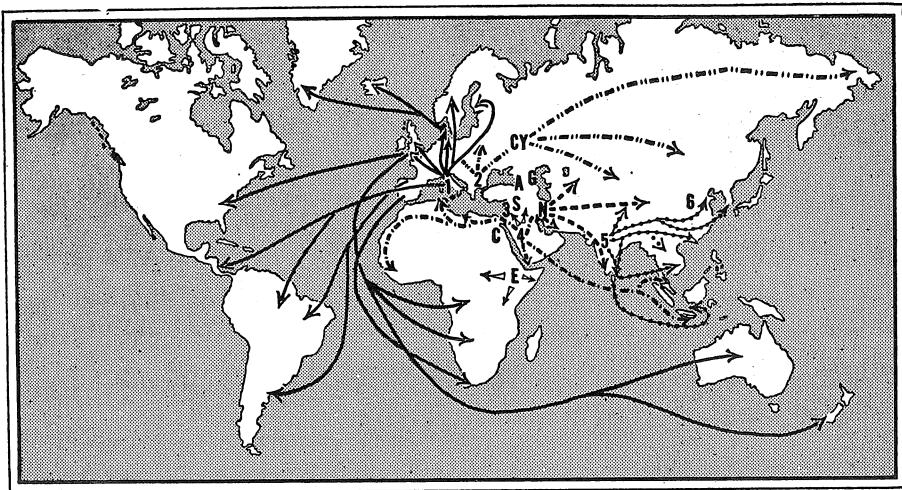

Fig 2. Alfabetet följer religionen. 1. Den västra kristenheten (latinsk skrift). 2. Den östra kristenheten (armenisk skrift A, koptisk skrift C, kyrillisk skrift Cy, etiopisk skrift E, georgisk skrift G, nestoriansk skrift N, syrisk skrift S). 3. Judendom (hebreisk skrift). 4. Islam (arabisk skrift). 5. Buddhism (buddhistisk skrift). 6. Confucianism (kinesisk skrift). (Efter D Diringer, Skrift. 1962.)

4. SKRIVMATERIAL OCH SKRIVREDSKAP

De viktigaste material man skrev på under antiken var papyrus, pergament och vaxtavlor. På papyrus är de flesta litterära antika verk först nedtecknade. Formen är äldst rullen. Man skrev med rörpenna (lat calamus) i kolumner och blott på rullens ena sida. Vid sidan av papyrus brukades pergament, preparerat get-, kalv- eller fårskinn. Enligt Plinius d å skall pergamentet ha uppfunnits på 100-talet f Kr i staden Pergamon i Mindre Asien. Fynd har emellertid visat att det varit i bruk tidigare. Det nya skrivmaterialet kallades ursprungligen membrana; först år 301 e Kr är benämningen pergament belagd.

Den äldsta bevarade grekiska pergamenthandskriften är från ca 190 f Kr. Pergamentet, som var hållbarare och lättare att skriva på än papyrus, utkonkurrerade snart detta som skrivmaterial. Under medeltiden är pergament det viktigaste skrivmaterialet. Förnämliga urkunder (kejserliga, kungliga, påvliga) skrevs dock av hävd på papyrus. Denna praxis upphör 1022.

Då pergamentbladen var dyra och svåra att anskaffa, var det inte ovanligt att man skrapade bort skriften på redan använda pergamentblad, för att dessa skulle kunna användas på nytt. Sådana pergamenthandskrifter kallas palimpsester (lat codices rescripti). På pergament skrev man med fjäderpenna (lat penna). Bläcksorterna var många och i allmänhet av god kvalitet. Vanligen var skrivbläckets färg svart.

Pergamentbokens vanligaste form är codexen, en bok, sammansatt av ett eller flera vikta blad (ursprungligen vaxtavlor o d). På 1300-t blev det brukligt att foliera böckerna med bokstäver och romerska siffror: AI, AII, AIII t ex till AXVI, därefter BI, BII, BIII etc. Högersidan i en codex kallas för recto-sidan (eg "på framsidan", förkortas x), vänstersidan verso-sidan

(eg "på baksidan", förkortas y). Således betyder IV r fjärde bladets högersida (framsida) och motsvarar med modern paginering sidan 7. Löpande paginering blir praxis först under nyare tiden.

Varje sida var i nedre högra hörnet vanligen försedd med en kustod, dvs följande sidas begynnelseord eller begynnelsestävelse, för att kontrollen av sidornas ordningsföljd skulle underlättas. Se skriftprov 28. Bokformatet indelades i folio, kvart (4:o), oktav (8:o), duodes (12:o), sedes (16:o), allteftersom arken var vikta till resp 2, 4, 8, 12, 16 blad. Codexen blev vanligen inbunden i ett träband, överdraget med skinn och ofta försett med ett spänne. Titlar och överskrifter skrevs med rött bläck, oftast av särskilda rubrikatorer (jfr lat rubber 'röd'), efter det att codexen var färdigskriven.

Mycket vanliga under antiken och medeltiden var vaxtavlorna (lat pugillares), trätavlor överdragna med vax. Dessa användes särskilt för räkenskaps- och protokollföring samt för skrivövningar i skolan. Skrivredskapet var en griffel (lat stylus) av metall eller ben.

Papperet, en kinesisk uppfinning, kom genom araberna till västvärlden och undanträngde småningom pergamentet som skrivmaterial. År 794 tillverkades papper i Bagdad. I Spanien och Italien kom papperet i bruk på 1100- och 1200-talen, i de nordiska länderna först omkring 1350. Svensk papperstillverkning kom igång på allvar först under 1600-t. Tidigare hade man importerat papper från Italien, Tyskland och Holland.

Karakteristiskt för det europeiska papperet är de s k vattenmärkena (förkortas vm) eller vattenstämplarna, figurer eller mönster i papperet, vilka märks när detta betraktas i genomfallande ljus. Vattenmärkena är viktiga dateringsmedel. Datieringsmetoden grundar sig på att pappersformarna med åtföljande

vattenmärken endast kunde användas en kort tid och att papper på grund av stor efterfrågan sällan lagrades en längre tid. Om således ett vattenmärke i en odaterad handskrift i identisk form anträffas i ett daterat dokument, bör den odaterade handskriften vara ungefär från samma tid som den daterade. En atlas över vm i papper, använt i Sverige, saknas. Forskaren hänvisas till C M Briquets klassiska men ofullständiga *Les filigranes*, som omfattar 16 000 avbildningar och går fram till 1600. Kompletteringar kan göras bl a hos S Ambrosiani, *Pappersstillverkningen i Sverige intill 1800-talets mitt* (1923), E Heawood, *Watermarks mainly of the 17th and 18th centuries* (MCP 1. 1950), A Zonghi m fl, *Watermarks* (MCP 3. 1953), V Mosin, *Filigranes des 13e et 14e ss* (1957) och A H Shorter, *Paper mills and paper makers in England 1495-1800* (MCP 6. 1957).

L i t t e r a t u r t i l l k a p i t e l 1 - 4

- S Ambrosiani, *Papperstillverkningen i Sverige intill 1800-talets mitt* (*Molae chartariae Suecanae*, Svenska pappersbruksföreningens festskrift. 1923).
- F Blatt, *Alfabetets historia* (1945), s 37 ff, 93 ff.
- Bonniers lexikon (1961, 1966). Artiklarna alfabet och skrift.
- S E Bring, *Bibliografisk handbok till Sveriges historia* (1934), s 13-17.
- C M Briquet, *Les filigranes* (2 uppl 1923).
- J Brøndum-Nielsen, *Palæografi. Nordisk kultur* 28 A (1944), s 1-8.
- D Diringer, *Skrift* (1962), s 8 ff, 90 ff.
- Focus uppslagsbok (1958, 1959). Artiklarna alfabet och skrift.
- G Holm, *Några problem i Alexanderforskningen* (ANF 1958).
- D Kornhall, *Den fornsvenska sagan om Karl Magnus* (1959), s 3-12.
- G Liljedahl, *Om vattenmärken och filigranologi* (HT 1956).

- G Liljedahl, Nyare litteratur rörande vattenmärken (HT 1958).
G Liljedahl, Om pappershistoria och filigranologi (HT 1968).
MCP = Monumenta chartae papyraceae historiam illustrantia or collection of works and documents illustrating the history of paper (1950 ff).
A Nelson, Medeltidens latinska bok och skrift (SDB.I. 1924), s 17 ff.
Nordiskt lexikon för bokväsen. 1-2 (1951-1962). Artiklarna format, kustod, palimpsest, papper, papyrus, pergament.
E Nygren, Huru papperet kom till Sverige. (En bok om papper, tillägnad C J Malmros. 1944.)
K Olsen, Skriftens historie (NHB I. 1957), s 159-178, 196 ff.
SAOB och Svensk uppslagsbok (1947-1955 års uppl). Artiklarna diplomatik, epigrafik, numismatik och paleografi.

5. DEN LATINSKA SKRIFTENS UTVECKLING¹

Man kan indela skrifttecknen

1. efter bokstävernas storlek:

- a) majuskler (stora bokstäver; på boktryckarspråk: versaler): bokstäverna är ungefär lika höga mellan två parallella linjer; tvålinjeskrift (t ex ABFP)
- b) minuskler (små bokstäver; på boktryckarspråk: gemenas²): bokstäverna är olika höga; fyrlinjeskrift (t ex abfp)

2. efter bokstävernas inbördes förbindelse:

- a) präntad skrift: bokstäverna är isolerade
- b) kursiv skrift: bokstäverna är förenade med varandra.

Präntad skrift användes som bokskrift (lat littera libralis eller libraria), kursiv (eg "löpande") skrift ursprungligen som praktisk vardagsskrift (lat littera epistolaris 'brevskrift'), från 400-talet också som bokskrift.

Majusklerna framträder i tre former, som kapitälsskrift, som majuskelkursiv och som uncialskrift.

Kapitälsskriften användes dels som monumentalskrift o d³, dels som bokskrift (ung fr Kr f - 500-t e Kr) och indelas i

a) kvadratisk kapitälsskrift med nästan fyrkantiga bokstäver

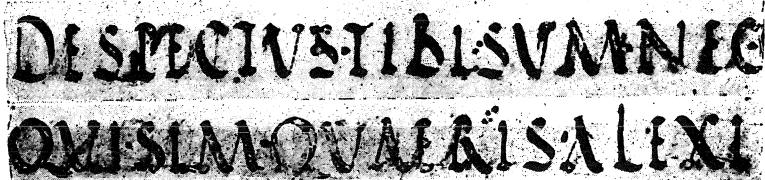
1. Skriftpolen i detta kapitel är med undantag av 4 och 8 A hämtade ur Nordisk kultur 28 A. Transkriptionerna till skriftpol 1-8 se s 36 f.
2. Bokstäver med versalers form men med gemenas storlek kallas kapitäler.
3. Den äldsta latinska inskriften finns på en fibula (dvs guldsänne) från Praeneste från 600-talet f Kr.

b) rustik kapitälskrift med höga och smala bokstäver.

I kapitälskriften förekommer få abbreviaturer (förkortningar) och ligaturer (sammanskrivna bokstäver; om termen se s 166). Orden skrevs vanligen i ett sammanhang utan skillnad mellan orden (s k scriptura continua). Se skriftprov 1 A-B.

Skriftprov 1 A. Kvadratisk kapitälskrift, 300-t e Kr.

Skriftprov 1 B. Rustik kapitälskrift, 400 - 500-t e Kr.

Majuskelkursiven eller den äldre romerska kursiven (ca 250 f Kr - 250 e Kr) - enligt några forskare besläktad med den rustika kapitälskriften - känner man bl a från pompejanska graffiti (vägginskrifter) och vaxtavlor. I majuskelkursiven är bokstäverna olika höga; vissa bokstäver, t ex d, har minuskelform; de enskilda bokstäverna är hastigt skrivna; det finns en stark benägenhet för ligaturer. Se skriftprov 2.

~~A C D D E F G J K L M N O R X S T V~~

Skriftprov 2. Majuskelkursiv, 100-t f Kr.

Uncialskriften¹ (300-t - 800-t) är enligt några forskare en omformad kapitälskrift med mer rundade linjer; enligt andra är det den primitiva minuskeln som ligger till grund för denna skrift. Bokstäverna A, D, E, H, M, Q och I är särskilt karakteristiska för uncialskriften. Liksom kapitälerna präntades uncialerna. Se skriftprov 3. Under den tidiga medeltiden var uncialskriften den egentliga bokskriften. Särskilt kyrkans litteratur är traderad i denna skriftform.

REMISSIT EUM
AD HERODEM
QUI ETIPSE HIERA
SOL YMI S ERAT
ILLIS DIEBUS

STABANT ETIAM
PRINCIPES SACER
DOTUM ET SCRIBAE
CONSTANTER ACCU
SANTES EUM

Skriftprov 3. Uncialskrift, 600-t.

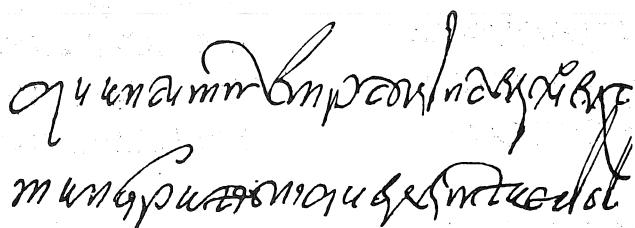
1. Termen är tidigast belagd hos Hieronymus, som på ett ställe (*Praefatio in librum Job*) kallar prakthandskrifternas bokstäver för unciales litterae. Vad han därmed menar är omtvistat. Allmänt antas att uttrycket avser bokstävernas storlek (lat uncia = 1/12 fot, 1 tum). Annorlunda W Hatch, *The origin and meaning of the term "uncial"* (Classical philology 1935).

På 100-200-talet utvecklades majuskelskriften till en minuskel-skrift, den primitiva minuskeln. Majusklerna försvann emeller-tid inte helt. Under hela medeltiden brukades de som initialer och storbokstäver, till överskrifter och titlar. De stora bok-stäverna i vårt nuvarande boktryck är en direkt kvarleva av majusklerna.

Minusklerna framträder förutom i den primitiva minuskelskriften i minuskelkursiven, i halvuncialen, i halvkursiven och i natio-nalskrifterna.

Minuskelkursiven eller den yngre romerska kursiven (300-t-600-t). Om denna skriftform skall anses som en vidare utveckling av ma-juskelkursiven eller av den primitiva minuskelskriften är oklart på grund av det bevarade materialets sprödhet. Karaktäristiskt för minuskelkursiven är att bokstäverna är olika höga; flera har en kort och en lång form, t ex c,e,i,r; minuskelalfabetet kan anses färdigbildat; ligaturer är vanliga, vilket gör skrif-ten svårläst. En av minuskelkursivens ligaturer brukas fortfa-rande i våra dagar: & (=et 'och'). Minuskelkursiven innehåller grundformerna för de små bokstäver som vi fortfarande brukar.

Se skriftprov 4.

Skriftprov 4. Minuskelkursiv, 500-t.
(Efter E M Thompson, Handbook of Greek and Latin Palæography.
1906.)

Halvuncialen (400-t-800-t), den första minuskelbokskriften, har utvecklats ur uncialskriften. Trots vissa bevarade majuskelfor-

mer (t ex N) bör halvuncialen väsentligen karakteriseras som en minuskelskrift. Abbreviaturer och ligaturer är vanliga; ofta mellanrum mellan orden. Se skriftprov 5.

a b c d e f g h i l m n o p q r s t u

Skriftprov 5. Halvuncial, 500-t.

Halvkursiven är en omformad kursivskrift, som användes som bokskrift i klostren på 400- och 500-t. Ligaturer undveks; för de enskilda bokstäverna uppställdes fasta former; för vissa bokstäver som g,l,n användes ofta majuskelformer.

Ur kursiven utvecklades småningom (ca 600) olika nationalskrifter: den italienska, den merovingiska och den västgotiska. Ur uncialskriften utvecklades den irisk-anglosaxiska eller insulära skriften. Se skriftprov 9:7-10.

Den karolingiska minuskeln (700-t - 1200-t) infördes under Karl den stores regering i frankerriket, varifrån den snart spreds till övriga Västeuropa med undantag av de engelska öarna. Den karolingiska skriften (se skriftprov 6) innebär en återgång till den klara och rediga antika bokskriften och kan betraktas som en reaktion mot den oskona och svårlästa merovingiska minuskeln. Abbreviaturer är sällsynta i äldre karolingisk skrift men blir efter hand ganska vanliga. Ligaturerna är få. Skillnad mellan orden blir snart regel. Interpunktionsen blir fastare.

Den gotiska skriften (1200-t - 1500-t) är en avkomling till den karolingiska skriften. Liksom den gotiska arkitekturen kännetecknas den gotiska skriften eller munkskriften av spetsbågen.

Den karolingiska minuskelns bokstavsformer var runda och breda, den gotiska stilens former är däremot smala, höga, raka, kantiga, "brutna". Skriften är sammanträngd. I den karolingiska skriften stod bokstäverna isolerade, i den gotiska förekommer däremot bågförbindelser, dvs sammanskrivning av bokstäver med mot varandra vända runda bågar. (Se t ex do i dominus r 1 och de i deum r 3 i skriftprov 7 A.) Bågförbindelserna omhuldades speciellt i de romanska länderna; i de nordiska länderna förekommer de mera sparsamt.

Den stora gotiska bokskrift som möter i liturgiska handskrifter kallas missaleskrift (lat missale 'mässbok') eller textur; ur den har frakturen, den gotiska (tyska) tryckstilen, utvecklats.

På 1200-talet utvecklades en gotisk kursivskrift, vars direkta fortsättning är den s k tyska (nygotiska) skrivstilen. I gotisk skrift förekommer många abbreviaturer och ligaturer. Bokstäverna c, e och t liknar varandra; i försågs på 1300-talet med diakritiskt (särskiljande) tecken för att man skulle kunna skilja denna bokstav från andra bokstäver. För att skilja dubbelt i från u skrev man ofta det ena i:et långt: ij. Genom att ett vågrätt eller bågformat streck placerades över ü, skilde man på u och n. De stora bokstäverna är ofta eleganta och försedda med prydnadsstreck, slängar och snirklar. Stundom möter halvstora bokstäver (som vållar textutgivaren stora bekymmer, då han ofta inte vet om de skall återges som majuskler eller minuskler. Oftast nödgas han normalisera.)

Humanisterna på 1400-talet betraktade den brutna och sammanträngda skriften som barbarisk (gotisk) och återgick till den runda och tydligare karolingiska skriften.

Humanistskriften utmärks av att avståndet mellan bokstäverna blir större, ligaturerna och abbreviaturerna färre. Den huma-

H adriano summo papae patrique beato.
R ex carolus scilicet mando valeque pater.

Skriftprov 6 A. Karolingisk minuskel, 700-t.

a b c d e f g h i k l m n o p q r s t u v w z
a b c d e f g h i k l m n o p r r s t u v w z

Skriftprov 6 B. Karolingisk minuskel, 700- och 1100-t.

dominus de celo prospexit super filios homi-
num: ut uidat si est intelligentis aut requi-
rens deum. Omnes delinauerunt sim-

Skriftprov 7 A. Gotisk bokskrift, 1300-t.

a a a a B b c c d e c f F g g ß h
i E R P l m n u y o p g r y v
z z e e r f t c u v ß y z

Skriftprov 7 B. Gotisk kursiv, 1200 - 1400-t.

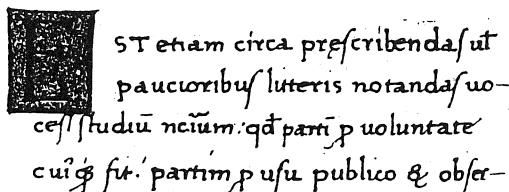
a b c d e f g h i k l m n o p q r z s
t v u w x y z

Skriftprov 7 C. Gotisk kursiv, 1500-t.

A B C C D D D D E E E F G H
I I I I J J J L M N O P Q O P
P Q Q R K S S S S T T T
V Z Z Q Q T Y S K A U

Skriftprov 7 D. Gotiska storbokstäver, 1400-t.

nistiska bokskriften (humanist-antikvan) blev mönster för antikvastilen, den latinska tryckstilen, som begagnades i de romanska länderna, i England och i Nederländerna. I Tyskland och Norden användes däremot i tryckten huvudsakligen frakturen för återgivande av modersmålet. Latinska och romanska ord trycktes dock med antikva. Exempel på humanist-antikva se skriftprov 8 A. Inom humanistskriften uppträddes också en kursivstil, antikva- eller humanistkursiven (se skriftprov 8 B), skapad i Italien på 1500-talet. Denna slog igenom i Norden först på 1800-talet. Den latinska handstilen (humanistiska kursiven) brukades i Norden liksom den latinska tryckstilen (antikvan) huvudsakligen för återgivande av latinsk eller fransk text. I en och samma text - tryckt eller otryckt - kan alltså förekomma två olika stilar, den tyska och den latinska. I allmänhet märker man emellertid omedelbart i en handskrift - i synnerhet om det rör sig om ett större parti - på lutningen och bokstävernas form den latinska stilens. Se t ex skriftprov 27 och 29.

Skriftprov 8 A. Humanist-antikva, 1400-talet.
(Efter F Steffens, Lateinische Paläographie. 1909.)

*Dilecti filii Salutem et Apostolicam benedictionem.
Pericundus nobis fuerunt literae vestre in quibus
primum summopere laudamus pietatis et fidei.*

Skriftprov 8 B. Humanist-kursiv. Påvebrev från 1606.

T r a n s k r i p t i o n e r t i l l s k r i f t p r o v

1 - 8

- 1 A: DEVCALIONVACVVMLA/PIDESIACTAVITINORBEM
1 B: DESPECTVS•TIBI•SVM•NEC•/QVI•SIM•QVAERIS•ALEXI
2: A B C D D E F G J I K L M N O P Q R S S T V
3: REMISIT EUM/AD HERODEM/QUIETIPSEHIERU/SOLYMIS ERAT/ILLIS
DIEBUS/STABANT ETIAM/PRINCIPES SACER/DOTUM ETScribae/
CONSTANTER ACCU/SANTES EUM
4: quantumsuprascriptoemptori interfuerit
mancipationquereissuprascriptaedol/m/7
5: a b c d e f g h i L m N o p q r s t u
6 A: Hadriano summo papae patrique beato.
Rex carolus salue mando ualeque pater.

- 6 B: a a b c c d¹e e f g h i k l m n d²o p q r r s t u x a
a b c d¹d²e f g h i k l m n o p r r s s³t u v w z z
- 7 A: dominus de celo prospexit super filios homi-
num: ut uideat si est intelligens aut requi-
rens deum. Omnes declinauerunt sim/ul/
- 7 B: a a a ta b b c c d e e f f g g h h/i k k l l m m n n o p
q r⁵r⁶r⁷/r⁸r⁸s⁴s³s³t u v v v y z
- 7 C: a b c d e f g h i k l m n o p q r⁵r⁸s³s⁹/t v u w x x y
z z
- 7 D: A B C C D D D D E E F G G H/H H I I I L L M M N O O O P/
P Q Q R R S S S S T T T/V Z Z Q Q T Y S R A A
- 8 A: EST etiam circa prescribendas uel
paucioribus litteris notandas uo-
ces studium necessarium: quod partim pro uoluntate
cuiusque sit! partim pro usu publico et obser-/vatione/
- 8 B: Dilecti filij Salutem et Apostolicam benedictionem.
Periucundæ nobis fuerunt literæ uestræ, in quibus
primum summopere laudamus pietatis, et fidei

-
1. S k rakt d.
 2. S k runt d.
 3. S k långt s.
 4. S k lågt eller runt s.
 5. S k vanligt r (r med krok).
 6. S k långt r.
 7. S k kluvet r.
 8. S k runt r (r rotunda), uppkommet av ligaturen or (o plus R, varvid R-stapeln utelämnades); r rotunda brukades ursprungligen endast efter o, så småningom också efter andra bokstäver med rund båge, t ex b,d. På 1500-talet kunde det sammanskrivas med alla bokstäver. Under detta århundrade försvann det ur den gotiska skriften men upptogs i den latinska. Vårt r går tillbaka på r rotunda.
 9. S k slut-s.

Skriftprov 9. Översikt över de latinska och nationella skrifterna.

1
DEV CALI ONYΛCVVM IN

2
DE SPECI VS II DLS VMM N E C

3
a b c d e f g i k l m n o r s t u

4
RE MISIT EUM
AD HERODEM

5
q u a n d u m b r o p o n i a v g o b g

6
a b c d e f g h i l m n o p q r s t u

7
ad saniores meos & spontaneos voluntatis latentes;

8
Quid sumus funt In gaudiis nrae gaudiis audiitorum

aæðcdee-~~o~~fȝhil

9

abcedēꝝhillmnopqꝝtꝫus

10

acabcldeefȝhlklmnnddopqtrstaux

11

abcddefghi klmnoprrsstuvwzz

12

aa aƿ bƿ cƿ d e c f f g g þ h

13

a b c d e f g þ i þ e m n o p q r z s i

14

dominus de olo pwo spat super filios homi

15

A B C C D D D E E F G H

16

paucioribus litteris notandas uo-

17

Dilecta filij. Salutem et Apostolicam benedictionem.

18

T r a n s k r i p t i o n t i l l s k r i f t p r o v 9

1. Kvadratisk kapitälskrift, 300-t e Kr. (Transkription se 1 A.)
2. Rustik kapitälskrift, 400-500-t e Kr. (Transkription se 1 B.)
3. Majuskelkursiv, 100-t f Kr. (Transkription se 2.)
4. Uncialskrift, 600-t. (Transkription se 3.)
5. Minuskelkursiv, 500-t. (Transkription se 4.)
6. Halvuncial, 500-t. (Transkription se 5.)
7. Beneventansk skrift, 1200-t: ad seniores mera et spontanea
uoluntate iurauimus.
8. Merovingisk skrift, 700-t: Quid enim sunt intentae mentes
auditorum.
9. Insulär rundskrift, 700-t: a a b c d e e d f f g h i l.
10. Insulär spetsskrift, 700-t: a b c d e e f g h i l l m n
o p q r s t u è.
11. Karolingisk minuskel, 700-t. (Transkription se 6 B.)
12. Karolingisk minuskel, 1100-t. (Transkription se 6 B.)
13. Gotisk kursiv, 1200-1400-t. (Transkription se 7 B.)
14. Gotisk kursiv, 1500-t. (Transkription se 7 C.)
15. Gotisk bokskrift, 1300-t. (Transkription se 7 A.)
16. Gotiska storbokstäver, 1400-t. (Transkription se 7 D.)
17. Humanist-antikva, 1400-t. (Transkription se 8 A.)
18. Humanistisk kursiv, 1606. (Transkription se 8 B.)

L i t t e r a t u r

F Blatt, Alfabetets historia (1945), s 66-93.

J Brøndum-Nielsen, Palæografi. Nordisk kultur 28 A (1944), s 6-
33.

D Dirlinger, Skrift (1962), s 133-151.

H Hatch, The origin and meaning of the term "uncial" (Classical
Philology 1935).

E Kroman, Artiklarna Bueforbindelser Gotisk skrift, Humanist-
skrift, Karolingisk skrift, Kursivskrift, Majuskler och Mi-

nuskelskrift (KL).

- A Nelson, Medeltidens latinska bok och skrift (SDB.I. 1924),
s 22-51.
- K Olsen, Skriftens historie (NHB I. 1957), s 176-195.
- F Steffens, Lateinische Paläographie (1909).
- R Swedlund och O Svenonius, Svenska skriftprov 1464-1828 (1948).
- E M Thompson, Handbook of Greek and Latin Palæography (1906),
s 182-256.
- L Traube, Vorlesungen und Abhandlungen. I. Herausgegeben von
P Lehmann (1909).
- B Zachrisson, Skriftens ABC (1943).

6. SKRIFTEN I SVERIGE

Språket och skrivarna

Med kristendomen kom latinsk skrift till Sverige. De äldsta bevarade dokumenten är ett antal diplom från 1160-talet, alla på latin, medeltidens internationella diplomspråk. I flera av de latinska breven, särskilt efter 1250, förekommer emellertid svenska ord (ort- och personnamn, namn på djur och saker, rättstermer m m), som latiniseras efter kontinentalt mönster och som har stort språkligt intresse. Se härom S O:son Nordberg, Fornsvenskan i våra latinska originaldiplom.

Kungabrev och biskopsbrev på svenska finns från slutet av 1200-talet. Det äldsta bevarade daterade originaldiplomet på svenska är från 1330 (utan dag). I Magnus Erikssons landslag (Jordabalken 22:1) stadgas det att alla dombrev skall skrivas på svenska. Från ca 1400 blir svenska också allt vanligare som brevspråk. Latinet får en inskränkt användning; det utnyttjas från denna tid huvudsakligen i kyrkliga skrivelser och i traktater med främmande makter. Ett tredje språk som ofta möter i de medeltida diplomerna är medellågtyskan, särskilt i skrivelser till tyska myndigheter. Också danska ord och uttryck förekommer i viss utsträckning.

Skrivarna utbildades vid domkapitlens, klostrens och städernas skolor. Av formulering och handstil framgår det tydligt att "skrivskolor" snart uppstod. Stilmönstren hämtades från moderklostren och de utländska universitet. Man nyttjade också - efter utländsk förebild - formulärböcker, innehållande brevexempel, stilövningar o.d.

De medeltida skrivarna är i allmänhet anonyma. I diplomen utsätts visserligen brevets utställare och utställningsort. Men

man bör därvidlag beakta följande: 1. Brevets utställningsort behöver inte vara skrivarens hemort. 2. Stundom är det svårt att avgöra vem som är brevutfärdaren. Om dessa frågor se E Neuman, Till frågan om medeltidsdiplomens utskrivare (Studier tillägnade Axel Kock, s 388 ff). Den ymniga Vadstenalitteraturen består huvudsakligen av översättningar och bearbetningar, som präntats av - i åtskilliga fall - okända munkar och nunnor. Flera stadsskrivare är kända till namnet. Men i allmänhet vet vi inte något om deras proveniens, sociala ställning, utbildning, ålder o d. Enligt Magnus Erikssons stadsdag (Konungsbalken VI) skulle stadsskrivaren vara svensk, ej utländsk, dvs ämbetsspråket i staden skulle vara svenska.

S i f f r o r o c h t a l

Under medeltiden brukades huvudsakligen romerska siffror i lagar och diplom. Siffror skrevs kursivt och med minuskler.

Exempel: $\text{ijj} = 3$; $\text{yj} = 6$; $\text{ll} = 60$.

I kalendrar, förteckningar o d blev emellertid de arabiska siffrorna vanliga under 1400-talet. Kasusändelsen angavs både vid romerska och arabiska siffror. Halva tal uttrycktes genom att siffran streckades.

Exempel: $\text{iiij}^{\text{to}} = \text{quarto}$; $\text{j} \cancel{\text{j}} = 1/2$; $\text{ij} = 1\frac{1}{2}$; $\text{ijj} = 2\frac{1}{2}$; $\text{iiij}, \text{äv.} \cancel{\text{j}} = 4\frac{1}{2}$; $\text{j} \cancel{\text{X}} = 8\frac{1}{2}$.

Observera att flera av de arabiska siffrorna hade under medeltiden ett annorlunda utseende än nu. Se talrika varianter hos A Cappelli, Lexicon abbreviaturarum s 422-428. Se även Historiska handlingar. 11, s VII.

Från slutet av medeltiden förkortas årtalen ofta vid datering. Anno domini etc LXXvj kan t ex betyda Anno domini 1476; Anno etc 77. Anno 1577 osv.

För ytterligare exempel på siffror se skriftprov 35 A.

F ö r k o r t n i n g a r

I skrift på svenska är förkortningar vida färre än i latinsk och samtida västnordisk skrift. I enstaka handskrifter saknas de helt. De förkortningssystem som kommer till användning är de latinska:

- a) förkortning medelst suspension¹ eller avbrytning (utelämnande av bokstav eller bokstäver i slutet av ett ord)
- b) förkortning medelst kontraktion eller sammandragning (utelämnande av bokstav eller bokstäver inuti ett ord)
- c) förkortning medelst särskilda tecken.

Suspension markeras med en både, en släng eller ett streck av skiftande utseende över ordet eller en del av ordet.

Exempel (skriftprov 15; 1494): v^o van f^o fore
e^p epter f^p per.

Kontraktion är vanlig i namn och titlar. Den kan markeras med ett rakt streck, det s k allmänna förkortningstecknet.

Exempel: Jhs = Jesus²; kger = kununger; dnus = dominus.

Också både eller släng kan markera kontraktion.

Exempel (skriftprov 15; 1494): t^o eller t^p ther q^D her.

En vanlig typ av kontraktion illustreras av for^{de} = fornempde,

1. I (vanliga) latinska ord kan stundom äv början av ordet utelämnas: .n. = enim; jfr det i sv ensamstående l. = eller.
2. I transkriptionen är h återgivet med e, vilket tarvar en förklaring. I latinska handskrifter brukades ofta den grekiska förkortningen IHC för 'ΙΗΣΟΥΣ (JESUS). Efter hand kom genom missförstånd det grekiska H (långt E) att uppfattas som ett latinskt H (h). Jfr s 71, 223.

dvs den senare, icke förkortade delen av ordet skrivs interlini-
neart (dvs mellan raderna).

Märk! Speciellt nasalerna och e (æ) eller i i förbindelse med
r eller hela förbindelsen er (ær), re (ræ), ir, ri utesluts.
Förkortningstecknet, markerande att en nasal utelämnats, bru-
kar kallas nasalstrecket. Under den nygotiska skriftens period
(1526-1800) brukade man detta särskilt för att utmärka dubbel-
skrivning av nasal. Se t ex skriftprov 16, 28.

Särskilda förkortningstecken används för ofta förekommande sta-
velser och ord, speciellt sådana som betecknar mynt, mått och
vikt. Exempel se skriftprov 19.

Rörande siffror och förkortningar hänvisas f ö till A Cappelli,
a a, s 422-428, E Kroman, artikeln Abbreviaturer i KL och R
Swedlund och O Svenonius, Svenska skriftprov, s 7-12.

S k i l j e t e c k e n m m

I vissa medeltida handskrifter förekommer inga skiljetecken;
några handskrifter har blott punkt, andra endast komma. Stun-
dom brukas semikolon (;) eller omvänt semikolon (;). Kolon
och frågetecken är sällsynta. Omkring 1450 är komma det van-
ligaste tecknet för angivande av längre paus. Ibland markeras
paus med ett snedstreck (/). Vid nytt, större avsnitt står
ofta ett s k alinea-tecken (t ex (; se skriftprov 12). Bin-
destreck vid radslut saknas ofta eller består av ett eller
två parallella, snett uppåtriktade streck. Felskrivningar un-
der medeltiden rättades ofta genom underprickning eller genom
överstrykning av det felaktiga, mera sällan genom skrapning.

S t o r a b o k s t ä v e r

Som stora bokstäver brukades majuskler (kapitäler och uncialer) och förstorade minuskler. Initialbokstäverna, dvs begynnelsebokstäverna i ett kapitel eller större avsnitt, utgjordes av förstorade kapitäler eller uncialer. De målades ofta i blått eller rött och försågs med ornamentering.

D e n s v e n s k a s k r i f t e n s u t v e c k l i n g

Den svenska skriftens historia kan uppdelas i följande perioder:

1. Den karolingiska minuskelns period (ca 1150-1250)

Latinska källor: diplom; präntad skrift; ganska många förkortningar.

Svenska källor: fragmentet av Å Västgötalagen, skrivet med insulärliknande stil och typer, t ex ö, þ, anglosaxiskt f (f), runtecknet Y, manr ('man'). Dessa tecken möter också i västnordisk skrift. Den insulära stilen kom från England till Sverige via Norge.

2. Den äldre gotiska skriftens period (ca 1250-1370)

Brevskriftens alfabet blir kursivt och skiljer sig klart från den enkla och mera lättlästa bokskriften.

Latinska källor: från denna tid finns en rik religiös litteratur: rimofficier, psalmer, hymner, legender, Birgittas uppenbarelser mm; diplom.

Svenska källor: från denna period finns åtskilliga laghandskrifter: Ä Västgötalagen, den äldsta bevarade boken på svenska (se skriftprov 10), Upplandslagen, Södermannalagen, Västmannahallen, Östgötalagen m fl; codex Bureanus innehåller delar av en legendsamling; diplom.

3. Den yngre gotiska skriftens period (ca 1370-1526)

Från denna period finns många källor av skiftande slag på svenska: bibelböcker, legender, uppbyggelseskifter; riddarromaner; rimkrönkor; läkeböcker; laghandskrifter; tänkeböcker; diplom m m. Kursiv möter i flera diplom, präntad skrift särskilt i lagtexter. Både i brev och böcker dominerar emellertid den s k Vadstenakursiven: halvkursiv, dvs de olika bokstäverna i ordet är endast delvis förenade; runda, elegant svängda linjer; breda penndrag, kraftig pennföring; liksom i kursiven är a enrummigt, f och långt s går under linjen; b, d och l får stundom ögla, k har upplyft ögla; m och n har i ordslut ofta sista stapeln förlängd; talrika förkortningar. Se skriftprov 14. Under denna period ersätts b med th och d i ord som thing, ridha, budh.

4. Den nygotiska (tyska) skriftens period (ca 1526-1800)

I Tyskland hade på 1400-talet en ny skrift, den nygotiska skriften, utformats. Jfr s 32. Den nygotiska skriften slog också igenom i Sverige och var där till ända in på 1800-talet den egentliga nationalskriften. Vid sidan av den nygotiska skriften användes från slutet av 1500-talet också den latinska, dock huvudsakligen till texter på latin eller romanska språk. Jfr s 35. På 1600- och 1700-talen kunde

också inhemska namn skrivas med latinskt alfabet.

Under denna period blir skriften alltmer kursiv (högerluttande, talrika bindningar, dvs bokstäverna sammanbinds inom ordet); förkortningarna blir färre; huvudsakligen används nasalstrecket, det "allmänna förkortningstecknet" och kontraktion med uppdraget ordslut. Bokstäverna förändras. Under senare delen av 1500-talet blir flera öglebrutna, t ex a, g, y, w. Se t ex skriftpr 20,26. De medeltida formerna a', o' (ursprungligen a och o med överskrivet e) ersätts av ä, ö, aa av å (å med överskrivet o). Bokstäverna u, v och w förses i förtydligande syfte med ett streck eller båge (bitecken); y fick två punkter (ÿ) och kom att likna långt i, som skrevs ij. I allmänhet har emellertid ÿ vänsterriktat neddrag, medan ij har lodrätt neddrag; r rotunda försvinner; sk, sl, ss, st skrivs med långt s.

Regler för användandet av stora bokstäver fanns ej. Stundom är det omöjligt att avgöra om liten eller stor bokstav avses.

5. Den latinska skriftens period (ca 1800-)

Med Linné och gustavianerna började latinsk handstil komma i bruk i skrifter på svenska. Den latinska stilens seger sker emellertid under 1800-talet. I början av detta århundrade övergår man i kanslierna till den latinska stilens. År 1846 utkom T A von Mentzers lärobok Kalligrafiska skrifmetoden, som kom att användas i elementar- och folkskolorna. I denna bok förekommer endast den latinska stilens.

Anmärkning om tryckstilen

Den tyska tryckstilen (frakturen) höll sig längre än den tyska skrivstilen. Den första bok på svenska som trycktes med latinsk tryckstil (antikva) var Stadslagen 1628. Men det skulle dröja länge innan den fick någon efterföljd. Frakturen dominerade i trycken till långt in på 1700-talet och vissa böcker som psalmböcker, katekeser, almanackor, bondepraktikor trycktes med tysk tryckstil ända in på 1900-talet.

SKRIFTPROV, TRANSKRIPTIONER OCH KOMMENTARER

Till mylum gáva han nia eit sua gáva at topt
 annars manns spillis eit alri eit ang e-
 ig vaghū manna eit forta guannar ok eit mylum
 berne ar far avar gør eit fiske uærkum fislagarb
 ma ok eit sua gáva at hem alþri fisligarbi
 lir. Eit nia fiskur i stánumun manns annar
 han ar a eit i díki. Annar manns mylum stak
 ligar ðe. Krea vettar allar brim vestru längar
 ari sang af voten. ha sa wald at take ar null.
Sighur sua þen ar mylumstak asti. at fang ari
 al af voten viti með evámu týlfeti at stiborh.
 Stóku ok stulpur. ok draskulli la ok holagh. X
 æf mylumstak. markan. þe fang ari. all voten.
 Þa. A mylum stak ar fyrst gáa uærka hvat. þat
 ar halda. a aldra gót a ang. allar alþra grána.
 Dela man um mylum stak kallað huar silk
 eghar. ha skal aþyn til náma. þen skal lagh fa
 vittnu uærkar sýku havað báhre iammargh vit
 ni. ha skal laus aþyn náma til ok skilið mælli.
 berra. Gáa. mylum ialmánum vartu a aimar

Transkription till skriftprov 10

(Ur äldre Västgötalagen. Codex B 59. Folio. Blad 30 recto. SKB.
Ca 1285.)

Uill man¹ mylnu gæræ han ma eig sua gæræ at topt
annars manss spillis eig akri. eig æng e-
ig væghum mannæ. eig forta grannæ. ok eig mylnu
berre är för a var gør eig fiski værkum. fiskigarþ
5 ma ok eig sua gæræ at bem alþri fiskigarþi spi
llir. Eig ma fiskiæ. i. stæmmum manss annar æn
þen är. a. eigh i diki. annar manss. Mylnu stapeR
ligær øþe. brea uettær allær þrim vættrum længær
ærnu fang af roten. þa sa wald at takæ är uill.
10 Sighir sua þén är mylnustab atti. at fang æru
al af roten viti mæþ tvænni tylftum at stiborb.
stöbu ok stulpær. ok dræskulli la ok holagh. AE
a mabær myulnustab. mæþen. þe fang æru. all vroten.
Sa mabær a mylnu stad är fyrist gær værk a hvat. þet
15 är hældæ/r/ a aldra góta æng. ellær alþra grænnæ.
Dela mæn vm mylnu stad kallær huar sik
eghæ. þa skal asyn til næmne. þen skal lagh fa
vittnum værpær sibæri have bæpiR iammargh vit
ni. þa skal lanz asyn næmne til ok skiliæ mælli.
20 þerræ. Gær mabær mylnu i almænnisz vattni a annar

Kommentarer till skriftprov 10

1. Äldre gotisk bokskrift

pränt;

bindning förekommer emellertid mellan a och runt r, s och
runt r, b och o; se t ex annar r 20, uettær r 8, stiborb
r 11;
brutna bokstäver (se t ex g,i,m,n,u);
smala, höga bokstäver; högstaplarna på b,h,k,l,p har ett

1. Tillagt av yngre hand.

snett eller vågrätt taggsir nära toppen.

2. Enskilda och sammanskrivna bokstäver

- a kan ha flera former: I. den äldre typen med öppen övervåning (karolingiskt a, se skriftprov 6 B); bågen är i regel bruten; se t ex han r 1, annar r 6; II. den dubbelsågade typen, vanlig i kursiven; se t ex manss r 2, annar r 7; III. det tvårummiga a, vanligt i tidens pränt; den svagt böjda vänsterstapeln och den mjukt vinkelböjda högerstapeln förenas av ett vågrätt eller något uppåtriktat tvärstreck; se t ex sua r 1, akri r 2;
- b saknar övre öglan, stapeln lutar åt höger; se t ex babiR r 18;
- d -stapeln gör en mjuk vänstersväng (runt d); se t ex diki r 7;
- e har sned stapel och sluten öglan, som bildas av en rät vinkel; se t ex eig r 4, bem r 5; i bén r 10 finns en krok över e vilket är mycket sällsynt; é är också anträffat i Söderköpingslagen och i ett diplom daterat 29/8 1438;
- f går ej under linjen; se t ex fishi r 4, af r 9;
- g är tvårummigt; båda öglorna är slutna; den översta öglan har vimpel; se t ex eig r 3, fishigarbi r 5;
- h :s högerstapel går något under linjen; se t ex væghum r 3, huar r 16;
- i står både med och utan diakritiskt tecken (ett snedstreck); se t ex viti r 11, vitnum r 18, babiR r 18;
- k -öglan med benet liknar det runda r; jfr akri r 2, fishie r 6, uark r 14;
- l saknar öglan; se t ex mylnu r 3;
- över ll finns ett tvärstreck; se t ex allær r 8, uill r 9;
- r med krok domineras; se t ex gæra r 1, akri r 2;
- efter o, ö, y, d uppträder runt r; det liknar en 2:a; se t ex forta r 3, før r 4, fyrst r 14, aldra r 15; efter a, æ, þ står både r med krok och runt r; se t ex var r 4, annar r 6, gæra r 1, allær r 8, ælbri r 5, albra r 15; R förekommer någon gång i ordslut; se t ex babiR r 18;
- långt s står i alla ställningar; det går ej under linjen; se t ex sua r 5, almennisz r 20, manss r 2; lågt s står i regel finalt; det liknar en 8:a; se t ex annärs r 2;
- sk, ss och st sammanskrivs; se t ex fishigarbi r 5, manss r 2, stopu r 12;
- t -stapeln är lågt; tvärstrecket börjar något till vänster om stapeln; se t ex topt r 1; forta r 3;
- i tt har det andra t:et hög stapel; se t ex vattni r 20;
- u, y, w saknar diakritiskt tecken; se t ex huar r 16, viti r 11, wald r 9;
- y är försedd med prick; stapeln går ned under linjen i en vänstersväng; se t ex fyrst r 14;
- z har tvärstreck; se t ex lanz r 19;
- b kan stå i alla ställningar; stapeln går ned något under linjen; öglan är stundom mjukt böjd; se t ex ba r 17, øbe r 8, mylnustab r 10;

ä bildas genom att a förses med krok (= en förlängd e-ögla);
se t ex gæræ r 1, æng r 2, uærþær r 18;
ö bildas genom att o förses med krok upptill och snedstreck nedtill; se t ex gør r 4.

3. Förkortningar

Runtecknet Y står för mabær; se r 13, 14, 20.
För övrigt förekommer endast nasalstrecket; se t ex væghum r 3, tylftum r 11, grænnæ r 15.

4. Skiljetecken. Avstavning. Underprickning

Endast punkt förekommer; den placeras något ovan linjen. Se t ex r 2, 3, 6.

Bindestreck i radslut förekommer i r 2; det består av två parallella, snett uppåtriktade streck. I r 18 saknas bindestreck. Pricken under å i r 4 anger att bokstaven skall utgå.

5. Stora bokstäver

Flera bokstäver förekommer: Eig r 6, Mylnu r 7, Sighir r 10, Sa r 14, babIR r 18, Gær r 20. Lägg märke till den tidsenliga, siratliga initialbokstaven, en förstorad uncial i blått.

6. Fel i texten

annar r 7 fel för annars.

1. min næstkomne författare författat denna
 2. berättelse har jag aldrig hörts säga att
 3. min farfar var en magnifik författare
 4. och att han författade flera böcker
 5. men han var inte författare
 6. han var en författare
 7. och han författade flera böcker
 8. men han var inte författare
 9. han var en författare
 10. men han var inte författare

Transkription till skriftprov 11

(Det äldsta bevarade originaldiplomet på svenska - Ingrid Magnusdotters pantebrev. Utan dag 1330.
 UUB.)

allum¹ þem mannum svn betta bref héra ok sea sendir iak inggrdh af bryriþe heelso meþ
warum herra het see allum mannum kwnnukth at iak inggihd setar
minum systor syni magnose p̄tar syni halwan min grþ hi brunz² ryþe
meþ allo þy þer til liggar nærr by ok fiærrin³ hi vato ok þyrro fore fem
5 markar ok xl vpa miþfasto synno dagh meþ sva forskel at fa han ba sina
pennigga vpa þen dagh þa vari gocit mit fa han þom æi þa vari gocit hans²
ok hans arva meþ þessa danda manna vitnum ioan thomissuns ok þetr² mar
tinssuns vikstins⁴ birgissuns oc p̄tars⁵ guso oc bruž inggreþa suns valde
mars magnosa suns meþ mino insigle ok þessa danda manna sum hær æru nu
10 nemde betta var giuit pusanda⁶ arum⁷ oc iii hundraps arum oc xxx

- ¹. De tre första bokstäverna otydliga.
². Sista bokstaven otydlig.
³. i oläsligt p g a hål i pergamentet.
⁴. k otydligt.
⁵. Bokstäverna åt otydliga.
⁶. Slut-a otydligt.
⁷. ar otydligt.

Kommentarer till skriftprov 11

1. Äldre gotisk kursiv

bindningen ej helt genomförd; se t ex mannum r 2;
brutna, spetsiga bokstäver.

2. Enskilda och sammanskrivna bokstäver

Typiskt för kursiven är att

f och långa s går ned under linjen; se t ex bref r 1, svm r 1; låga s endast står finalt; se t ex brunzs r 3, suns r 9; sista stapeln i m och n (n här endast ngn gång) i ordslut går ned under linjen; se t ex mannum r 2, halwan r 3; för övrigt kan anmärkas att

a är tvårummigt; se t ex mannum r 1, höra r 1;

b är tvårummigt; se t ex bref r 1;

c har rund böjd stapel och rak hake; se t ex gocit r 6, oc r 8;

d är tvårummigt; se t ex sendir r 1;

e har bruten stapel och öqla; se t ex betta r 1, bref r 1;

g är tvårummigt, liknar en 8:a; se t ex inggrdh r 1, liggar r 4;

h:s högerstapel går ned under linjen; se t ex herra r 2;

i står både med och utan diakritiskt tecken (ett snedstreck); se t ex sendir r 1, syni r 3; hi r 3; min r 3;

l har öqla; se t ex allum r 2;

r är kluvet; pennan släpas i en båge upp till kroken; det liknar ett modernt y; se t ex bref r 1, sendir r 1;

ss och st sammanskrivs; se t ex bessa r 7, systor r 3;

t är en låg bokstav; stapeln kan vara rak, rund eller bruten; tvärstrecket dras genom stapelns topp; se t ex at r 5, vitnum r 7;

i tt har det andra t:et hög stapel; se t ex betta r 1;

u,v,w saknar diakritiskt tecken; y och w har låg högerbåge, som förbinds med vänstra benet; se t ex mannum r 1, svm r 1, warum r 2;

y saknar diakritiskt tecken; se t ex syni r 3;
b-stapeln går ned under linjen; se t ex betta r 1;
ä = a försett med ögla; se t ex patar r 3;
ö = o försett med tvärstreck; se höra r 1.

3. Förkortningar

Endast nasalstrecket (arum r 10) och förkortningstecknet (för -eb, se t ex meh r 5) förekommer.

4. Skiljetecken, bindestreck, stora bokstäver, införingstecknen saknas.

5. Språkligt anmärkningsvärt är

inf sea 'se' r 1,

gen systor r 3,

dat syni r 3,

svarabaktivokalen (inskottsvokalen) i i sendir r 1
 a i satar r 2, liggar
 r 4, markar r 5,

stavningen av gocit (c hade 1 ljudvärdet ts framför främre vokal i medeltidslatinet) r 6.

6. Fel i texten

inggrdh r 1 fel för inggridh

inggidh r 2 fel för inggridh

grb r 3 fel för garb

hi r 4 fel för i (latinism).

7. Under sigillet har sju sigill varit vidfästa.

On ridare rikar ok misk rū
grämr. Fälla heml, han waf
um sike sua farþkar: at han borste
vel vök at Fígia suiam som spira
gaaf oflorom: hans husfen var
god ok gublek: ok varp fru grær
na branande: og en høghthib com
ok alle men villo rikeleka fara:
reb riddara'n heman hri skam:
at han ængen kost gar halder ok
hifte vök upp ok sorgh. n-skylhe
On misk rabeleken com tel
hans rikande ok sporke hans for
gha læk: riddaren sagde hanom sw
harm: at han var arbar verter.
him karl iatte hanom rikare var
ka an han spr var um han vil
hans rabe lyha. Riddaren louade

Transkription till skriftprov 12

(Ur Fornsvenska legendariet. Codex A 34 (Bureanus). Kvarto.
Blad 7 spalt 1. SKB. Ca 1350.)

En ridare rikar ok miok rum
gieuir: þessa hems, han warb
vm siþe sua fatókar: at han porpte
væl viþ. at þigia smam. som færra
5 gaaf ofstorom: hans husfru var
goþ ok guþlek: ok vare fru giær
na þianande: þa en högthiþ com
ok alle men vildō rikeleka fara:
reþ riddaren heman firi skam:
10 at han ængen kost gat haldet: ok
liþe viþ næþ ok sorgh .ii. skoghe
En miok ræþeleken [karl] com tel
hans ripande. ok sporþe hans sor
gha sak: riddaren sagþe hanom sin
15 harm. at han var arbar wrþen.
Hin karl iatte hanom rikare var
þa æn han fær var vm han vil
hans ræþe lyþa. Riddaren louape

Kommentarer till skriftprov 12

1. Äldre gotisk bokskrift

pränt;
höga, smala bokstäver;
högstaplarna på h,k,l,b har härsir.

2. Enskilda och sammanskrivna bokstäver

a är tvårummigt; se t ex at r 15, rikare r 16;
b saknar övre ögla; se t ex arbar r 15;
c har rak stapel och nästan vågrätt hake; se t ex com r 7;
endast runt d förekommer; se t ex ridare r 1, vildō r 8;
e-öglan bildas i ett drag; den är ofta öppen både upptill
och nedtill; se t ex alle r 8, heman r 9, sporþe r 13;

f går ej ned under linjen; se t ex fatøkar r 3, fara r 8;
g har nedre öglan öppen; se t ex bigia r 4, gublek r 6;
h:s högerstapel går något under linjen; se t ex sorgh r 11;
i står både med och utan diakritiskt tecken; se t ex
 pigia r 4, ridare r 1; prepositionen i förses med en
 punkt på vardera sidan; se .ii. r 11;
l saknar öglan; se t ex karl r 16;
över ll finns ett tvärstreck; se t ex alle r 8;
p-öglan har fyrkantig form; se t ex sporbe r 13;
endast r med krok förekommer; se t ex rikar r 1, borpte r 3,
 førra r 4;
endast långt s förekommer; se t ex sua r 3, husfru r 5, hans
 r 5;
ss och st sammanskrivs; se t ex bæssa r 2; kost r 10;
t-stapeln är låg; tvärstrecket dras genom stapelns topp; se
 t ex fatøkar r 3, borpte r 3;
i tt har andra t:et hög stapel; se t ex iatte r 16; jfr fö-
 regående skriftprov;
u,v,w saknar diakritiskt tecken; se t ex sua r 3, vildø r 8,
 vrben r 15;
y är försett med punkt; se lyba r 18;
b-stapeln går ej ned under linjen; se t ex lifbe r 11,
 sporbe r 13;
ä = a försett med krok; se t ex bæssa r 2;
ö = o försett med krok upptill och nedtill; se t ex før r
 17.

3. Förkortningar

Endast nasalstrecket (rum/giæuir r 1) och ett sicksacklik-
nande tecken (warþ r 2) förekommer.

4. Skiljetecken. Avstavning

Som större skiljetecken tjänstgör ett i fsv handskrifter
ofta förekommande tecken (alinea-tecken); det placeras fö-
re den nya meningens. Se r 12 och 18.

Kolon används både som punkt eller komma. Punkt förekommer stundom; den placeras ovan linjen; se t ex r 15.

Bindestreck förekommer inte.

5. Stora bokstäver

Flera stora bokstäver förekommer: En r 12, Hin r 16,
Riddaren r 18. Initialbokstaven är en förstorad uncial.

6. Språkligt anmärkningsvärt är att svarabhaktivokalen är a;
se t ex rikar r 1, fatökar r 3.

Nu skal man laghman vel-
ia. þa skal biskuper bet a
lanzþinge kunnugha lata
oc. viii. uikna dagh lægja
5 at alli mugha comma sum
laghsægðu boa, til sama lanzþing, þa sk-
al biskup m̄s sik tua ha ua a klarka ueg-
na. Þiran skal almoghen uelia sier ho-
fincen & fær boinder, he xii. m̄s klarkomei-
skula tre men uelia, aff the that boa i
laghsægðu sum uilit anduvartha fore
guthi at landeno är ratt-est eptir he-
ra besta samute, aff hem brin agher
kononger een takla hen guth hanom.
10 i hugh skyter, o han forstar almos-
hanō rattan uarn. Then sum konöger
15

Transkription till skriftprov 13

(Ur Magnus Erikssons landslag. Medeltidshandskrift nr 17. Kvar-
to. Blad 83 verso. LUB. Senare hälften av 1300-talet.)

Nu skal man laghman vel-
ia. þa skal biskuper bet a
lanzþinge kunnugha lata
oc. viii. uikna dagh lægja
5 at alli mugha comma sum i

laghsaghu boa. til sama lanzþing. þa sk-
al biskuper mēb sik tua haua a klærka ueg-
na. Síþan skal almoghen uelia siex ho-
fmen oc siex bönder. þe.xii. mēb klærkomen
10 skula þre men uelia. aff the thær boa i
laghsaghu sum uilia anduartha fore
guthi at landeno är rätt ast¹ eptir þe-
ra besta samuite. Aff þem þrim ægher
kononger een taka þen guth hanom
15 i hugh skyuter. oc han forstaar almog-
hanom rättan uæra. Then sum kononger

Kommentarer till skriftprov 13

1. Yngre gotisk bokskrift

pränt;

märk dock att flera bokstäver kan bindas (sammanskrivas),
t ex de, ff, oc, or, st, tt, aa;
bokstäverna är brutna, smala, höga; flera är försedda med
klump- eller taggsir, t ex b,h,k,l; bokstäver som i,m,n bör-
jar och avslutas med härstreck.

2. Enskilda och sammanskrivna bokstäver

a är tvårummigt; se t ex skal r 1; jfr kommentarer till
skriftprov 10;

b saknar övre ögla; se t ex biskuper r 2;

c har bruten stapel och lång, vågrät hake; se t ex comma r
5; märk dock c i ligaturen oc r 4, r 15;

endast runt d förekommer; se t ex bönder r 9;

f går ej ned under linjen; se t ex fore r 11;

ff sammanskrivs; se t ex Aff r 13;

g är tvårummigt; se t ex laghman r 1;

1. a otydligt p g a skada i handskriften.

h:s högerstapel går ned något under linjen; se t ex laghman r 1;
i står både utan och med diakritiskt tecken, ett snedstreck; se t ex biskuper r 2, lanzbinge r 3;
l saknar ögla; se t ex skal r 1;
ll har ett vågrätt tvärstreck; se alli r 5;
r med krok domineras; se t ex biskuper r 2, klärka r 7; runt r uppträder efter o; se t ex fore r 11, forstaar r 15; endast långt s förekommer; det går ej ned under linjen; se t ex skal r 1, sama r 6;
sk och st sammanskrivs; se t ex skula r 10; forstaar r 15; t-stapeln är låg; tvärstrecket börjar något till vänster om stapeln; se t ex eptir r 12;
u,v saknar diakritiskt tecken; se t ex vel- r 1, uikna r 4;
y saknar diakritiskt tecken; se skyuter r 15;
z är genomstruket; se lanzbing r 6;
p-stapeln går ej ned under linjen; se t ex bem r 13;
ä skrivs som a med en punkt till höger ovanför raden; se t ex klärka r 7;
ö skrivs som genomstruket o; se t ex bønder r 9.

Märk ligaturerna

aa i forstaar r 15;
de i bønder r 9;
oc i t ex r 4, 15;
or i fore r 11, forstaar r 15.

3. Förkortningar

Nasalstrecket förekommer i t ex kunnугha r 3, comma r 5.

Strecket som skär p-stapeln i biskup r 7 betyder -er.

Ändelsen -eb tecknas 3; se t ex meb r 9.

4. Skiljetecken. Avstavning

Endast punkt förekommer. Den brukas flitigt och placeras på linjen; se t ex r 16.

Bindestreck används konsekvent. Det består av ett snett uppåtriktat härsir. Se t ex sk- r 6.

5. Den tidstypiska initialen är målad i blått och rött.

¶ Johanes abbas hafthe gudhlica systor. Hon lær-
the han først at forlata værlinnafafængoo
giwas i kloster Han giorthe som hon rædh. ooc
blef ii clostreno fyra aar oc tiwghu. swa at han
5 alrigh wt gik af thy. Oc sökte ey sina systor
Hon astundathe vmsithe mykit. at se han. Oc sk-
reff hanom ofta bref bidhiande han koma til sik
at hon matte glædrias af hans nærvaru i guz
kærlek Han nekathe ok vilde ey koma Hon
10 skreff til hans annantidh sighiande. Vm thu vilt
ey koma til mic. tha scal iac ændelica koma til
thiin Johannes hørde, thætta oc drøfthis my-
kit sighiande miß ple. Æm iac patir hona Romá

Transkription till skriftprov 14 A

(Ur Vitæ patrum. Codex A 110 (Oxenstiernianus). Kvarto. Sid 381.
SKB. Slutet av 1300-talet.)

Johannes abbas hafthe gudhlica systor. Hon lær-
the han først at forlata værlinnafafængoo
giwas i kloster Han giorthe som hon rædh. ooc
blef ii clostreno fyra aar oc tiwghu. swa at han
5 alrigh wt gik af thy. Oc sökte ey sina systor
Hon astundathe vmsithe mykit. at se han. Oc sk-
reff hanom ofta bref bidhiande han koma til sik
at hon matte glædrias af hans nærvaru i guz
kærlek Han nekathe ok vilde ey koma Hon
10 skreff til hans annantidh sighiande. Vm thu vilt
ey koma til mic. tha scal iac ændelica koma til
thiin Johannes hørde, thætta oc drøfthis my-

kit sighiande meth sik. Vm iac latir hona koma

Kommentarer till skriftprov 14 A

1. Yngre gotisk halvkursiv (Vadstenakursiv)

klara, rundade former;
de flesta bokstäverna är fristående.

2. Enskilda och sammanskrivna bokstäver

Liksom i tidens kursiv
är a enrummigt och utan hals; toppen är spetsig; se t ex abbas r 1;
går f och långt s ned under linjen; se t ex bref r 7, systor r 1;
har k upplyft krok; se t ex gik r 5;
går sista stapeln i m och n i ordslut ned under linjen; se t ex som r 3, hon r 3;
brukas låga s endast i ordslut; se t ex abbas r 1;
för övrigt kan anmärkas att
b är tvårummigt; se t ex bref r 7;
d är försedd med övre öglan; se t ex gudhlica r 1;
g liknar en 8:a; nedre öglan är ej sluten; se t ex gudhlica r 1, gik r 5;
i står både med och utan punkt; se t ex giortha r 3, gudhlica r 1;
l har öglan; se t ex latir r 13
r förekommer som r rotunda efter o och som kluvet r; se t ex systor r 1, alrigh r 5;
sk och st sammanskrivs; se t ex sk- r 6; systor r 1;
t är en låg bokstav; se t ex til r 7;
tt sammanskrivs; se t ex matte r 8;
u,v,w saknar diakritiskt tecken; se t ex gudhlica r 1, vilde r 9, tiwghu r 4;
y är försett med punkt; se t ex systor r 1;
z har underlängd; se t ex guz r 8;
ä skrivs som a med krok; se t ex fafango r 2;
ö skrivs som genomstruket o; se t ex först r 2.

3. Förkortningar

En båge eller ett streck innebär att m,n eller i utelämnats;
se t ex Johannes r 1, hanom r 7, klostir r 3.

Tecknet þ står för -eth; se t ex meth r 13.

4. Skiljetecken. Avstavning

Endast punkt förekommer. Den placeras ovan linjen. Se t ex r 5.

Bindestreck sätts ut i radslut. Det består av ett snett,
uppåtriktat streck; se t ex lær- r 1.

Kerasta mik j christo syster, lango är at thu badh
mik skrifwa thik hällax kænnedoms ordh,
nw mædhan skrifwat är høgfærdh är wilia
nakon sik bætra lær. Skodhadhe jak mik owærdhogha
5 til the gærningh, Ok dwalde jak nakra stwndh thet thu
badh, nw for thy at thu annan tima badh, ledde jak
til am*í*nne wars herra ordh sighiandis, om nakor
trænger thik til at ga thusanda thren, gak meth honom
anor thusanda!

Transkription till skriftprov 14 B

(Ur Helige Bernards bok. Codex A 49. Kvarto. Sid 1. SKB. 1400-talet.)

Kerasta¹ mik j christo syster, lango är at thu badh
mik skrifwa thik hällax kænnedoms ordh,
nw mædhan skrifwat är at høgfærdh är wilia
nakon sik bætra lær. Skodhadhe jak mik owærdhogha
5 til the gærningh, Ok dwalde jak nakra stwndh thet thu
badh, nw for thy at thu annan tima badh, ledde jak
til am*í*nne wars herra ordh sighiandis, om nakor
trænger thik til at ga thusanda thren, gak meth honom
anor thusanda,

1. æ oläsligt p g a plump.

Kommentarer till skriftprov 14 B

1. Yngre gotisk halvkursiv (Vadstenakursiv)

Märk de rundade linjerna och den kraftiga pennföringen.

2. Enskilda bokstäver

Bokstäverna är ganska lika föregående skriftprovs. Dock saknar

b övre ögla; se t ex badh r 1;

d övre ögla; se t ex dwalde r 5;

l ögla; se t ex dwalde r 5;

y diakritiskt tecken; se t ex thy r 6.

3. Förförkortningarna är relativt många.

Ett streck eller en punkt anger att m,n,-er eller ist utelämnats; se t ex honom r 8, annor r 9; owærdhogan r 4; christo r 1; i sistnämnda ord är x och p grekiska bokstäver (=ch, x). Jfr s 44 not 2.

Tecknet ʒ står för -et(h); se t ex thet r 5, meth r 8.

4. Skiljetecken

Som pausingstecken tjänstgör huvudsakligen ett fint snedstrecket; se t ex r 2, r 6. Punkt förekommer i r 4. Den placeras på linjen.

5. Handen i märgen är ett observandum-tecken.

Försteförslag till Försteförslag till

Författare: vitande och tygade dikt
 författare förtalat häng vid blyxförhåll
 enja och gamla möjligheter medan far
 ja på färdstrecken i detta färdstrecken vissa
 5 att dorlig kompetens till regnade aforsar
 mäns kvalitet alts tex offensiviteten och
 förligande. Det tex förtalat gadi far hja
 glödande inre förslag enja och gamla
 häng möjligheter medan far? Att
 10 var förtalningar (men ej färdstrecken b
 falan s'mo)

Inga al torrförslag	matte lutfri
med enas	Cliff Lantaff
Unde grotti	sp mela
Unde förtalat	och vaga bunt mera
sp Joannsson	

Guillet förm sön ovan äppeladit elnpdi
 ja sanna förtalningar

20 Gaa dack sad ut häng författare författare
 att seora stjäpp botten ej häng lot miti
 ga rodd al i nord botten ate sad denna ej
 vel tejn stoge igen sas rönnade

Denna dack, fiskla dink fruska dings
 gatting ej slös de brenader på sas ej
 25 och färdstrecken zack —————> miti
 att mysta gundena

Transkription till skriftprov 15

(Ur Stockholms stads tänkebok 1494. Sid 485. Stockholms stadsarkiv.)

Erick gyslasson

Tesse epterscriffne vitnede och tygade ath
the haffde schattat hinrik van buskens hus
nya och gamble medh treebygningen nedan fore
jn pa stadzsens wtn Stadzsens vatn eller
5 eller aarlige tomptere ther vtjnnan oforsw-
mandes huilket alth the appenbarade och
kungiorde ath the schattat hade fore nya
hwndrade marck stocholmske nya och gambla
hustrv medh trebygningen nedan fore Thesse
10 ware skattinges Men epter Radzsens be-
falan primo

Jngewal torstensson	mattis lutke
Niclis mansson	Oleff laurensson
berendh Hache	per mwramesstare
15 anders schulte	och vnge benct mwrare
per Joansson	
huilke for:ne som ware aff radit tilnempde	
pa samma schathningh	

Sama Dach sades at hinrik serken haffuer Jntet
20 ath swara skypper biorn epter hinrik lot mete
hanom rogen til j norre botn ok sade anname her
nw thin rogh j gen som vitnen sade

Samma Dach fiskara drengen kussens dreng
zacor j heel sloch ar benadher pa myn herres
25 och stadzsens zack x marck
eller mysta handena

Kommentarer till skriftprov 15

1. Yngre gotisk kursiv

Märk bindningen (som dock ej är helt genomförd)

stilens högerlutning

de talrika förkortningarna.

Observera också att de flesta bokstäverna skrivits i ett penndrag.

2. Enskilda och sammanskrivna bokstäver

Speciellt typiskt för kursiven är att

a är enrummigt; se t ex tygade r 1, haffde r 2; initialt a har vanligen formen α ; se t ex aarlige r 5, alth r 6; f, slut-n, och långa s går ned under linjen; se t ex epterscriffne r 1, nadan r 3, Tesse r 1;

ff sammanskrivs; se t ex epterscriffne r 1;

läga s står vanligen endast finalt; se t ex stadzsens r 4, Radzsens r 10;

För övrigt kan anmärkas att

b har öppen eller sluten övre ögra; se t ex buskens r 2, gambla r 8;

c har böjd stapel och rak hake; se t ex stockholmske r 8, Niclis r 13;

d har övre ögra; se t ex haffde r 2;

e har bakåtlutande eller lutande stapel; haken är ofta reducerad till en prick, som står fri; se t ex Tesse r 1, vitnede r 1, nadan r 3;

i har prick; se t ex vitnede r 1, huilket r 6;

j har normalt prick; se t ex vtjnnan r 5, j gen r 22;

k har upplyft, öppen ögra; stapeln går ned under linjen; se t ex kungiorde r 7, serken r 19;

r rotunda dominerar; se t ex treebygningen r 3, aarlige r 5; några exempel på struket r, kluvet r med härsir, förekommer; se t ex Erick (överskriften), radit r 17;

sk, sl, ss och st sammanskrivs; se t ex skattinges r 10, sloch r 24, Tesse r 1, stadzsens r 4;

t-stapeln blir på 1400-talet hög; tidigare var den låg; jfr tidigare skriftprov; se t ex schattat r 7;

u står normalt utan diakritiskt tecken; se t ex huilket r 6, kungiorde r 7; stundom uppträder två härsir över u; se t ex hus r 2, kussens r 23;

v saknar diakritiskt tecken; se t ex vitnede r 1;

w-staplarna har öglor; se t ex hwndrade r 8;

y har prick eller streck; se t ex nya r 7, mysta r 26; nya r 3;

z går under linjen; se t ex stadzsens r 4;

ä skrivs som a med krok; se t ex är r 24;

ö skrivs som genomstruket o; se t ex biorn r 20.

3. Förkortningar

Kontraktion markeras med

- a) båge, släng eller streck av skiftande utseende; mycket ofta utgår förkortningstecknet från närmast föregående bokstav; se t ex epterscriffne r 1, treebygningen r 3 eller r 5, ther r 5, primo r 11, anders r 15, benct r 15, her r 21, Samma r 23
- b) interlineara bokstäver; se t ex trebygningen r 9, Jngewal r 12, drengh r 23.
- Suspension markeras med
- a) båge, släng eller streck, som förbinds med den sist skrivna bokstaven; se t ex van r 2, fore r 3, nadan r 9, epter r 10, mattis r 12, Niclis r 13, per r 16, myn r 24, marck r 25
- b) tecknet för -et, -edh; se t ex medh r 9, Jntet r 19.
4. Skiljetecken saknas. Bindestreck i radslut förekommer i r 5 och r 10. Det består av två korta, parallella snedstrecker med svag lutning åt höger.
5. Lägg märke till att latinska ord (primo r 11) skrivs med samma alfabet som den övriga texten. Jfr s 47.
6. Utmärkande för tänkeboksspråket är bl a de ständigt återkommande fraserna och formlerna. I Stockholms tänkeböcker inleds t ex anteckningarna vanligen med orden "Samma dag". Se r 19 och 23.
Jfr också skriftprov 18.
7. Fel i texten
- stadzsens wattn r 4 upprepas i samma rad (med annan stavning), eller r 4 upprepas i r 5,
hustrv r 9 är fel för hus.

Ogann-Driing, tapp os Leggen og Et-England". Rören ägg
glägg-ding: pröglka, Ovan ägg inn-bi-kipan gans föra hū
her, vissabimma, Börn, Englands kungar hara omvärldarna
och börnar hara i Englands fält och brett, och ar gans
5 och ätt snyggt kung vissby vort komma i gans ägg ar eng bild
fri. "Börn och Böckling", Ovan trotsar gans båns svitig
förräkels. Tapp os mägg-ist pröglka, ar gans svitig föz,
klara fördarna, och kuggen gans ätt och svitig
10 gans gans svit klara föz, Dot föz ägg skrot bixgan,
ar Jokkmokk kungar os si' gans pröglka, ar gans lägg:
flikkar, örn, Gust och Blädder, blägg är, läder stort krit
so-dra och vana gans, Börn, kung vort pröglka, Dot föz
gans ar klara i hör, kung är mäggin i hör, vana gans
vans, Örn ar pröglka, kung pröglka, kungs och ar gans
15 härlingar, tisplika kung, gans äppel pröglka, ar
köttingar och kungar, förlära äpple, vana pröglka,
hus, gans man-ley, Dot föz gans pröglka, gans
gägg och gans sit i mäbbet last uppröglka, Dot
spelar vana dog och vissabimma vana, och gans svitig föz,
var gans omvärldarna ar off bixar fukt, Dog ar en tio
20 Englands kungar, i mäbbot vana vintrigt vilt
vissa ättar ättar föro, i off gans Böcklingar var vana viss
omvärld, vana spritthöf, Gans bärn vong sig lama som gans

Sådana grund, Thet är, Laghen och Euangelium, läter then
 helge Ande predika, genom thet embete, som han föra lä-
 ter j Werldenne, Genom laghen straffar han menniskiona
 och läter henne förstå sijn feel och brott, och at hon
 är jitt ewigt straff werdh, och kommer henne ther medh til
 fruchtan och bäffuan, Sedhan tröster han henne medh
Euangelio, Thet är nådhennes predikan, at han wil för-
 låta synderna, och tagha henne til willia och wenskap
 j gen, Om hon wil bettra sich, Och för then skul begyn-
 te Johannes baptista så sina predikan, at han lärde
 folket göra boot och bettring, Thet är, Läta vtaff thet
 Onda och wandra j Gudz bodh och lydhno, Och sade
 han at himmeliket, som är nådhennes rike, war hart
 nära Samma predikan fulfolge Christus och medh sina
 läriungar, Teslikes sade han epter sijn vpstondelse, at
 bettring och syndernes förlåtelse skulle warda predi-
 kat j hans nampn, Och som han sade så haffuer then
 helge Ande genom sit embete latit thet fulfölia, och
 skal vara Jn til werldennes enda, och ther medh vpre-
 tar han menniskiona Överstruket ord aff hennes fall, Och än tä
 Christus haffuer, en gong och på en kort tijdh vth-
 rettat thet honom aff sinom Fadher befalet war til men-
 niskionnes vprettelse, Så kan doch thet samma som han

Kommentarer till skriftprov 16

1. Nygotisk skrift

I handskriften blandas gammalt och nytt:

medeltida drag: bindningen ej genomförd; se t ex Sådana r 1;
förkortningarna tämligen många;
flera bokstavstyper liknar dem som möter i
1400-talshandskrifter (t ex g,h);

nya drag: stilen lutar starkare än tidigare åt höger;
flera bokstavstyper har förändrats (t ex
ä,ö);
bokstaven å tas i bruk.

2. Enskilda och sammanskrivna bokstäver

a är enrummigt och har smal, spetsig ofta öppen överdel; se
t ex Sådana r 1, han r 23;

e har liggande stapel, som ibland är mjukt böjd, ibland
spetsigt vinkelböjd; e-pricken står fri; se t ex Laghen r
1, läter r 1;

F har en säregen form (fff); se Fadher r 22;

ff sammanskrivs; det andra f:et är högst; se t ex straff r
5;

g skrivs i ett drag genom uppsläp i båge åt vänster; se t ex
grund r 1, göra r 11;

G liknar vårt B; se t ex Genom r 3, Gudz r 12;

i och j står normalt med prick; se t ex predika r 2, j r 3;
ij har två prickar och nästan lodrätt neddrag till skillnad
från y, som saknar prickar och har vänsterriktat neddrag;
jfr t ex sijn r 15 och lydhno r 12;

o är oftast öppet; se t ex som r 2, boot r 11; någon gång
skrivs det slutet; se t ex gong r 21;

endast r rotunda förekommer; se t ex grund r 1, är r 1;
långa s går ned under linjen; se t ex sijn r 4; låga s står
finalt, det liknar en 8:a; se t ex hennes r 20;

sk, sl, st sammanskrivs; se t ex skal r 19; Teslikes r 15;
straff r 5;
u har normalt diakritiskt tecken, två korta parallella ak-
senttecken, som lutar åt höger; se t ex Christus r 21;
v och w har ögla på högra benet, saknar diakritiskt tecken;
se t ex vprettelse r 23; ewigt r 5;
y se ij;
å skrivs som a med överskrivet o, som oftast är öppet; se
t ex nådhennes r 13, förlåtelse r 16;
ä skrivs som a med två överskrivna prickar, den ena place-
rad snett ovanför den andra; de två prickarna liknar ett
e; se t ex är r 1, läter r 1;
ö skrivs som o med två överskrivna prickar; jfr ä; se t ex
för r 9, fulfölia r 18.

3. Förkortningar

Speciellt nasalerna utesluts.

Kontraktion markeras med

- släng eller båge; se t ex then r 1, laghen r 3, henne r 4, kommer r 5;
- uppsväng, sammansläpad med sistskrivna bokstav; se t ex läriungar r 15.

Suspension markeras med

- båge, släng eller uppsväng, sammansläpad med sistskrivna bokstav; se t ex Genom r 3, epter r 15, haffuer r 21;
- tecknet för -et och -edh; se t ex Thet r 1, medh r 19.

4. Skiljetecken och avstavning

Komma brukas flitigt; det placeras något ovan linjen; se
t ex r 1.

Punkt saknas.

Bindestreck brukas konsekvent. Det är samma tecken som ut-
gör diakritiskt tecken över u. Se t ex r 2.

5. Lägg märke till att latinska ord som Euangelio r 7, Chris- tus r 21 är skrivet med samma stil som den övriga texten. Jfr s 47.

Na snitt till plan förd från min förening
grundades det varje sommar under åren 1888 och
till 1912. Först förra orgelns sista delen i
grunden. År 1912 och fram till 1919 sätts
detta förra grundet upp och sätts till en ny
grund framför det förra. Denna sätts sedan
i samband med att förlängningen av orgeln
är klar. Detta förra grundet är därför
ungefärligt lika långt som den nya men
medan den nya är längre. Den är dock
ungefärligt lika långt som den gamla och
medan den gamla är ungefärligt lika långt
som den nya.

Transkription till skriftprov 17

(Egenhåndigt brev av Gustav Vassa. Odaterat (1539?). SRA.)

Vor gunst tiill fforn Kere sten wi såge myg/ē/t
gerne ath /översstruket ord/ när som knecterne wore munstrede och
Betalde och ath du wille giffue akth opa theris snek
heller huru the ärē os Bewoghne # oc ¹ flere¹ ther nesth ath tu /översstruket ord/ offor
huru 5 summelig giffuer² Diig tiill os hiith op tiill oplandt
the for thy wij³ kunne innghenstädz drage ffor en wij
hand/ī/e thenne landzennde Bether fforsorgth hafhue och haff/uē/
ther² i wij noghet ath handle medh diig dhet som worth
landet hierthe storliig trykker, ther ffore retthe tig altinnges
10 effter thenne wor eghen hondskriffth och giff tig hiit
tiill os medh thet snareste tiigh gudh befallende snarlig/ēn/
off gripsholm

Gustaff

medh eghen hond

1. oc flere (ovan raden) otydligt.
2. I otydligt.
3. Efter det sista i:et följer en överstrykning (av en felaktig bokstav?).

Kommentarer till skriftprov 17

1. Nygotisk skrift

Bindningen är här mera genomförd än i föregående skriftprov.

2. Enskilda bokstäver

initialt a skiljer sig från a i andra ställningar; jfr t ex ath r 4, Betalde r 3, olandt r 5, drage r 6;

g blir allt mera "tyskt"; det skrivs i ett drag genom upp-
släp i både åt vänster och avslutas vanligen med en ögra
åt höger; bokstaven liknar vårt p; se t ex giffue r 3,
gudh r 11, gripsholm r 12;

h har stundom ögra nedtill; se t ex och r 2;

u är stundom försett med både eller släng som diakritiskt
tecken; se t ex gunst r 1, du r 3, huru r 4;

ä skrivs som a med både; se t ex när r 2.

För övrigt är bokstäverna relativt lika dem i skriftprov 16.

3. Förkortningar

Kontraktion markeras med både, släng eller sväng; se t ex knecterne r 2, munstrede r 2, kunne r 6. I thenne r 7 och r 10 står e interlineart.

Suspension markeras med både, släng, sväng eller tecknet
för -edh, -et; se t ex ffore r 9, beffallende r 11, noghet
r 8, medh r 11.

4. Skiljetecken, avstavning, införingstecken

Punkt och komma saknas. I r 9 uppträder ett fint snedstreck
/ som skiljetecken.

Bindestreck saknas.

Införingstecknet (r 4) har formen # (= deprimatúr-tecknet i
ett modernt korrektur).

Peder klockare

Szama dagh handladis med pedher klockare her i byn
om scriffuare stuffuu*n* i Spettalen Om han
betröste att stå henne förr*e*, och klockare embtit
med, Ther swarade han Ja tiill och mente thet
5 han wille både Embithen well vtretta i alle
Cöllars formige

Transkription till skriftprov 18

(Ur Stockholms stads tänkebok 1553. Blad 42 verso. Stockholms
stadsarkiv.)

Peder klockare

Szama dagh handladis med pedher klockare her i byn
om scriffuare stuffuu*n* i Spettalen Om han
betröste att stå henne förr*e*, och klockare embtit
med, Ther swarade han Ja tiill och mente thet
5 han wille både Embithen well vtretta i alle

the stycker som ther tilhörde Dher med rägte han
Burgmestarne hondena för en Scriffuare vti
Spettalen på thetta årett Och loffuade thet han
wille agta the fattigis gangn och beste epter sin
10 ytterste för måge

Kommentarer till skriftprov 18

1. Nygotisk skrift

Förkortningarna fortfarande ganska många.

2. Enskilda och sammanskrivna bokstäver

a är enrummigt; det kan vara både öppet och slutet; se t ex
Szama r 1, han r 2, dagh r 1, swarade r 4; i fattigis r 9
är a öglebrutet;

c har vågrät hake; se t ex klockare r 1;

e har normalt ögla; se t ex swarade r 4, wille r 5, både r
5; stundom är öglan ersatt av ett streck; se t ex vtretta
r 5, alle r 5;

g se kommentarer till skriftprov 16;

h har normalt sluten ögla nedtill; se t ex henne r 3;

i har konsekvent prick;

n har diakritiskt tecken (^) i orden henne r 3, Burgmestarne
r 7, hondena r 7; annars inte;

r är kluvet; se t ex swarade r 4, vtretta r 5; r rotunda fö-
rekommer endast som linear bokstav (r 6);

t kan ha både låg och hög stapel; se t ex embitit r 3, rägte
r 6, tiill r 4, tilhörde r 6;

u kan ha diakritiskt tecken; se t ex stuffuun r 2;

v och w har ögla på högra stapeln; de saknar diakritiskt tec-
ken; se t ex vtretta r 5, well r 5;

y har två prickar som diakritiskt tecken; se t ex byn r 1;
ä och ö skrivs - som under medeltiden - som a resp o med ak-

sent över; se t ex rägte r 6, betröste r 3.

Märk

ff i t ex loffuade r 8;

st i t ex stå r 3;

tt i t ex vtretta r 5.

3. Förkortningar

Kontraktion markeras med

båge; se t ex pedher r 1;

släng sammansläpad med sistskrivna bokstav; se t ex årett r 8;

streck; se t ex Ther r 4;

interlineara bokstäver; se t ex stycker r 6.

Suspension markeras med

sväng eller släng, sammansläpad med sistskrivna bokstav; se t ex handladis r 1, her r 1;

tecknet för -ed, -et; se t ex med r 1, thet r 4.

4. Skiljetecken

Endast komma förekommer; det placeras ovan linjen. Se r 3 och r 4.

först till föngte fortärningh.

Uppå een Person
om Månaden

Mäkt	—	5 f-
Thys	—	2½ f-
Brygga	—	1 fars
Mjölk	—	1 fars
Fru	—	½ fars
Dinobla	—	3 f-
Dinor	—	3 f-
Döpt	—	2 f-
Salt	—	2 f-
Kött og flöjt	—	1 ff.
Salt fippl	—	1 ff.
Eomfippl	—	6 f-

till een Person
om året.

Syam	—	26 ff.
Dinobla	—	1 ff. 9 f-
Dinor	—	1 ff. 19 f-
Döpt	—	1 ff. 6 f-
Salt	—	1 ff. 9 f-
Kött og flöjt	—	13 ff.
Salt fippl	—	13 ff.
Eomfippl	—	3 ff. 18 f-
Martniöl	—	
Brygga og —		
Fru —		

Transkription till skriftprov 19

(Exempel på förkortningar av ord betecknande mått och vikt.
Ur Per Brahes Oeconomia. (Gammalt signum) E 1. Kvarto. Sid
165. LUB. Avskrift från ca 1590.)

Först till Fougte förtäringh.

Vppå een Person

Till een Person

om Månaden

om året.

Maltt	5	fjer-	Spannemåll	26	spn	1	fjer-
		dinger					dinger 1/2 faat
Rugh	2 1/2	fjer-	Humble		1	pund	9 marker
		dinger	Smör		1	pund	19 marker
Gryn	1	faat	Ost		1	pund	6 marker
Miöl	1	faat	Salt		1	pund	9 marker
Erter	1/2	faat	Kiöt och flesk	13	pund.		
Humble	3	marker	Salt fisk	13	pund.		
Smör	3	mark	Torfisk	3	pund	18	marker
Oost	2	marker	Mattmiöl				
Salt	2	marker	Gryn och				
Kiöt och flesk	1	pund.	Erter				
Salt fisk	1	pund					
Torfisk	6	marker					

„Gewinnt durch Freude jüchten beide vor Begierden
auf Erfüllung der Vision, zum Gewinn seines Vertrags und
auf Erfüllung einer durch Freude für das Geschäft
organisierten, auf Erfüllung eignen fast fast gewünsch-
ten Alles von ihm erzielten Geltung einzugehen ammen
die fallende Obergabe auf jenseit, Dem Raum steht
Qualitätsgemalde hell, Wahr gewandt ist die grüne
Wand hinter dem Hochaltar, Es ist die frische Blüte des Frühjahr-
sgrünen Spund ist ihm eine Eide angepflanzt und ein gut
mitteigemitt hortum quem magis im viciet sit pachymoni
10

Transkription till skriftdrov 20

(Ur Per Brahes Oeconomia. (Gammalt signum) E 1. Kvarto. Sid 125. LUB. Avskrift fr ca 1590.)

Summan och Endelychten både på begynnelsen
och besluthet är thenne, Att huar såsom vpbyrden
och vtgiften är lijke så står thet hushåldh
opå Ewentyr, och hafuer ingen foot fast grund,
5 Forty att een åhrs otidh heller någon annenn
tilfallende olycka och skade, kan komme thett
Lätteligen på fall, Men finnes och vtgriften
ware större än opbördens, Tå blifuer thet vtan
hindre ehudad thet kan lide opå, slett till inhet etceters
10 Non intelligent homines quam magnum vectigal sit parsimoni/a

Kommentarer till skriftprov 20

1. Nygotisk skrift

Bindningen ännu ej helt genomförd (se t ex huar r 2); flera bokstäver har förändrats (t ex e, g, r); få förkortningar; endast nasalstrecket, tecknet för -et samt det på 1500- och 1600-talen mycket vanliga förkortnings-tecknet för etcetera f (r 9) förekommer. Det sistnämnda tecknet kan också fungera som stort skiljetecken.

Märk att den latinska sentensen skrivs med latinskt alfabet.
Jfr s 47.

2. Enskilda och sammanskrivna bokstäver

a är oftast öppet; se t ex huar r 2, skade r 6, kan r 6;
e har krok (ej ögla); det liknar vårt i eller n; se t ex
besluthet r 2, äre r 3, Men r 7;
g är hämtat ur humanistkursiven (den latinska stilens); se
t ex vtgiften r 3, Lätteligen r 7;
slut-h har annan form än h i andra ställningar; jfr otidh,
heller, åhrs r 5;
i har normalt prick; se t ex vtgiften r 3;
k har den för tiden mycket vanliga formen ø; se t ex kan
r 6, komme r 6;
p skrivs som v (utan bitecken) plus nedstreck; se t ex på
r 7, opbörd r 8;
r är öglebrutet; se t ex äre r 3, heller r 5;
långa s står initialt och medialt, låga s endast finalt; se
t ex såsom r 2, begynnelsen r 1, åhrs r 5;
t kan ha både låg och hög stapel; särskilt före h saknar
det tvärstreck; se t ex bestluthet r 2, vtgiften r 3,
tilfallende r 6;
u, y, w har diakritiskt tecken (bitecken); se t ex huar r 2,
vtgiften r 3, ware r 8;
y har två prickar som diakritiskt tecken och vänsterriktat

neddrag; se t ex begynnelsen r 1; jfr ij nedan;
ringen över å är öppen; se t ex såå r 3;
ä skrivs som a med ett aksenttecken över; se t ex äre r 3;
ö skrivs som o med två prickar över; se t ex opbörden r 8.
Märk:

ij (har två prickar och rakt nedstreck) i t ex lijke r 3;
jfr y ovan;
sk i t ex skade r 6;
sl i t ex slett r 9;
st i t ex större r 8;
tt i t ex slett r 9.

3. Skiljetecken

Endast komma, placerat på linjen, förekommer.

Summen och Endelychten bade få begynnelse,
sum och Endelychtern ägr thenne det förra
författet medbyrdam och vttgiffem äger liike
Så nu thott hufvudet oppå äffwentijs, och
gaffern ingann footfast grundh, förtij Att
en ägde otijd, heller någenn Annen tilfallen
de olyckor och råda Ram dörre iherr besti-
gum få fall, Wenn summa och vttgiffem
varr flöver ägm medbyrdam, Så bliffron eft
erfarn firmer, råvardh thott Ram hied oppa
het till intgrat C.

*Non intelligunt homines quam magnum
negligit sit parsimonia.*

Transkription till skriftprov 21

(Ur Per Brahes Oeconomia. X 388. Kvarto. Sid 82-83. SKB. Av-
skrift från ca 1600.)

Summen och Endelychten bade På begynnel-
ssenn och Endelychtern ähr thenne Att hvor
såsom vpbyrdenn och vttgiffenn ähre liike
Så står thett Hushold oppå äffwentijs, och
5 haffwer ingenn footfast grundh, Förtij Att
En åhrs otijd, heller någenn Annen tilfallen

de olycke och skade¹ kann kom/m/e thett letteli
genn På faall, Menn finnes och vttgiffenn
ware större ähnn vpbyrdenn, Tå bliffwer thett
10 vthann Himder, ehwadth thett kann liide oppå
slett till inthett etcetera.

Non intelligunt homines quam magnum
vectigal sit parsimonia.

Kommentarer till skriftprov 21

1. Nygotisk skrift

2. De enskilda och sammanskrivna bokstäverna ser ungefär ut som föregående skriftprovs. Lägg dock märke till att några bokstäver har två former, en äldre och en yngre, öglebruten form:

a är öglebrutet i bade r 1; icke öglebrutet för övrigt; se t ex haffwer r 5, kann r 7;
g är öglebrutet i genn r 8, annars inte; se t ex vttgiffenn r 8;
r är öglebrutet i t ex står r 4, heller r 6, kluvet i t ex ware r 9, vpbyrdenn r 9;
v är öglebrutet i t ex vpbyrdenn r 3; i vttgiffenn r 3 uppträder ögle-v;
w är öglebrutet i t ex ware r 9; i bliffwer r 9 står ögle-w;
å är ofta öglebrutet; se t ex På r 1, Så r 4, oppå r 4, Tå r 9; det är inte öglebrutet i t ex på r 8, oppå r 10.

Märk:

ff i t ex vttgiffenn r 8;
ij i t ex otijd r 6;
sk i t ex skade r 7;
sl i t ex slett r 11;
st i t ex större r 9;
tt i t ex vttgiffenn r 8.

Nytt är tecknet för ss, ligaturen β , ursprungligen långt s z; se ssenn r 2.

3. Påfallande är att förkortningar saknas. Tecknet (i r 2 ff ett snedstreck eller en uppåtriktad krok, i den med fetare stil skrivna inledningsraden en liggande krok) över nasal i inljud är att fatta som diakritiskt tecken, utmärkande lång nasal. Se t ex thenne r 2, finnes r 8; i r 7 har dock kom/m/e endast en nasal.

4. Liksom i föregående skriftprov är latinsentensen skriven med latinsk stil,
kommat enda skiljetecknet.

5. Fel i texten

Himder r 10 fel för Hinnder.

1. e otydligt.

„Riffmutter“ vor dem offenen Fenster und ohne offen sichtbare

5

Wörter im Raum waren sofort „Schlaf“ und „Mutter“
und „Lampe“ und „Sessel“ und „Kinder“ und „Geschenk“
und „Kissen“ und „Stern“ und „Draußen“ und „Fenster“ und
„Garten“ und „Blumen“ und „Sommer“ und „Sommer“ und „Sommer“
und „Sommer“ und „Sommer“ und „Sommer“ und „Sommer“ und „Sommer“
und „Sommer“ und „Sommer“ und „Sommer“ und „Sommer“ und „Sommer“
und „Sommer“ und „Sommer“ und „Sommer“ und „Sommer“ und „Sommer“
und „Sommer“ und „Sommer“ und „Sommer“ und „Sommer“ und „Sommer“

(Ur Per Brahes Oeconomia. E 20. Folio. Blad 253 recto. UUB. Avskrift från 1600-talets förra hälft.)

Summa och Endelyckten både På Begynnelsen och Be-
sluthet, är denne, att hvor som opbördens och Vthgiffen ärne lijka,
så står theſt huusshåldet på Ewentyr, och haffwer ingen fot
fast grundh, för ty att een åhrs otidh, eller någon annen
5 tillfallande olycka och skadhe, kan komma theſt lätteligen på
fall, Men finnes och Vthgiffen vara större än opbördens
tå blifwer det vthan hinder /översstruket ord/ ehwatt det kan lijda opå till intheſt.

Kommentarer till skriftprov 22

1. Nygotisk skrift

Bindningen så gott som genomförd.

Få förkortningar. Endast -et-forkortningen förekommer (t ex thet r 5).

2. Enskilda och sammanskrivna bokstäver

a (och därmmed även ä och å) kan vara både öppet och öglebrutet; se t ex att r 2, tillfallande r 5; kan r 5, komma r 5, lijda r 7;

sista stapeln i slut-n går oftast påfallande långt ned under linjen; se t ex Begynnelsen r 1, än r 6;

o är öppet; se t ex och r 1, opbörden r 2;

r är genomgående öglebrutet; se t ex är r 2, Ewentyr r 3; dubbel-s skrivs ; se huusshåldet r 3;

t är lågt och saknar tvärstreck framför h (jämför skriftprov 20 och 21); se t ex thet r 5;

i fft går t i en båge ned under linjen; se t ex Vthgiffen r 2;

för övrigt är t en hög bokstav; se t ex otidh r 4;

v och Y är öglebrutna; se t ex vthan r 7, Vthgiffen r 2;

y är genomgående öglebrutet; det har diakritiskt tecken; se t ex Begynnelsen r 1.

Märk:

ff i t ex blifflwer r 7;

fft se anmärkning till t ovan;

ij i t ex lijda r 7;

sk i t ex skadhe r 5;

ss i t ex huusshåldet r 3;

st i t ex står r 3;

tt i t ex lätteligen r 5.

3. Bindestrecket (r 1) och införingstecknet (r 7) består av två korta snedstreck.

4. Skiljetecken

Komma, placerat på linjen, är mycket vanligt som skiljetecken (8 ggr). Punkt förekommer endast i r 7.

5. Den latinska sentensen saknas i denna handskrift.

Dåmning och undgångsten kända från Andjumnebo och Sjöfors i norra
och Götaland sprängdes och klipptes ur klippor, lät man det
bruket hävda på Luttra by, om det varit möjligt fastställdes, för
att det skulle behållas, alltså något annat tillfälle endast tillåtta, om klippan
var det särdeles bra att klippa bort, men funnit att klippan varan flera
var den sprängt ut i berget fasttagen bunden, så kunde det
ej klippas ur, men det kunde dock
5

Non intelligunt homines, quam maximum victimal sit.

Parsumonib.

Transkription till skriftprov 23

(Ur Per Brahes Oeconomia. Nordinska samlingen. Juridica Svecana nr 319. Folio. Blad 30 verso.
UUB. Avskrift från 1600-talets mitt eller förra del.)

Summan och ändalychten både på begynnelsen och beslutet, är denne
at har såssom opbördhen och Vthgiften ähre lijke, så står det
huushåldet på Ewentyr, om det hafuer ingen Foot fast grundh, för
at ett åhrs otijdh, eller någon annan tillfallande olycka, och skada
5 kan det letliggen komma på fall, men finnes och vthgiften vara stör-
re än opbördhen då blifuer thet vthan hinder, ehwad dedh kan
lijdha på, slätt till Jnhet. etcetera.

Non intelligent homines, quam magnum victigal sit:

Parsimonia.

Kommentarer till skriftprov 23

Nygotisk skrift

Stilen i detta skriftprov är prydlig och lättläst och tervar knappast någon kommentar. Märk dock
slut-s i t ex åhrs r 4, finnes r 5;
ss i sässom r 2;
tt i slätt r 7;
u och Y har diakritiskt tecken; se t ex besluted r 1, begynnelsen r 1;
komma är det vanligaste interpunktionstecknet;
förkortningar saknas med undantag av etcetera-tecknet (r 7).

1. denna? Sista bokstaven otydlig p g a plump.

Detta är en handskriven provskrift i äldre svenska med delvis
felaktig stavning och felaktiga ord. Det visar att skribenten har
vissa svårigheter med att uttrycka sig på skrift. Stilistiskt
är den mer formell än den som förekommer i de senare
handskrifterna.

Detta är en handskriven provskrift i äldre svenska med delvis
felaktig stavning och felaktiga ord. Det visar att skribenten har
vissa svårigheter med att uttrycka sig på skrift. Stilistiskt
är den mer formell än den som förekommer i de senare
handskrifterna.

Transkription till skriftprov 24

(Ur Per Brahes Oeconomia. Trolleljungby slott, Skåne. Utan signum. Kvarto. S 70-71. Avskrift från 1600-talets mitt.)

Summan och ändelychten både på
begynnelsen och besluthet ähr dhenne, at huar
som wpbördhen och wtgiffen ähr lijka, så
står dhet huus håldh på Ewentyr och hafuer
5 ingen troofastan grundh: Förty ath en åhrs
otijdh eller någon annan tillfallande oljycka
och
skadhe kan komma dhet lätheligen wppå fall;
Men finnes och wtgiffen vara störr än
wpbördhen dhå blifuer dhet wthan hindher. e-
10 huadh dhet kan lydha wppå, til Jnhet. etcetera.

Kommentarer till skriftprov 24

Nygotisk skrift

Också stilien i skriftprov 24 är lättläst.

Märk dock ift i wtgiffen i r 3 och 8;

u och y har diakritiskt tecken; se t ex besluthet r 2, begynnelsen r 2.

Kolon (:) markerar avstavning; se r 9.

Förkortningar saknas.

Komma är det vanligaste interpunktionstecknet.

Den latinska sentensen saknas i denna handskrift.

Denken und Denkfähigkeit, welche von den gewöhnlichen und den seltsamen oder
strangen, sonst schwer fassbaren und bis vorher unbekannten Geschehnissen
und Ereignissen verschieden ist, ist der Mensch, und besonders einiger Menschen,
deren Fähigkeit, nach dem ersten Auftreten solcher seltsamen oder ungewöhnlichen
Ereignisse, eine Art von Voraussehung oder Voraussicht zu haben.

Die Fähigkeit des Menschen, die Voraussehung oder Voraussicht, umständlich und
ausdrücklich genannt zu werden, ist die Fähigkeit, die Voraussehung oder Voraussicht
zu erkennen, wenn man sie aufzufinden, sie aufzufinden und zu erkennen
wollt, oder wenn man sie aufzufinden, wenn man sie aufzufinden will. Es

Non Intellegunt homines quam magnis,
Intellegat sicut portantem coram.

Transkription till skriftprov 25

(Ur Per Brahes Oeconomia. D 1728. Folio. Sid 43-44. UUB. Avskrift från 1600-talets mitt.)

Summen och andelychten, bådhe på begynnellenssen och ändelychten ärh
thenne, att hvor såsom upbyrden och uthgiffen ärh lije, så står
tädh huussåldh oppå äffwentyr, och hafwer ingen footfast
grundh, förtly att een åhrs otijdh¹ eller någen annen tillfallende
5 Olycko och skade komme kan, tädh lätteligen på fall, Men finnes och
uthgiffen ware större än Vpbördens, då blifwer tädh utan
hinnder, ehwadh tädh kan lijda, oppå slätt till intet. etcetera.
Non Intelligent homines quam magnum
vectigal sit parsimonia.

Kommentarer till skriftprov 25

Nygotisk skrift

Märk det kraftigt öglebrutna a i t ex att r 2, kan r 5;

fft i uthgiffen r 2 och 6;

ss i t ex begynnellenssen r 1.

Bokstäverna u och Y har diakritiskt tecken; se t ex upbyrden r 2, begynnellenssen r 1.

Förkortningarna sällsynta. Endast nasalstrecket förekommmer; se magnum r 8.

Komma är det vanligaste interpunktionsstecknet.

1. ändrat från otydh?

Dinnerne vil undskyldne godt når jeg er ved med min arbejde og skal
blive væk i en uge over den næste tids løn, da har jeg fundet
en ny arbejdsplads i Frederiksberg ingen godt young, der vil ikke arbejde
med alt det andre nogen længere end et par timer
og jeg har dog ikke en helt, der kan hjælpe mig med at få
denne arbejdsplads, da jeg ikke har nogen kontakter
og jeg har ikke nogen arbejdskoncept.

Non intelligent homines, gran magnum reticulat
P. A. G. M. O. J. A.

Transkription till skriftprov 26

(Ur Per Brahes Oeconomia. Juridica Svecana nr 111. Folio. Sid 345. UUB. Avskrift från senare delen av 1600-talet.)

Summan och endelychten både på begynnelsen och slutet ähr denne
att hvor såsom Vpbörden och uthgifften ähr lijka, så står dhet huus-
hold på äfventyr, hafwer ingen footfast grund, För att ett åhrs
otijdh eller någon annan tillfallande Olycka och skada kan komma
5 dhet lätteligen på fall, Men finnes och Vthgriffen vara större
ähn Vpbörden, tä blifwer hett utan hinder ehwadh dhet kan
lijda uppå slätt till intet.

Non intelligunt hominnes, qvam magnum verectigal sit

PARSIMONIA.

Kommentarer till skriftprov 26

Nygotisk skrift

Bokstäverna E, V, W, Y är öglebrutna, ofta ockslå ä, å, ë; se t ex ähr r 1, Vpbörden r 2, hwar r 2, äfventyr r 3, annan r 4, står r 2, lätteligen r 5; stundom när e-kroken ända ned till linjen och liknar då vårt n; se t ex tillfallande r 4, lätteligen r 5;

bokstäverna u och y har diakritiskt tecken; se t ex slutet r 1, begynnelsen r 1;

märk fitt i t ex uthgifften r 2.

Förkortningar saknas.

Komma är det vanligaste interpunktionstecknet.

Sitmitt ut morgontid i Stockholm
Bury og besøkt i "Gammel Brygge" i Bonn
Afholde os dig tilbygning og Cykel, ved næste
Int spm, Bliv med og vækende, budskabet til
you

5

Fest auf jährling, som at I afholde sig
vægen vorene fællesværdighed og styrke
Påværdne fest denglynn om' hull, Mørke
mæd og de biværdne værdier vil vi giv dem
10 Først bliver vi sent udtagen i sinnes, så vi mæd
På en dyre nøgne / ent' filialer

106

Non intelligunt homines quam
magnum rectiguel sit
Supsilmoniæ

Transkription till skriftprov 27

(Ur Per Brahes Oeconomia. Kvarto. Sid 126-127. SKB(tidigare Skoklosters bibliotek). Avskrift från senare delen av 1600-talet.)

Summan och endelychten både på Begynnel-
ssen, och besluted är henne at hvor såsom
Vpbördens och utgifften är lijka, så ståår
det Huusshäldh på äfwentyr, hafwer in-
gen

5

Foot fast grund, För at 1 Åhrs otijdh eller
nägon annan tillfallande olycka och skada
kan komma thet lätteligen på fall, Men fin-
nes och Vpbördens ⁵ ₂ ³ ₄ ¹ Wthgiffen
10 tå blifwer thet utan hinder, ehwadh thet
kan lijda uppå slät til intet

Non intelligunt homines quam
magnum vectigal sit

Parsimonia

Kommentarer till skriftprov 27

Nygotisk skrift

Bokstäverna a,å,ä,g,ij,r,V,w,y är öglebrutna; se t ex annan r 7,
står r 3, är r 2, grund r 6, lijka r 3, Vpbörden r 3,
hafwer r 4, äfwentyr r 4;
e-kroken går vanligen ända ned till linjen och liknar vårt
n; se t ex både r 1, thenne r 2;
två k-typer förekommer; se t ex lijka r 3, kan r 8; komma
r 8, kan r 11;
märk fft i t ex utgifften r 3;
ss i Huusshåldh r 4;
st i t ex står r 3;
tt (det andra t:et går i en båge ned under linjen) i t ex
lätteligen r 8;
u och y har diakritiskt tecken.

Bindestreck utgörs av två korta parallella snedstreck som lutar svagt åt höger; se t ex r 8.

Förkortningar saknas.

Komma är enda skiljetecken.

Siffrorna i r 9 markerar ordens ordningsföljd.

Detta är en handskriven rapport om
en undersökning i Stockholm den 10
juni 1905. Rapporten är skriven av en
medlem av Stockholms stads
statistiska kommitté. Rapporten
är delvis redigerad och författad
av en annan medlem av samma
kommitté. Rapporten handlar om
en undersökning om vattenförsörjning
i Stockholm. Den är rik på
statistisk information och har
vissa tekniska detaljer.

Contra intelligentes homines quam rara

to

*Intelliguntur enim quae sunt
in aliis, non in se. Non enim
intelliguntur in aliis, sed sunt
in aliis intelliguntur. Non enim
intelliguntur in aliis, sed sunt
in aliis intelliguntur.*

Transkription till skriftprov 28
(Ur Per Brahes Oeconomia. Kvarto. Sid 96-97. Norrköpings stadsbibliotek. De Geerska saml. Avskrift från ca 1700.)

Summan och ändelycht¹ både på begynnelsen och på beslutet ärh thesse, att såsom vpbördon och Vthgiffen äro lijka, så står thet huus holdh på efwentyr och hafwer ingen fast grund, förty att ett Åhrs otijd, eller någon annan fallande olycka och skada kann lätteligen komma thet på thet på fall; Men finnes och Vthgiffen varå större än Vpbörden, då blifwer 10 thet uthan hinder, ehwad kan lijda på, slätt till intet.

Non intelligunt homines quam magnum vectigal parsimonia.

Kommentarer till skriftprov 28

Nygotisk skrift

Bokstäverna är tämligen lika föregående skriftprovs. Stilen i skriftprov 28 är dock något yvigare.

Förkortningar sällsynta. Endast nasalstrecket förekommer (r 7).

Komma är det vanligaste skiljecken. Det ursprungligen latinska ordet Summan (r 1) har liksom den latinska sentensen skrivits med latinsk stil. Lägg märke till kustoden (thet på). Jfr s 24.

1. Möjligent är första bokstaven en versal.

Överallt hände namn som varit
medtaget för något viktigt satsades.

5

Jag tyckte att det var bra med att
vara försiktig och inte säga allt. Men
jag ville ändå inte vara ensam. Jag ville
att jag skulle få hjälp av mina
vänner. Jag ville att jag skulle
ha en hand att rymma i om
jag skulle behöva den. Jag ville att
jag skulle ha en hand att rymma i om
jag skulle behöva den. Jag ville att
jag skulle ha en hand att rymma i om
jag skulle behöva den.

Transkription till skriftprov 29

(Ur Per Brahes Oeconomia. Nordinska samlingen. Juridica Svecana nr D 1727. Folio. Sid 27-28.
UUB. Avskrift från decennierna kring 1700.)

Summan och ändalyckten både på begynnelsen och ända-
lyckten är thenne, at hvor såsom upbördens och utgifften äro
lijka, så står thet huushåld uppå äfwentyr och hafwer ingen
fot fast Grund, förtig at en Åhrs otid eller någon annan
5 tillfallande olycko och skada komma kan thet lätteligen uppå
fall, men finnes och utgifften vara större än upbördens, då
blifwer thet utan hinder, ehwd det kan lida uppå slät till intet,
Non intelligentes homines quam Magna vectigal Sit parsimo-
nia.

Kommentarer till skriftprov 29

Nygotisk skrift

Märk att k har en särskild form i inljud; se t ex ändalyckten r 1, likar r 3; jfr komma kan r 5.
Detta k är mycket vanligt under hela 1700-talet. Jfr skriftprov 30 - 32;
h har en särskild form i förbindelse med g; se t ex och r 1, 2, 3;
Observera fft i t ex utgifften r 2.

Bokstäverna u och v har diakritiskt tecken.

Förkortningar saknas.

Komma är det dominerande skiljetecknet.

*En minnes Driftt för Bårdzfög
en i om härb Hall och fimbuhn.*

Bårdzfogtens Hall och Embete

an. att Gafra vonth oib foßand opp
alla givna, Givn somm att Grot bogag
Poupons, oib foßa Ind Grot
fox runt Bårdz Tugn oib Tug
vom gant, att vro vagnas i om
Ring gungit, oib vodunstagn
Hall galle, att Grönne han D
konfirme Gafra Gaffo gung af Ind
Grot, oib Siken Hada, oib Ta Hall
Runnos tiega, om Garien vort
ek pif Cuthva, mogen Gari vef,
la en Be viflo follianda Ryd
Gvindanna Tugn gant oib fir
vid foos afkontur vro, oib Givn
gunga Gvindar lar tiegja
affolignu i dagvarra, oib lar
Jaffan

Transkription till skriftprov 30

(Ur Per Brahes Oeconomia. Nordinska saml. Juridica Svecana nr 310. Folio. Blad 366 recto. UUB. Avskrift från decennierna kring 1700.)

En minnes Skrifft för Gårdzfog-
dens om hans kall och Embete.

Gårdzfogtens Kall och Embete
är att hafwa wett och förstånd oppå
5 allehanda, hwad som ett helt bohag
kräfwer, och så står tedyt hushåld
före med sådan troheet och tref-
wenheet, att när åhret är om
kring gångit, och räkenskapen
10 skall hållas, att herren kan få
befinna hafwa hafft gang af tedyt
hushåld, och icke skada, och så skall
kunnas tillgå, om han icke wet
det sielf bättre, måste han ach-
15 ta desse efterfölliande Stycker.
Hurudanna lägenheet och hu-
ru stor afwelen är, och huru
många bonder der till liggia
åhrligen i dagzwärke, och ter
effter

Kommentarer till skriftprov 30

1. Nygotisk skrift

2. Enskilda och sammanskrivna bokstäver

Många bokstäver öglebrutna; t ex a, r, w;
e-kroken går oftast ned till linjen; se t ex Embete r 2;
det förekommer 2 k-typer; se t ex kräfwer r 6, skall r 10;
icke r 13, dagzwärke r 19;
märk fft i t ex hafft r 11;
ss i desse r 15;
sk i t ex räkenskapen r 9;
st i t ex måste r 14;
u och y har diakritiskt tecken; se t ex Hurudanna r 16,
Stycker r 15.

3. Bindestreck sätts ut konsekvent. Det består av ett krokliknande tecken; se r 7, 14, 16.

4. Skiljetecken

Kommatecknen brukas flitigt (11 ggr), punkt endast 2 ggr (r 2 och r 15).

5. Förkortningar saknas.

Engso d. 17. Sept. 1750.

Min Lära och Minne,

Ende för att bryf af d. 7. kejser: den
 hägnar mig Grävstoljen, att ryggen
 är fäst os. att den ännu är oför-
 5. befärd. Jyng märke, att ryggen
 kompletterat länka i samskrift medta ryggen.
 Den min av den Grävstoljen upptag-
 10. den Lära och Minne, att den får mena
 Läropraktiken, Lärarstole, Grävstol, och
 all apparence, så finnan ~~den~~ väl
 sitt, att det icke är mög förra dig
 att bli gift, nödigt att få en god,
 braf, Baptindalig vis frälsellets
 försäkring hitta. Den böj därmed
 15. dig sitt, att den Engelskare anges
 som representanter dig, under den

Transkription till skriftprov 31

(Egenhändigt brev från Olof von Dalin till brodern Johan Dalin
1750. Warburgs autograf-saml R 34:143. SKB.)

Engsö d. 17. Sept: 1750

Min käraste Bror,

Tack för dit bref af d. 7. hujus: det
fägnar mig hiärteligen, at ryktet
är falskt och at du ännu är oför-
5 lofad: jag märker, at någon
Competent lär ha utspridt detta rykte.
Om nu vår Herre hielper oss,
Min Käre Bror, at du får denna
lägenheten, hwartil, Gudi lof, är
10 all apparence, så finner du wäl
sielf, at det icke är nog för dig
at bli gifft, utan at få en god,
braf, beskiedelig och hushålls-
förståndig hustru. Du bör känna
15 dig sielf, at du behöfwer någon,
som upmuntrar dig, råder dig

Kommentarer till skriftprov 31

1. Nygotisk skrift

2. Enskilda och sammanskrivna bokstäver

Märk k i t ex Tack r 2;

fft i gifft r 12;

hi i t ex hiärteligen r 3;

sk i t ex falskt r 4;

ss i oss r 7;

st i t ex hustru r 14;

u och y har diakritiskt tecken; se t ex hustru r 14,
ryktet r 3.

3. Bindestrecket i r 4 består av två korta parallella snedstreck, i r 13 av två vågräta parallella streck, påminnande om vårt likhetstecken.

4. Skiljetecken

Som skiljetecknen uppträder inte bara komma och punkt utan också kolon; se t ex r 2, r 5.

5. Förkortningar saknas (med undantag av dateringen och d. i r 2).

var i de spæde dage den 2de Maj af H. C. Matthæus
 og koncentrerede Officerne tilbage gaae
 på glæde fra mit Understeds Officerkasse
 ved Otto Frederiksens, bestyrelse (af d. ande)
 5. ditta Maj af H. C. Matthæus' høje hæmmelse
 ville opføre Gravropia atmodt ditt. Højsa.
 og i visse få dage. Sædvanlig gaae
 Højsa. Dette Helsingfors, Begivenheds
 Bureau ved H. C. Matthæus' 10. Maj 1842
 Stat. og en mindre blad o. med et
 Helsingfors' høje hæmmelse har
 nu blivende, med den mindre med sig
 bestemmed af Danmarks, antyndaae
 i mættede ræas ved samme dage;
 15. Octobre d. næste, af Højsa 17th og dæbt
 stat. Højsa af Gylden Concessiet
 den 29. Junii 1788. Wilh. Paul ~~W. P.~~

(En rekvisition från år 1788. De la Gardieska samlingen. Historiska Handlingar. Kapsel 22. LUB.)

För de Tjugu Fem Kongl: Wästerbottns
Regementes Officerare tillhörige
hästar samt En Under Officerare
och Åtta drenge, hvilckा ifrån
5 detta Wästerbottns Län komma
att öfwer Transporteras till Wasa
och derifrån sedan Land vägen
tåga till Helsingfors, Requireras
härmedelst hos Kongl: Maijestäts
10 Befallnings hafvande i Tawa-
stehus Län then benägna hand-
räkning, att the undfå nödige
Rationer och Portioner, antingen
in natura eller ock penningar,
15 uträknade effter 1774: års Fält-
Stat. Bygdeå af Chefs Cancelliet
den 29: Junii 1788.
Wih: Pauli
Manu Propria

Kommentarer till skriftprov 32

1. Nygotisk skrift

Skriftprovet är exempel på den under senare delen av 1700-talet och början av 1800-talet vanliga s k slängstilen, som är överdrivet utdragen.

2. Enskilda och sammanskrivna bokstäver

a har ett säreget utseende; bokstaven är öppen upptill och öglan går ända ned till linjen; se t ex drengar r 4, Län r 11; denna a-typ var vanlig under senare delen av 1700-talet; även latinskt a förekommer; se t ex Åtta r 4;
e, n och r får i ordslut stundom en extra stapel eller släng; se t ex uträknade r 15, En r 3, Land vägen r 7, drengar r 4;

k är den vanliga 1700-tals-typen; se t ex uträknade r 15; långa s står initialt och medialt; se t ex sedan r 7, Wasa r 6; låga s uppträder finalt; se t ex års r 15;
u och y har diakritiskt tecken; se t ex Tjugu r 1, Bygdeå r 16;

Märk fft i effter r 15;
st i t ex härmadelst r 9.

3. Stora bokstäver

I texten finns flera stora bokstäver, några mycket svårtolkade. Se t ex Befallnings hafwande r 10, En r 3, Kongl: r 1, Län r 11, Maijestäts r 9, Portioner r 13, Rationer r 13, Wästerbottns r 1.

4. Förkortningar

Förkortningarna är få. Blott Kongl: (r 1, 9) och Maijestäts (r 9), Manu Propria har förkortats.

5. De franska länorden och namnen är huvudsakligen skrivna med latinsk stil. Se t ex Officerare r 2, Transporteras r 6, Cancelliet r 16.

Skriftprov 33

Abraham dig dat brefwet lämnas
Som mitt swaga tilstånd wet;
Det förwarar tacksamhet,
När Westmännerne de nämnas.
5 Men här ligger jag på lur,
När Rang Fredric förfört ofte,
Och förr unrygga trusig Roffte
Blifvit föjd til Robe de Cour
CMB.

10 Min frug far tilförd Rang Fredric 1.

Transkription till skriftprov 33

(Egenhändig dikt av Bellman 1794, tillägnad Abraham Westman. Fru Westmans visbok. SKB.)

Abraham dig det brefwet lämnas
Som mitt swaga tilstånd wet;
Det förwarar tacksamhet,
När Westmännerne de nämnas.
5 Men här ligger jag på lur,

Der Kong Fredric sofwit ofta,
Och så mången trasig Kofta
blifwit högd til Robe de Cour

CMB.

10 Min säng har tilhört Kong Fredric 1.

Kommentarer till skriftprov 33

Nygotisk skrift

Märk de många öglebrutna bokstäverna, t ex a,g,r,w och det n-liknande e:et.

Namnen har skrivits med latinskt alfabet.

5 Jag hade vis länge för detta bortt flera tus åkamma obete
och trotsat för all den vänskap hon röpt mig och mitt hus
då vi åttae varde i land. Jag har visse bortt trotsat för all
den godhet Christopher sedunne åbjukit och framställes snygga
för begynner i Herrskaps hus. Men allt förr jag lemnade,
10 Maria han jag nästan int hafte någon varaktig vän, utan
förf en kringbygande och orolig tafnad. Haf sig någon
gäng är hämmar är min tid upptagen af mina godomar
och en breffskriving rörda orgenämnare än den med förr
fiancer. Den likväl int att min hushållselp af mina
15 upprättig, misrade hertlig derafin att han hämmar
förf: han har tvartom legat till sig under tiden; och
jag

[- - -]

15 Framförl min vänshopfulla hertilling för Gudher och hela
familjen. Det ära god, vad fader Herz tröffas och god min givning
hos honom; och fröjd int alldeles en

upprättig och jordbunden hand
edgar.

Transkription till skriftprov 34

(Egenhändigt brev av Esaias Tegnér till Margareta Sommelius
1826. Samling Tegnér, E., 13:II. LUB.)

Jag hade väl långt för detta bordt skrifva till Mamma Meli
och tacka för all den vänskap hon visade mig och mitt hus
då vi ännu bodde i Lund. Jag hade vidare bordt tacka för all
den godhet Christopher sedermera åtnjutit och framdeles hoppas
5 få begagna i Herrskapets hus. Men allt sedan jag lemnade
Skåne har jag nästan icke haft någon varaktig stad, utan
fört en kringstrykande och orolig lefnad. När jag någon
gång är hemma är min tid upptagen af många göromål
och en brefvexling wida oangenämre än den med Frun
10 timmer. Tro likväld icke att min tacksägelse är mindre
uppriktig, mindre hjertlig derföre att han kommer
sent: han har tvertom legat till sig under tiden; och
jag

/ - - 7

Framför min vänskapsfulla helsing för Gubben och hela
15 familjen. Var äfven god, när Factor Borg träffas och gör mig
påmint
hos honom; och förgät icke alldeles en
uppriktig och förbunden Vän
Tegnér.

Kommentarer till skriftprov 34

Latinsk skrift

Detta skriftprov är exempel på latinsk stil, den stil som vi
- något modifierad - använder i dag. Märk följande:

1. öglebrutna bokstäver saknas, se t ex a,r,y;

2. det n-liknande e:et har försvunnit; se t ex hade, detta r 1;
3. h går ej ned under linjen; se t ex hade r 1;
4. k har samma form som vårt k; se t ex skrifva r 1;
5. sk,st återges med låga s plus k resp t, inte som tidigare med långa s sammanskrivet med k och t; se t ex Herrskapets r 5, stad r 6; i t ex vänskap r 2 förekommer visserligen långt s plus k, men bokstäverna är inte sammanskrivna;
6. de diakritiska tecknen över u och y är försvunna;
7. förkortningar saknas.

Utmärkande för stilens i övrigt är
det finala e i t ex lemnade r 5, icke r 10;
det finala g i t ex uppriktig r 11, hjertlig r 11;
de diakritiska tecknen över ä och ö, vilka ofta utgörs av en krok, som utgår från efterföljande bokstav.
Det bör anmärkas att det tyska långa s fortfarande är i bruk, särskilt i initial ställning; se t ex sedermera r 4, sent r 12.

Skriftprov 35 A

1. i, j, j	1½. j, j, j
2. ii, jj	1½. ij, ij
3. iij	3½. iij, iiij, jø
4. iiij	4½. iiij, iiij, t, t
5. v, v, b, b, 6	5½. bj, bj, vj, bj
6. vi, vi	6½. bij, bij, vij
7. bij	8½. vijj, vijj, jx, jx
8. vijj	9½. x, t, t, x, x, t
9. iø, iø	10½. øj, xj, xj
10. X, X, X, X, t, t, b, b	11½. øjj, xij
11. øj	14½. xt, xt, x x
12. øjj	18½. xvijj, xjx, xjx
20. øø, tt, tt	19½. øø, tt, xj, tt
50. l, l, L, j°	20½. xxj
100. c, j°	29½. øøø, tt
150. ij°	89½. Lxxx
200. ij°	99½. øcø
450. t°, t°	104½. i°t, i°xø
455. b°b, b°b	668½. vij°xvijj
500. b°, v°, j°, v°	4768½. x°ijlxjx
950. t°, x°	
1000. m, j°	

Exempel på siffror. (Efter J Lindner, I handskrifter förekommande bokstavstyper och siffror i kronologisk ordning under 1500-1800-talen.)

Kommentar

Märk att jv = 3 1/2, ej 4 1/2

jx = 8 1/2, ej 9 1/2.

Skriftprov 35 B. Bokstavstyper från ca 1285 till 1826. Bokstäverna, som hämtats ur skriftprovener, har åtskilliga varianter.

L i t t e r a t u r

- S Allén, *Grafematsk analys som grundval för textedering med särskild hänsyn till Johan Ekeblads brev till brodern Claes Ekeblad 1639-1655* (1965), s 54-128.
- C-G Andren, *Konfirmationen under medeltid och reformationstid* (1957), s 31-47.
- P Brahe, *Oeconomia eller Hushållsbok för ungt adelsfolk*. Utgiven med inledning, kommentar och ordförklaringav av J Granlund och G Holm (1971).
- A Cappelli, *Lexicon abbreviaturarum* (1928).
- E W Dahlgren, *Antikvastilens införande i svenska boktryck* (1928).
- E Hildebrand m fl, *Svenska skriftprof från Erik den heliges tid till Gustaf III:s* (1894).
- Historiska handlingar. 11, s VII (1879-89).
- M Hægstad, *Nordische Schrift* (J Hoops, *Reallexikon der germanischen Altertumskunde*. III. 1915-16), s 334-335.
- S Jansson, *Svenskt skrivskick under medeltiden och fram till våra dagar* (SDB. I).
- S Jansson, *Svensk paleografi* (Nordisk kultur 28 A).
- S Jansson, *Latinska alfabetets utveckling i medeltida svensk brevskrift. De enskilda bokstävernas historia* (APhS 1954).
- E Kroman, *Artiklarna Abbreviaturer, Diplomskrift, Gotisk skrift, Karolingisk skrift* (KL).
- A Larsson, *Vadstena klostrets två äldsta jordeböcker* (1971), s IX-LXX.
- J Liedgren, *Bevarade och föreskrivna typer av svenska urkunder från 1300-talets mitt* (AEM 1956).
- J Liedgren, *Artikeln Skriver* (KL).
- S Lindberg, *Artikeln Gotisk halvkursiv* (KL).
- J Lindner, *I handskrifter förekommande bokstavstyper och siffer. I kronologisk ordning under 1500-1800-talen* (1961).

- T Lundén, Artikeln Latindiktning (KL).
- A Malin, Studier i Vadstena klostrets bibliotek, I-III (NTBB 1926).
- T A Mentzer, Kalligrafiska skrifmetoden eller kalligrafien tillämpad som grund för skriföfningarne inom svenska skolverket (1846).
- E Neuman, Till frågan om medeltidsdiplomens utskrivare (Studier tillägnade Axel Kock. 1929).
- R Norberg, Artiklarna Illuminering och Initialer (KL).
- N Nordqvist, Antikvan och vetenskaperna (1965).
- B Olsson Bröllops besvärs Ihugkommelse. I (1970), s IX-LXXI.
- S Olsson Nordberg, Fornsvenskan i våra latinska originaldipлом (1926-32).
- R Otterbjörk, Det äldsta originalbrevet på svenska (NoB 1965).
- H Sallander, Boktryckarkonstens historia (NHB. I), s 280 ff, 307-313, 333-338.
- D Seip, Artiklarna Diplomspråk, Interpunksjon (KL).
- L Sjödin, Meddelande om kanslistilar under de yngre Sturarnas och Gustav Vasas tid (MRA 1933).
- L Sjödin, Kanslistilar och medeltida arkiv. 1-2. (MRA 1939-40).
- L Sjödin, Urkundsstilar från 1300-talets mitt (AEM 1956).
- L Sjödin, Medeltida kanslistilar i Sverige (MRA 1959-61).
- L Sjödin, Brev och anteckningar (Gustav Vasa Minnen. 1938).
- C R Smedmark, Fotografering - ett försummat hjälpmittel vid handskriftsstudier (Studier tillägnade Henry Olsson. 1956).
- R Swedlund och O Svenonius, Svenska skriftprov 1464-1828 (1948).
- G Utterström, Fem skrivare. Metta Ivarsdotters brev till Svante Nilsson. Studier i senmedeltida svenskt brevspråk (1968), s 22-54.
- E Wessén, De nordiska språken (8 uppl, 1968), s 93-139.

7. SKRIFTEN I DANMARK

S k r i v k o n s t e n f r å n T y s k l a n d

Danmark har - liksom i huvudsak Sverige - fått skrivkonsten från Tyskland. Några tecken (y, kanske också æ och ø?) tyder dock på anglosaxisk påverkan. De genomstrukna bokstäverna u, v och y (alla tecknen = y) är säregna för dansk skrift och uppträder mycket tidigt.

D e n d a n s k a s k r i f t e n s u t v e c k l i n g

Den danska skriftens utveckling är i stort sett densamma som den svenska. Följande perioder kan urskiljas:

1. Den karolingiska minuskelns period (ca 1050-1250)

Källor: bokhandskrifter och diplom; språk: latin (dock förekommer danska person- och ortnamn i nekrologier och diplom); präntad skrift; ganska många förkortningar (suspension, kontraktion, speciella förkortningstecken). Av bokhandskrifterna kan nämnas Dalbybogen, evangeliebok fr 1000-talet, (möjligen ej tillkommen i Danmark) och Necrologium Lundense (1100-talet). Det äldsta bevarade originaldiplomet är från 1135. Förebilden för kungadiplomen är de tyska kejsardiplomen. I slutet av perioden blir diplomskriften en egentlig kursiv.

2. Den äldre gotiska skriftens period (ca 1250-1350)

Diplomskriften blir kursiv och skiljer sig från bokskriften.

Latinska källor: diplom; krönikor, annaler, nekrologier, stadsrätter, gilleskrän (stadgar) m m. I samlingshandskriften Kong Valdemars jordebog finns små partier på danska. Särskilt värdefullt är det rika ortnamnsmaterialet. I dessa källor förekommer talrika förkortningar.

Danska källor: lagtexter: Skånske lov (se skriftprov 36). Eriks sjællandske lov; Valdemars sjællandske lov; Jydske lov; Skånske kirkelov m fl; läkeböcker (Harpestrængs lægebog viktigast); religiös litteratur (fragment av ett legendarium). I de danska texterna förekommer liksom i de svenska från samma tid få förkortningar.

3. Den yngre gotiska skriftens period (ca 1350-1550)

Från denna period finns många källor av skiftande slag på danska: rättsliga källor, diplom, krönikor (se skriftprov 37), läkeböcker, religiös litteratur (legender, postillor, andaktsböcker, uppbyggelseskifter) m m. Egentlig bokskrift finner man särskilt i liturgiska handskrifter men också annorstädes. Se skriftprov 37. Halvkursiv är den dominerande bok- och diplomskriften fram till 1450. Se skriftprov 38. Egentlig kursiv förekommer både i bokhandskrifter och i diplom särskilt efter 1450. Se skriftprov 39. Under perioden utkonkurrerar danskan latinet och medellågtyskan som diplomspråk. De äldsta bevarade diplomen på danska är från slutet av 1370-talet. Från 1425 är danskan det viktigaste brevspråket. Från mitten av 1400-talet blir det allt vanligare

att använda papper till handskrifter. Jfr s 24. Under 1400-talet var skriften i kansliet starkt tyskpåverkad. Under denna period ersätts b med th och d. Jfr s 47.

4. Den nygotiska (tyska) skriftens period (ca 1550-1875)

Den gotiska bokskriften fortsätter som tryckskrift (fraktur); halvkursiven blir kansliskrivarnas speciella skrift; kursiven blir vardagsskriften. Många bokstäver blir öglebrutna på 1600-talet; förkortningarna blir färre; tecknen för ss (ß) och fft (ff) upphör omkring 1800; u, y och ibland också w får diakritiskt tecken; från omkring 1650 skrivs substantiven med stor bokstav; de gamla nordiska tecknen æ, ø bevaras i dansk skrift i motsats till svensk; för aa införs ej något särskilt tecken. Den nygotiska skriften var i Danmark liksom i Sverige den dominerande skriften, den egentliga nationalskriften. Vid sidan av denna brukades också den latinska stilen eller humanistskriften, väsentligen till texter på latin och romanska språk. Jfr s 35, 47. Exempel på nygotisk skrift se skriftprov 40-41.

5. Den latinska skriftens period (ca 1875-)

En och annan skriftställare hade redan i gammal tid använt latinsk skrift för återgivande av dansk text utan att detta fick någon större efterföljd. På rättskrivningsmötet i Stockholm 1869 föreslogs det emellertid att den latinska skriften skulle ersätta den tyska både i skrift och tryck. Detta förslag vann gillande och 1875 bestämde regeringen genom ett cirkulär att undervisning inte längre skulle ske i go-tisk (tysk) skrift, endast i latinsk. Ex på latinsk skrift se skriftprov 42.

Anmärkning om trycksstilen

I tryck höll sig den tyska skriften betydligt längre.
"Fra 28 o/o i 1868 steg antikvasatsen til i 1878: 54 o/o, 1888:
72 o/o, 1898: 86 o/o og 1902: 95 o/o. Højesteretstidende gik
over til antikva 1877, Rigsdagstidende 1898, Ministerialtiden-
de og Lovtidende 1902. Politiken anvendte fra første færd
(1884) antikva, Jyllands-Posten 1889, Berlingske Tidende 1903,
Nationaltidende og Socialdemokraten 1911. Enkelte provinsbla-
de holdt længe ud med frakturen, fx. Kalundborg Folkeblad til
1942." (Skautrup IV s 69).

SKRIFTPROV, TRANSKRIPTIONER OCH KOMMENTARER

Av följande skriftprov är de två första hämtade ur Palæogra-
fisk atlas 1903, de övriga ur Kroman, Skriftens historie i
Danmark.

Er hin ey hemæ til bings warþer
stæfndær fore þiufnæb. þa witi þe
men hans forfall ær warthnath ær ofna
hans male. ær han innan lærz usiukær.
5
ær han suð. þa scal beta han in, kruu tingumit ar hæd
þa staf bi an la siukær. þa fastar nafnæ mithæ vurn
þa halwan. oc barn fore han. brandar hin ar bar. ba b
audar J lo hins ar sat ær gumi. do; hys sat
sarti sp; an vurn ar lovet oc dyli arua
at vurn. war first. þa dyliæ be m; tyltar
ete. sartar han arua silan. at fabar ker
ra war kufur hans. þa far han ey vurn
at arvni vtau tyltar ek. ær hin sate. n
taulanz oc ko J kommings rikli sum eghno
15
þa scal leggias fore hanu halfs manata.

Transkription till skriftprov 36

(Ur Skånske lov. Codex B 76. SKB. 1300-talets början.)

Er hin ey hemæ til bings warþer
stæfndær fore þiufnæb. þa witi þe
men hans forfall ær warthnath ær ofna
hans male. ær han innan lærz usiukær.

5 ^tær han siukær þa scal betæ han mæb prim þingum. ^tær han
þa skal bi æn þa siukær. þa fæste næstæ nithiæ iarn
þa halwan oc bæri fore han. brændær hin är bar. þa br-
ðendær j bo hins är sac är giuin. dør hin sæk-
10 sœcti før æn iærn är boret oc dyli aruæ
at iærn war fæst. þa dyliæ þe mæb tyltær
eþe. sækter han aruæ sibæn. at fapær þer
ræ war þiufær hans. þa far han ey iærn
af arwm vtan tyltær eþ. ^tær hin sækte u-
tanlanzs oc þo j konungs riki sinu eghno
15 þa scal leggiæs fore hanum halfs manabæ

Kommentarer till skriftprov 36

1. Äldre gotisk bokskrift

pränt;
brutna bokstäver (t ex i, m, n, u);
smala, höga bokstäver; skriften sammanträngd;
få förkortningar.

2. Enskilda och sammanskrivna bokstäver

a är tvårummigt; den vänstra delen ser ut som en bakvärd
3:a, den andra är en enkel stapel med högersväng; öglan
vid mitten går ända in till stapeln; se t ex biufnab r 2;
i sac r 8 möter en annan a-typ;
c har bruten stapel med något nedböjd hake; se t ex scal r
5;
endast runt d förekommer; se t ex brændær r 7;
f går ej ned under linjen; se t ex biufnab r 2;
i utmärkes vanligen med ett snedstreck, när det uppträder
tillsammans med nasal eller u; se t ex bings r 1, biufnab
r 2; för övrigt står i vanligen utan diakritiskt tecken;

1. Marginalanteckningen är skriven av en yngre hand.

s t ex witi r 2;
j saknar diakritiskt tecken; se t ex r 8;
r rotunda står efter rund vokal (o, ø) och efter b och p;
se t ex fore r 2, brändær r 7, brim r 5; annars uppträder
r med krok; se t ex ær r 3, riki r 14;
s har två former; lågt s har slutens form och liknar en 8:a,
uppträder finalt; se t ex bings r 1; i andra ställningar
förekommer långt s, som ej går ned under linjen se t ex
siukær r 6; långt s sammanskrivs alltid med t; se t ex
fæste r 6;
b är bevarat för th; stapeln går ej ned under linjen; se
t ex biufnab r 2;
u,v,w,y har ej diakritiskt tecken; se t ex biufnab r 2,
vtan r 13, witi r 2, dylia r 10;
z har tvärstreck; se t ex lanz r 4;
æ bildas genom att a förses med krok (förenklad e-ögla); se
t ex hemæ r 1;
ø bildas genom att o förses med krok upptill och snedstreck
nedtill; se t ex dør r 8.

3. Förkortningar

Ändelsen ab förkortas i mab, se r 5 och 10; nasalstrecket
förekommer i r 15 (hanum).

4. Skiljetecken och avstavning

Endast punkt förekommer;
bindestreck brukas konsekvent; det utgörs av ett långt sned-
streck; se t ex r 7.

5. Stora bokstäver

Stora bokstäver förekommer ej med undantag av den i rött och
grönt målade initialbokstaven, en s k Fleuronnéinitial.
Karakteristiskt för denna är de av ornament, slingor och
utsirningar smyckade innerfälten (palmettmotivet).

6. Fel i texten

sæc- i slutet av r 8 upprepas i början av r 9.

Tha war erik hans broth' / konung Mar-
gareta het hans drotning I than time war
swa mekæn røflek hos slæsvik. at ængæn thor-
thæ hærtughæ waræ Tha køpte thæ hælgæ knut
5 i røngstathæ liggær sek til handæ oc giorðhæ thæ
goth freth Oc for thy at han war goth oc thu-
uen. tha lot mælæs sín son magnus dræpæ knut
lønlækæ enæ natæ æfter tolftæ dagh úlæ Oppa
attendæ dagh æfter hans deth. tha føder hans
10 hæfthugæ forstæ son waldemar Thær æfter
tokæ skanunggar. oc sielandz faræ erik emme
hans broth til konung. oc striddæ withær mælæs
konung i slæsvik. oc thær dræpæ the magnus mælæs
konungs son. oc en bispot af swerikæ. oc en af
15 sieland. oc thre af uitland. oc mælæs fyrthæ til
slæsvik. oc thæ dræp en byman homum I mælæs
konungs t time burthæs premonstratenæs lif-
nath. thusænde aar oc hundrathæ. oc tíushæ aar

Transkription till skriftprov 37

(Ur Dansk krønike (Gesta danorum på danska). Codex B 77. SKB.
1400-talets första hälft.)

Tha war erik hans brothæ konung Mar-
gareta het hans drotning I than time war
swa mekæn røflek hos slæsvik. at ængæn thor-
thæ hærtughæ waræ Tha køpte thæt hælgæ knut

5 i ringstathæ liggær sek til handæ oc giorthæ thær
goth freth Oc for thy at han war goth oc thri-
uæn. tha lot niclæs sin sœn magnus dræpæ knut
lønlikæ enæ nat æftæ tolftæ dagh iulæ Oppa
attændæ dag æftær hans døth. tha fødæ hans
10 husfrughæ førstæ sœn waldemar Thær æftær
tokæ skanunggæ. oc siælandzfaræ erik emune
hans brothær til konung. oc striddæ withær niclæs
konung i slæswik. oc thær drapæ the magnus niclæs
konungs sœn. oc en biskop af swerike. oc en af
15 siæland. oc thre af iutland. oc niclæs flythæ til
slæswik. oc thær drap en byman honum I niclæs
konungs tima burthæs premonstratenses lif-
nath. thusændæ aar oc hundrathæ. oc tiughæ aar

Kommentarer till skriftprov 37

1. Yngre gotisk bokskrift

pränt;
de gotiska principerna vidareutvecklas:
bokstävernas staplar blir ännu mera brutna,
bågarna upplöses i skarpa vinklar,
de runda vokalerna får skarpa kanter (t ex o),
hårstreck används i kalligrafiskt syfte (se t ex b,h,l,k).

2. Enskilda och sammanskrivna bokstäver

a är tvårummigt; det består av två lodräta staplar, som förenas av ett vågrätt tvärstreck; se t ex war r 1;
c har en lång, tämligen vågrät hake; se t ex Oc r 6;
f går ej ned under linjen; se t ex for r 6;
g har den nedersta öglan slutet (liktar en 8:a); se t ex engen r 3;

i se kommentarer till föregående skriftprov;
r finns som r med krok och r rotunda; den gamla regeln att r rotunda endast skulle brukas efter vissa (runda) bokstäver upprätthålls ej; se t ex for r 6, war r 1, Margarete r 1-2;
s: lågt s uppträder i ordslut, långt s i övriga fall; långa s går ej ned under linjen; se t ex hans r 1, sin r 7; lång a s sammanskrivs med l och t; se t ex slæswik r 3 och 16, ringstathæ r 5;
i tt är det sista t:et högst; se attändæ r 9;
b har ersatts med th; se t ex freth r 6, tha r 7;
u,w,y har ej diakritiskt tecknen; se t ex konung r 1, war r 1, thy r 6;
æ bildas genom att a förses med krok; se t ex time r 2;
ø bildas genom att o förses med tvärstreck; se t ex køpta r 4.

3. Förkortningar

Förkortningar brukas sparsamt. þ betecknar -et; se thæt r 4; Nasalstrecket förekommer i konung r 13; tecknet för -ær liknar en apostrof; se t ex thær r 16.

4. Skiljetecken och avstavning

Enda skiljetecknen är punkt. Bindestreck utgörs av två långa snedstreck; se t ex r 6.

5. Lägg märke till att skrivaren har linjerat pergamentet.

6. Stora bokstäver

Flera stora bokstäver förekommer; se t ex I r 2; Margarete r 1; Oc r 6; Tha r 4. T-initialen är målad i grönt.

7. Fel i texten

førstæ søn r 10 bör läsas søn, førstæ;

slæswik r 13 är fel för fotwik;

på r 17 står ett överstruket kors.

5

ok ladir söka vppa sik. tha skal man
söka som annan vdathis man kyr
Thettæ ar then ræt then ar sattir
a malstewne, lund af ærkebi
askil. efftir alla skanunga bœn oc
meth thorthe gielkare. thy at rettin w
v harth Kyrke vm wigh worthir s
oftir wigha. Num los warthir alta
ellir brystir aff altare horn. Æn tho

Transkription till skriftprov 38

(Ur Donatio variorum, 136 kvarto. KUB. 1400-talets senare hälft.)

ok ladir söka vppa sik. tha skal man /honum/
söka som annan vdathis man kyr/kere^t/
Thettæ ar then ræt then är sattir /war/
a malstewne j lund af ærkebi/scopi/
5 askil. efftir alla skanunga bœn oc /mest/
meth thorthe gielkare. thy at rettin w/ar før/
v harth Kyrke vm wigh worthir s/kal ey/
oftir wigha. Num los warthir alta/re steen/
ellir brystir aff altare horn. Æn tho

Kommentarer till skriftprov 38

Gotisk halvkursiv:

elegant svängda linjer;
breda penndrag;
kraftig pennföring;
bindningen ej genomförd;
stilen lutar svagt åt höger.

Vad gäller de enskilda bokstäverna kan anmärkas att
a är enrummigt;
f och långa s går ned under linjen liksom i kursiven;
b och l har öglor;
k har upplyft krok; övriga bokstäver har bokskriftsform.

Skriftprov 39 A

Delen men thet eff sunt ell hvit jepp haf as Oluff Hanssen by
peod ... jepp smedh henrik swdere och Ib ipssen Radmen wti
wort obne breff At aar effther gwdz byrdh Mcdnonagesimo
bytyng for oss oc menigh almwæ som then dag tyngh søcth

Transkription till skriftprov 39 A

(Ur ett brev ur Korsør Kirkes Arkiv 26/7 1490. DRA.)

Alle men thette breff seer eller Hører lese Helse wij Oluff
Hanssen by/foget ...
swdere Jepp smedh Henrick swdere och Ib ipssen Radmen wti
wort obne breff At aar effther gwdz byrdh Mcdnonagesimo
bytyng for oss oc menigh almwæ som then dag tyngh søcth

Skriftprov 39 B

Denne eff sunt met thenne mit egen bannschrift at
anvih bofna or fayad alle tha effher Born
or bifzegde met elyg vætrind duans or fa
duans zmeffzegde indre els ffirste og deti

Transkription till skriftprov 39 B

(Ur ett brev ur M Gyldenstiernes Arkiv 25/6 1531. DRA.)

Jens ffratt met thenne miin egen handscrippt at [...]
at wile bestaa oc forsware alle thee breffue Som [...]
oc beszegltte met Erlig velbiurdug mands oc strenge ... Gu[
ldennstiernes Jndszegell sidenn thet fförste ieg vt/aff

Kommentarer till skriftprov 39 A och B

Yngre gotisk kursiv

Lägg märke till
bindningen;
stilens högerlutning;
de talrika förkortningarna.

Beträffande de enskilda bokstäverna kan anmärkas att
a är enrummigt;
e-öglan i 39 A har ersatts av hake eller prick; jfr kommenta-
rerna till skriftprov 15, 16;
f går ned under linjen;
i har som diakritiskt tecken prick, ej snedstreck;
r rotunda brukas ej endast efter rund vokal; i seer, hörer,
aar (39 A) är slut-r försett med hårsir;
låga s står finalt, långa s går ned under linjen och kan upp-
träda i alla ställningar.

Skriftprov 40

Laffuer til att tale, saa och paa huis hand paa Wor
och Kronens Wegne har hafft vnder hender att
~~forrette.~~ forrette. Kiobenhaffn. d. 25. Julij. Anno 1651

Transkription till skriftprov 40

(Ur ett brev av Frederik III. 25/7 1651. Rigsraadsbreve. DRA.)

haffuer til att tale, saa och paa huis hand paa Wor
och Kronens Wegne har hafft vnder hender att
forrette. datum Kiobenhaffn. d. 25. Julij. Anno 1651

Friderich.

Kommentarer till skriftprov 40

Aldre nygotisk skrift

få förkortningar;

u har diakritiskt tecken; se t ex haffuer;
märk fft i hafft och tt i t ex att.

Skriftprov 41 A

den hand haver lovlig Forfald, og det næjag
da leggis hannem af Dommeren Lavdag fo
over fiorthen Dage, til hvilken hand bør

Transkription till skriftprov 41 A

(J Laverentzens hand i renskrift av Danske Lov 1682. DRA.)

den hand haver lovlig Forfald, og det næjag/tig ...
da leggis hannem af Dommeren Lavdag fo/r ...
over fiorthen Dage, til hvilken hand bør

Skriftprov 41 B

Middels Overværelse og
gistering og Vurdering, n.

Transkription till skriftprov 41 B

(Ur Fynske Reg 1752. DRA.)

Middels Overværelse el/ler ... Re/
gistering og Vurdering, e/fter/

Skriftprov 41 C

Gnove forslag, angaaende
Galge Skibe af den Kongelig Fle

Transkription till skriftprov 41 C

(Ur Danske Kancecellis Brevbog 1770. DRA.)

Herrers forslag, angaaende trænde ... kon
gelige Skibe af den Kongelig Flo

Skriftprov 41 D

mændligern spørget nu what blive, om han har
haet dybt spændt høi i marts. - Han har
nu ikke, at Domlysnings ikke han fannet sig

Transkription till skriftprov 41 D

(Ur brev nr 4218 1839. DRA.)

/for/ meentlig Spørgs maalet blive, om han har /lidt en saadan

Ska]

de at Godtgjørelse tør gives. I denne Hen/seende maa vi be/
merke, at Omlegningen ikke har foraarsage/t/

Skriftprov 41 E

En Forstærkningsmand kan bytte Vi/lkaar .../
Klasse hørende Værnepligtig, saaledes a/t/

Transkription till skriftprov 41 E

(Justitsmin. Originale Love 2/3 1861.)

En Forstærkningsmand kan bytte Vi/lkaar .../
Klasse hørende Værnepligtig, saaledes a/t/

Skriftprov 41 F

en et ikke uheldigt Studie i dets Ov/erskouske .../
en dets Kolorit er mattere og dets

Transkription till skriftprov 41 F

(E Bøgh, Kgl Teater, Censurer 54/1881-82. DRA.)

er et ikke uheldigt Studie i dets Ov/erskouske .../
en dets Kolorit er mattere og dets

Kommentarer till skriftprov 41 A - 41 F

Skriftproven är exempel på yngre nysotisk skrift. Lägg märke till att

bokstäverna är öglebrutna;

förkortningar är sällsynta;

substantiven normalt skrivs med stor bokstav;

ordet og, som tidigare skrivits och eller oc, från slutet av 1600-talet skrivs med g;

e - speciellt under 1700-talet - har en form som påminner om vårt n; se t ex 41 B - 41 E; jfr kommentarerna till skriftprov 27;

ffu och w från slutet av 1600-talet ersätts med v; se t ex haver (41 A);

den gamla ligaturen β (ss) har i Klasse (41 E) ersatts med lågt s plus långt s;

u har diakritiskt tecken; se t ex 41 B,F;

aa har bevarats; se t ex 41 C;

ø i 41 A och D skrivs som o med två överskrivna prickar.

Skriftprov 42

Fredrik den anden til Thage Tott, Peder Hwijtfel
Christiernn Munck, Peder Bylldt. Da Bönderne
Kongens Forbud udføre Tømmer andensteds end
Danmark, saa skal hver i sit Len sende Forteg.

Transkription till skriftprov 42

(N M Petersens hand. 1800-talets första hälft. Registrant 77.
DRA.)

Frederik den anden til Thage Tott, Peder Hwijtfel /dʒ/
Christiernn Munck, Peder Bylldt. Da Bönderne /mod/
Kongens Forbud udføre Tømmer andensteds end /til/
Danmark, saa skal hver i sit Len sende Forteg /nelse/

Kommentarer till skriftprov 42

Skriftprov 42 är exempel på latinsk skrift; det är lättläst och tar var knappast någon kommentar. Lägg dock märke till att Petersen skiljer på ö och ø som beteckning för öppet och slutet ö (se Bönderne, udføre, Tømmer); detta bruk slog emellertid aldrig igenom i dansk skrift.

Efter gammalt mönster står låga s finalt och långa s i alla övriga ställningar.

Skriftprov 43 A

Bokstavsformer från 1500-talet. Små bokstäver.

a a a a b b b c r s ch y f y d d e r r e
f f f f f f f f R f f f f f f f f f f f f f f
g g g p g h f f i i j j k p R R R R R R
l l l m m n n o o o p p p q p p q q r u u z
s y y p s b y b y s s y p y p y p y t z t t t t
t h f s t y f c t f t u u u u u v v w w w w w w w
x x x e y y y y y y z z z æ æ æ æ æ æ æ

Skriftprov 43 B

Bokstavsformer från 1500-talet. Stora bokstäver.

A A A X Æ Æ Æ Æ Æ Æ Æ Æ Æ Æ Æ Æ Æ Æ
B B B C C C E E E S S S C C C
D D D D D D D D D D D D D D D D
E E E E E E E E E E E E E E E E E
F F F F F F F F F F F F F F F F F
G G G G G G G G G G G G G G G G G
H H H H H H H H H H H H H H H H H
I I I I I I I I I I I I I I I I I
J J J J J J J J J J J J J J J J J
K K K K K K K K K K K K K K K K K
L L L L L L L L L L L L L L L L L
M M M M M M M M M M M M M M M M M
N N N N N N N N N N N N N N N N N
O O O O O O O O O O O O O O O O O
P P P P P P P P P P P P P P P P P
R R R R R R R R R R R R R R R R
S S S S S S S S S S S S S S S S S
T T T T T T T T T T T T T T T T T
U U U U U U U U U U U U U U U U U
V V V V V V V V V V V V V V V V V

Skriftprov 44

Bokstavsformer från 1600-talets första hälft.

t f ff tt ss ss ss ss ss ss
u v l d s b b t t k fft A A A
A A A A A th y y y Y Y n s
G D B B D D D D D D D D
C B C C C C B B C C C C
S S S S S S S S S S S S
Z Z Z Z Z Z Z Z Z Z Z Z
E Z Z Z Z Z Z Z Z Z Z Z
L S S S O L T P R S T E

Skriftprov 45 A

Bokstavsformer från 1600- och 1700-talen. Små bokstäver.

aor bfl bcr vcdv dler ununf g
rl ffft ff ft ft ff ft g g
g h lff i i i j j k k k l x x
x l l l m m m n n o o p p p q q r w
s x v v st v v t t t t t u u u
v v v v v v v v v v v v x y y z z z e e o o ó

Skriftprov 45 B

Bokstavsformer från 1600- och 1700-talen. Stora bokstäver.

A Ä Å Æ Æ Æ Æ Æ Æ Æ Æ Æ
B ß ß ß ß ß ß ß ß ß ß
C c c c c c c c c c
D ð ð ð ð ð ð ð ð ð ð
E e e e e e e e e e
F f f f f f f f f f
G g g g g g g g g g
H h h h h h h h h h
I i i i i i i i i i
J j j j j j j j j j
K k k k k k k k k k
L l l l l l l l l l
M m m m m m m m m m
N n n n n n n n n n
O o o o o o o o o o
P p p p p p p p p p
R r r r r r r r r r
S s s s s s s s s s
T t t t t t t t t t
U u u u u u u u u
V v v v v v v v v
W w w w w w w w
X x x x x x x x
Y y y y y y y y
Z z z z z z z z

L i t t e r a t u r

- F Blatt, Artikeln Latin (KL)
- J Brøndum-Nielsen, Gammeldansk grammatik. I (2 uppl, 1950), s 60 ff.
- J Brøndum-Nielsen, Den nordiska - västnordiska och danska - skriften (SDB. I).
- Gammeldanske diplomer. A. 1:1 (duplikattrryck 1959), s 1, 87.
- M Hægstad, Nordische Schrift (J Hoops, Reallexikon der germanischen Altertumskunde. III. 1915-16), s 331-334.
- E Kroman, Artiklarna Diplomskrift, Gotisk halvkursiv, Gotisk skrift, Initialer, Karolingisk skrift (KL).
- E Kroman, Skriftens historie i Danmark. Fra reformationstiden til nutiden (1943).
- E Kroman, Dansk palæografi (Nordisk kultur 28 A).
- R Norberg, Artikeln Illuminering (KL)
- Palæografisk atlas. Dansk afdeling (1903).
- H Sallander, Boktryckarkonstens historia (NHB. I), s 302-307, 328-333.
- D Seip, Artikeln Diplomspråk (KL).
- P Skautrup, Det danske sprogs historie. I s 194 ff och IV s 68 f (1944 och 1968).

8. SKRIFTEN PÅ ISLAND

Språket. Den isländska skriften sursprung

Medeltidslatinet fick - i motsats till större delen av övriga Europa - aldrig någon dominerande roll på Island. Merparten av litteraturen på Island är skriven på modersmålet, endast en ringa del på latin. De äldsta bevarade texterna på isländska, vilka är från mitten av 1100-talet, är huvudsakligen skrivna med karolingisk minuskel, anpassad till isländskan, och saknar insulära bokstäver med undantag av bokstaven *þ* (thorn). Att döma av den första grammatiska avhandlingen (se skriftprov 49) från 1130-talet och Are Frodes *Íslendingabók* från 1120-talet, båda texterna bevarade i senare avskrifter, tycks emellertid insulär skrift ha varit känd på Island före 1150.

Både språkliga och historiska skäl talar emellertid för att isländsk skrift har tvåfaldigt ursprung: den insulära skriften i England och den karolingiska minuskeln på kontinenten. Hreinn Benediktsson tänker sig förlloppet så här (s 35): Isländska präster på 1000-talet lärde sig latin (karolingisk minuskel) på kontinenten eller i England och hemma i skolor eller av missionärer. Nästa steg blev att överföra och anpassa den latinska skriften till modersmålet. Då det latinska alfabetet och den latinska ortografin inte räckte till för att återge isländska fonem, fick man låna på annat håll. Huvudmodellen blev naturligt nog den insulära engelskans ortografi. I engelskan fanns nämligen i motsats till kontinenten utmärkta symboler för den dentala spiranten och de främre rundade vokalerna. Det skall också påpekas att både tyska och isländska biskopar verkat på Island under 1000-talets första hälft. Se härom Benediktsson s 36 ff.

F ö r k o r t n i n g a r

Utmärkande för medeltida isländsk skrift är den starka användningen av förkortningar. Dessa använde man för att spara arbete och det dyra pergamentet, som brukades som skrivmaterial ända in på 1700-talet. (Papperet kom sent i bruk som skrivmaterial på Island. Det utkonkurrerade pergamentet först på 1600-talet.) Här skall endast de vanligaste förkortningsprinciperna beröras. För utförligare framställning hänvisas till NK 28 B s 59 ff, 101 ff, 143 ff, Palæografisk atlas (1907) s VIII ff samt B Þórðlfsson s 119 ff.

I. Förkortningstecken med fast betydelse:

1. nasalstrecket;
2. ȝ betecknar i allmänhet r, er, ir, re, ri; det kan också användas som förkortningstecken med obestämd betydelse.
Se nedan;
3. \sim = ur, or, yr;
4. ȝ = rum, rom;
5. ; β = eð, et;
6. $\&, \text{J}, \text{Z}, \text{Z}$ = ok; et (latin);
7. ɔ = con ɔ = us, p = per, p = pre, p = pro är vanliga förkortningar i latinska ord, men de kan också användas i isländska;
8. konsonantfördbläng markeras med prick över konsonanten eller med kapitälbokstav. Jfr nedan Stora bokstäver.

II. Förkortningstecken med obestämd betydelse:

streck, sicksacktecken och apostrof används vid

1. kontraktion, t ex ei = eigi
suspension, t ex broþ = broþur. Vid suspension förekommer ofta också punkt efter den sist utskrivna bok-

staven.

III. Förförkortningar med interlineara bokstäver (ett slags kontraktion):

i = eigi, ä = manna, ö = toko; ett interlineart a kan betyda ra eller va, ett e re eller ye, ett o ro eller yo etc.

IV. Förförkortning med en enda bokstav:

Vanligt i namn, titlar, ofta förekommande ord (ett slags suspension). Bokstaven placeras ofta mellan punkter, t ex .e. = eða, .B. = Biorn.

Upprepad bokstav betecknar pluralis: ss. = synir, JJ. = iarlar etc.

S a m m a n s k r i v n a b o k s t ä v e r

I medeltida isländsk skrift - liksom i norsk - är sammanskrivna bokstäver mycket vanliga, ofta svåra att tolka. Det förekommer två typer av sammanskrivna bokstäver:

1. Ligaturer

2. Sammanskrivna bokstäver av annan art än ligaturer.

Med en ligatur avses i allmänhet en sammanskrivning eller sammankoppling av en bokstav med en annan i en medeltida, präntad text. Liksom förkortningen har den tillkommit för att skriven skulle spara tid och pergament. I detta arbete avser en ligatur en sådan sammanskrivning eller sammansmältning av två (stundom tre) bokstäver, som har en distinktiv del gemensam (t ex mittstrecket). Ex: **N** (N(ota) + B(ene)), **hv** (h + v), **þ** (s + z), **ȝ** (g + d), **WT** (U + N + T).

Det förekommer två typer av ligaturer:

- ligaturen står för ett ljud, t ex æ (a + e)
- de två bokstäverna bevarar sitt ljudvärde, t ex k (s + k).

Två sammanskrivna bokstäver som inte har någon distinktiv del gemensam bildar inte en ligatur, t ex f (s + k), tt (t + t).

S k i l j e t e c k e n m m

I allmänhet förekommer punkt i de äldsta handskrifterna; semi-kolon brukades som modernt kolon eller som stort skiljetecken. Vid radslut står ibland aksent i stället för bindestreck. Underprickning är den vanligaste formen för radering. Normalt finns liksom i övrig nordisk medeltida skrift mellanrum mellan orden. Dock så skrivs proklitiska¹ ord (särskilt prepositioner) ofta samman med följande ord. Enklitiska² ord (särskilt ek och bú) blir gärna sammanskrivna med föregående ord.

S t o r a b o k s t ä v e r

Som stora bokstäver brukades dels majuskler (kapitäler och uncialer), dels förstorade minuskler. De stora bokstäverna hade

- Med ett proklitiskt ord menas ett svagtonigt ord som ansluter sig till ett följande starkare betonat. Obestämd artikel i svenska är ett proklitiskt ord.
- Med ett enklitiskt ord menas ett ord som nära ansluter sig till ett föregående ord, så att det mister sin egen tryckaksent. I fraserna jag såg' en och mor min är en och min enklitiska ord.

olika funktioner i äldre isländsk skrift. De användes bl a

1. i namn och ord, som skulle framhävas. I heliga namn skrevs stundom mer än första bokstaven stor, t ex MaRia;
2. för att ange att en ny mening eller ett nytt avsnitt började;
3. kalligrafiskt, särskilt R, N, S, t ex utaN;
4. för att ange konsonantfördblängning, t ex baN;
5. av tydighetsskäl;
6. som initialbokstäver; dessa försågs med mönster och utsmyckningar och målades i olika färger av särskilda konstnärer.

Aksenttecken

Som aksenttecken användes vanligen tecknet för akut aksent (`). Aksenttecknet brukades i äldre isländsk skrift bl a

1. som diakritiskt tecken över i (ej systematiskt);
2. över sammanstötande vokaler (över en eller båda), t ex déóma;
3. över småord, t ex ér;
4. över vokaler i tryckstark stavelse;
5. som rytmiskt lästecken;
6. som vokalkvalitetstecken;
7. som rättelsetecken;
8. över y i stället för prick;
9. som kvalitetstecken över lång vokal;
10. som omflyttningstecken;
11. som bindestreck vid radslut.

D e n i s l ä n d s k a s k r i f t e n s u t v e c k l i n g

Följande perioder kan urskiljas:

1. Den karolingiska minuskelns period (ca 1150-1225)

Latinska källor: kalendarier (innehåller norska och isländska ord); ett fragment av biskop Torlaks saga m m.

Isländska källor: ca 25 handskrifter av skiftande slag; en påsktabell, skriven mellan 1121 och 1139, är bevarad, innehållande ett nästan fullständigt alfabet; från denna och följande period finns inga originaldiplom. I de äldsta texterna uppträder b i alla ställningar. Efter 1200 förekommer emellertid i en del handskrifter efter norskt bruk b i uddljud och ö i in- och slutljud. Omkring 1200 möter sporadiskt den insulära f- och v-typen (\mathcal{f} , \mathcal{v}). I åtskilliga texter tillämpas den s k palatalregeln: k skrivs framför främre vokal (t ex kirkio), c i övriga ställningar (t ex oc, scal).

2. Den karolingisk-insulära skriftens period (ca 1225-1300)

Latinska källor: särskilt religiös litteratur (ritualböcker, kalendarier m m.).

Isländska källor: åtskilliga handskrifter av skiftande slag (bl a den äldsta kända handskriften (fragment) av Egils saga, se skriftprov 47). Från ca 1200 är den s k andra grammatiska avhandlingen, bevarad i två yngre avskrifter. Här uppräknas nästan hela det latinska alfabetet samt q, æ, ø, y, p. Under perioden märks ett starkt östnorskt inflytande på is-

ländsk skrift. Bokstaven ð blir vanligare än b i in- och slutljud. De insulära tecknen för f och y tränger in i isländsk skrift.

3. Den gotiska skriftens period (ca 1300-1550)

De isländska källorna består av ett stort antal bokhandskrifter (bl a codex Regius av Snorres Edda) och åtskilliga dipлом. Det äldsta bevarade isländska diplomet är från 1315.

Diplomspråket på Island är modersmålet. En del brev är skrivna på norska; latin förekommer i brev till icke-nordiska länder. Diplomspråket under 1400-talet är i bland en blandning av isländska, danska och norska. I diplomen blir kursivskriften vanlig först omkring 1400.

Ca 1360 upphör islänningarna att skriva ð (ljudet bevaras dock). I stället skriver man d till ända in på 1800-talet.

Det insulära y-tecknet är sällsynt efter 1350. Insulärt f är allenarådande i isländska ord. I latinska ord skrivs vanligen latinskt f men i bland också insulärt.

4. Den nygotiska (tyska) skriftens period (ca 1550-1880)

De isländska källorna är många och av olika slag: rimor, biografier, krönikor, reseskildringar m m. Under denna tid märks liksom i övrig samtida nordisk skrift ett starkt tyskt inflytande. Den tyska skriften användes till texter på modersmålet. Latinska, franska ord, citat o d skrevs dock vanligen med den latinska kursivskriften. Jfr s 47, 139. Liksom i de övriga nordiska länderna blir flera bokstäver öglebrutna under 1600-talet. Se skriftprov 53. Pergamentet får vika för papperet som skrivmaterial. Kursiven blir vanlig som bokskrift.

Det insulära f-tecknet är under perioden mycket vanligt i kursivskriften och försvinner därur först på 1700-talet. I bokskriften håller insulär-f sig något längre. Efter 1800 skrivas detta tecken endast i kalligrafiskt syfte. Under 1800-talet återkommer bokstaven ö, som ej använts sedan 1360. Då gamla skrifter avskrevs användes i kursiven förkortningar. Dessa försvinner först på 1800-talet.

Vid mitten av 1800-talet får den tyska skriften ge vika för den latinska.

Exempel på nygotisk skrift se skriftprov 51 - 55.

5. Den latinska skriftens period (ca 1880-)

Efter 1880 är tysk skrift sällsynt på Island. Exempel på latinsk skrift se skriftprov 56.

Anmärkning om tryckstilen

I trycket domineras frakturen till 1840-talet, då antikvan slår igenom. Efter 1840 förekommer frakturen huvudsakligen i religiös litteratur.

SKRIFTPROV, TRANSKRIPTIONER OCH KOMMENTARER

Av följande skriftprov är 46-50 hämtade ur Palæografisk atlas 1905 och 1907, de övriga ur Þórólfsson, Nokkur orð um íslenzkt skriftletur.

Til kirkio ligr iravkialvot¹ hemaland meþ olló lands ny dori 2
par fylgia kyr tottogo gríbungr tuevetr. xxx. a. och hundi ap-
par ligr til fim hluter grímsar alrar en þrir huera undan. nema
gar þr.
bat es munnu telia þat ef hlaupa alr. oc þrir hluter ar ennar. Hy
5 norðan mið berg. en fiorgongr en huera fr. fra. þat fylger oc

Transkription till skriftprov 46

(Ur Reykjaholtsmáldagi; hand 1. Reykjavík. Slutet av 1100-talet.)

Til kirkio ligr iravkialvte heima land meþ ollom lands nytiom ¹
par fylgia kyr tottogo. gríbungr tuevetr. xxx. a. oc hundrap.
par ligr til fim hluter. grímsar ² alrar en þrir huera undan. nema
bat ³ ef munnu telia. bat ef hlaupa garbr alr. oc þrir hluter ar ennar fyr
5 norðan mið berg. en fiorgongr en huera fr. fra. þat fylger oc

1. andra stapeln i III syns ej.
2. bokstäverna är otydliga.
3. þ-stapeln otydlig.

Kommentarer till skriftprov 46

Skriftprovet är exempel på karolingisk skrift.

Lägg märke till att

- a är enrummigt och har hals; se t ex heima r 1, bar r 3;
 - c, som har böjd stapel, står framför bakre vokal; se t ex oc r 4; k däremot står framför främre vokal (palatalregeln); se t ex kirkio r 1, kyr r 2;
 - d är rakt som i den tidiga karolingiska minuskeln (jfr skriftprov 6 A); se t ex land r 1;
 - ö förekommer ej;
 - f har rund form, går ej ned under linjen; se t ex fylgia r 2;
 - g har båda öglorna slutna; tecknet liknar stundom en 8:a; se t ex berg r 5;
 - i saknar diakritiskt tecken; se t ex kirkio r 1;
 - k se c;
 - r finns som r med krok och r rotunda; se t ex fiorgongr r 5;
 - s går ej ned under linjen; se t ex lands r 1;
 - t är en låg bokstav; tvärstrecket dras genom stapelns topp; se t ex tottogo r 2;
 - u saknar diakritiskt tecken; se t ex gribungr r 2;
 - v i tuevetr r 2 är karolingiskt v;
 - y har prick; se t ex kyr r 2;
 - b uppträder i alla ställningar; se t ex brir r 4, gribungr r 2, mēb r 1;
 - ligaturen a i ira/kiaholte r 1 motsvarar omljutt au (dvs ey) i normaliserad fornisländska.
 - det kommaliknande tecknet under linjen mellan hlaupa och alr r 4 är införingstecknen för garbr.
- Fel i texten
- fiorgongr r 5 är fel för fiorpong.

gengia. Sil e þes krefja domendr. at þr domi mer
 allan ar þ biar har. En domi aferdi ambatt kl. þur
 at hon par sua getin. at þa p. fadit har i modir sive
 legd kl. Þa toc arinb. t. mals. Sicuti munū u for bā
 5 erikr kr. t. bess. ilata eida pylgia. at þr skulit setj,
 þra þil fadodz minis. ibiaryar haillaz. at aferdr dott
 þra. v. i þoro. p. t. arps leidd ept. v. fadodz his. ihua þ
 se fdr er halpo kunit kir. at pu oerdrur. v. ileydan.
 10 Oe avlo b'mali par palukt er adrhafdi millista dit settar
 g. kr luar ekkihiot malib. þa k. egill.
 P. y bohra kuedr bohra bohraid at horha syllir hūsina
 15 hingrind anundr nuna. nadd brittur a ec netta norh. t.
 arþ op bohra. bispu voda konr eida ed sot er þ greida
 t. rimb let þa for bā virtus burdir. xu g. i allir nel. t. val
 20 d. i harpo allur þr heyrre a setj þra þil i. s. tbudo ha ki
 domavndó at sua þar ept. domendr uill do taku eida
 þra. ept kr banadieign. kr sagði at li myndi par huar
 kiat umja at lesia ab lof. e. bay. Þa toc. t. mals curgh. d.
 Sagðisna. Þra er undarkirk kir. huering halgr egil
 25 þera in micla uefia mal all fyr her. Eda huart mynd
 dir þu eigr moti höngla bott h halladi. t. kg domini
 thendr her. En bott þurulic anga orscurdin uetta þa
 er anundise id at. þa scel e þ eigi þola. at egill trod
 sua ujdir fotó umi mina at h taku m; rangyndi sin re
 þta ar anundri. En huat er tu ase g. pat þu t med
 25 juett þina par se domendr mir ero. ilat eigi doma
 rangyndi þesi. Sidan htiop ase g. i þr fueritungar. t.

Transkription till skriftprov 47

(Ur äldsta fragmentet av Egils saga Skallagrimssonar. Codex AM 162 Aꝝ Folio. 1200-talets mitt.)

gengia. Vil ec þes krefia domendr. at þeir dømi mér
allan arf biarNar. En dømi asgerði ambatt konungs. þui
at hon var sua getin at þa var faðir hennar oc moðir iut
legð konungs. Pa toc arinbiorn .til. mals. Vitni munum uer fram
bera
Seirikr konungr. .til. þess. oc láta eiða fylgia. at þat var
skilit isett
þeiRa þoris faðor mins. oc biarNar haflldz. at asgerðr dotter
þeiRa .Biarnar. oc þoro. var til. arfs leidd epter. Biorn.
faðor siN. oc sua þat
sem yðr er sialfom kuNikt konungr. at þu geyrðir .Biorn. ileNdan.
Oc aullo þui mali var þa lukt er aðr hafði milli stadtit settar
10 Manna. konungr suarar ecki skiot mali hans. þa .kuað.egill.
Py borNa kueðr þorNa bornreið ár horNa syslir hann um sina
singirnd að nundr mina: naddhristir a ec næsta norN .til.
arfs of borNa. þigþu aða konr eiða eið sört er þat greiða
Arinbiorn let þa fram bera uitnis burðiN .xii. Menn. oc allir
uel .til. val
15 ðir. oc haðfðo allir þeir heyrt asétt þeiRa þoris oc .Biarnar.
oc buðo þa konungi
oc domaNdom at sueria þar epter; domendr uilldo takा eiða
þeiRa. ef konungr baNaði eigi. konungr sagði at hann myNdi þar
huar
ki at uiNa at leGia aþat lof .eða. baN. þa toc .til. mals
GuNhildr. drotning.
Sagði sua. Petta er undarlikt konungr. huerNig þu letr egil
20 þeNa iN micla uefia mál aðll fyr þér. Eða huart myN
dir þu eigi moti honom mæla þott hann kallaði .til. konung
domsins
ihendr þér. En þott þu uilir að ngá orscurði ueita þa

er av nundi sé lið at. Þa scal ec þat eigi bola. at egill troði
sua undir fótum uini mina at hann taki með rangyndi sín fe
25 þetta af av nuNDI. En huar ertu asc Maðr. far þu .til. með
sueit þina þar sem domendrnir ero. oc lát eigi döma
rangyndi þesi. Siðan hliop asc Maðr oc þeir sueitungar .til.

Kommentarer till skriftprov 47

1. Karolingisk-insulär bokskrift

pränt; de insulära tecknen för f och v har tagits i bruk; ö har här utkonkurrerat b i in- och slutljud; förkortningarna är talrika.

2. Enskilda och sammanskrivna bokstäver

a är enrummigt och har hals; se t ex allan r 2; runt d har utkonkurrerat rakt d; se t ex domendr r 1; ö står konsekvent i in- och slutljud, b i uddljud; se t ex asgerði r 2, lið r 23, ba r 4; e är tecknen för æ-ljud i t ex mela r 21, settar r 9; insulärt f är allenarådande; se t ex krefia r 1, arf r 2; nedre rummet i g är öppet; se t ex asgerðr r 6; i står vanligen utan diakritiskt tecken; se t ex Vil r 1; r med krok domineras; r rotunda uppträder efter o, ö; se t ex boro r 7, sört r 13; långt s domineras; det går ned något under linjen; se t ex sua r 3; långt s sammanskrivs med k, l, s, t; se t ex skilit r 5, syslir r 11, bess r 5, naddhristir r 12; exempel på lågt s se bes r 1; t är en låg bokstav, stapeln är rundad, tvärstrecket går genom stapelns topp; se at r 3; u saknar diakritiskt tecken; se t ex sua r 3; insulärt y förekommer i några ord, speciellt var t ex r 3, valðir r 14; y har prick; se t ex fylgia r 5; b se ö; o motsvarar i normaliserad fornisländska œ i t ex domi r 1; märk att ligaturen aœ motsvarar i normaliserad fornisländska dels au i t ex aða r 13, dels o i faðor r 7, dels ø i t ex aðnga r 22.

3. Bruket av stor bokstav

Stor och liten bokstav användes omväxlande vid början av ny mening; se t ex Vil r 1, konunger r 10. Kapitälen M brukas i förkortningar; se Maðr t ex r 25, Menn r 14, Manna r 10, fraM t ex r 14; kapitälen R användes i förkortningar; se beiRa t ex r 17; kapitälen G anger konsonantfördblöding i biG r 13, leGia r 18;

kapitälen N liknar ett stort H. Den anger konsonantfördubbling i t ex uiNa r 18; i r 11-13 (versen) brukas N i rimorden; i t ex biarNar r 6, uNdir r 24 brukas N kalligrafiskt.

4. Förkortningar

Kontraktion markeras med

- a) apostrof; se t ex beir r 1, konungs r 2, hennar r 3;
- b) våglinje; se t ex beira r 6;
- c) sicksacktecken; se t ex bera r 4;
- d) interlineara bokstäver; se t ex var r 3, pui r 9, Manna r 10.

Suspension markeras med

- a) apostrof; se t ex arinbiorn r 4;
- b) våglinje; se t ex suarar r 10;
- c) sicksacktecken; se t ex dotter r 6, epter r 7;
- d) en enda bokstav, inramad av punkter; se t ex til r 4, Biorn r 7, eða r 18; ibland markeras suspensionen med apostrof; så t ex i hann r 17;
- e) nasalstrecket; se t ex munum r 4;
- f) med det speciella tecknet för -eð (ett semikolon); se t ex með r 24.

Märk att ok genomgående återges med 7, det i äldre isländska handskrifter vanliga förkortningstecknet för detta ord.

5. Skiljetecken

Punkt är så gott som allenarådande. I r 12 förekommer kolon med aksenttecknen på den övre punkten, i r 16 semikolon.

Þa fylle mi no æt þróit minne sem ast. v̄ hæð hñær. If mū bat
 v̄ bann þeð æ mū f̄ s̄ na hñr mikill æ jöldigr þu Golap læ.
 A hñær hñm ḡep eð lñgrn æ sildz hñrnæ eð hñpni fr̄ usz r̄
 v̄læt. Nænn peat þu n̄ggs ḡnes æ punð of. r̄. r̄. æ m̄fz v̄ lñd hñr
 v̄læt. Síðan þarþu aþur q̄ uð æ blæð sem meit. A hñde æt
 e hñr um get. F̄ mū hñm høpur. Ḡpæ meit. Et pylgia hñm sem
 enget sicut utkinnæ hñane fram. Geck i hñugni of. ḡvur fæst
 le ep̄. Læt þos hñrni til þunðar v̄it. A hñr. c. æ m̄fz
 hñm til þeunðan in dū. Pa far. Afhild um nærrna æ buncell
 Augnini æ pa m̄fz pc h̄ep hñvet loft. Apina. Bæt. Es hñug
 hñm en wæt suo at hñug hñanu. Se h̄appæ festlir rad. Pa gr̄.
 A suo leipa hñra suermsi. Sem p̄yr. leg. sicut þos hñrni. I' m̄k
 apund hñr. Egyr post hñodur. Scis. uet. hñm ill. pagnat. Le affa
 pa. & Golpu. æ uet. allt. hñldim. sag. de. rñm. miog. vo. tacent. hu
 ḡr. un. hñter. hñg. hñrni. ððr. þa. ni. moe. v̄. hñr. æ. seg. hñ. de. bu
 mi. æ. hñr. Er. hñr. Seg. z. gláina. wla. at. h̄. z. dæ. Þ. neppi. ep̄.
 a. m̄. noððum. nærum. hñr. ar. hñr. li. e. ð. la. gæ. hñr. ni. het. v̄. s̄a
 bellic. Fer. hñr. Ap. at. ḡte. at. þpus. æ. s̄. spadra. lñgot. v̄. hñsp

(Ur Flateyarbók. Codex 1005. Folio (gamla samlingen). Reykjavík. 1387-94.)

þa bikki mer uon at skioott mune skipazst vñ hag hennar hon mun þe
 barnn feda ok mun bat Sueinn. uera bedi mikill ok jodligr þu skalt olaf lat
 a hæta honum gef ek hringinn ok suerdit besing er ek hefui ber adr til
 visat. sidan far pu nordr j noreg afund olafs. tryggua. sonar. ok tak vid sid þeim er
 5 hann bodar. sidan far pu aftir j uik ok bitzzst sem mest a h/e/ndre olafi
þeim hinum unga bat mun bin hofut gfa mest at fylgia honum sem
 leingst sidan uaknumade hrane hrani geck i hauginn olafs geirstada
 Ok eftir hetta for hrani til fundar vit Suein jall nakonar. son. ok sagde
honum til feuronarinna fara þeir aland vm nattina ok briota h
 10 auginn ok fa mikit fe hefir hrani kost gripina brott ór haug
 inum en uann suo at haug buanum sem hann hafde sealfr Rad firir gert foru
ok suo skifti beirra suaeins jalls sem fyrre segir. sidan for hrani j uik
 a fund haralldz konungs ostbrodur sins var honum uel fagnat. la asta
 pa a golfui ok var allitt halldin sagde monnum miog v uænt hu
 15 gr um h/en/ nar hag. hrani engr ba til motz vid hana ok segir henni drau
 minn ok þeim haralldi. konungi. hon segizst giarmna uilia at hann Rade firir nafnni ef þ
 a ueri nockuru nærr um hennar hælsu en adr lagde hrani pa vñ hana
 belltit bat er hann tok af olafi geirstada. alfui ok skipadizst skioott vid her hefr

Kommentarer till skriftprov 48

1. Äldre gotisk bokskrift

pränt;

brutna bokstäver;

smala, höga bokstäver; skriften blir sammanträngd;

insulärt f och ð har ersatts av minuskel-y och d;

talrika förkortningar.

2. Enskilda och sammanskrivna bokstäver

a är tvårummigt; se t ex at, hag r 1;

d har ersatt ð; se t ex sidan r 4; märk att d bildar ligatur med e och a; se t ex sagde r 8, bodar r 5;

ɛ är tecken för e-ljud i bedi r 2, besing r 3, gefa r 6; i feda r 2 står tecknet för œ-ljud.

insulärt f är allenarådande; huvudstapeln går långt ned under linjen och bistavarna skrivs i ett drag som två bågar; se t ex gef r 3, far r 4;

g har sluten form, liknar en 8:a; se t ex haug r 10;

i står normalt utan diakritiskt tecken; se t ex biki r 1; vid nasal utsätts aksent ibland; jfr sins r 13, hrani r 8, auginn r 10, hrani r 17;

j saknar diakritiskt tecken; se t ex r 4;

r förekommer som r med krok (se t ex jodligr r 2) och som r rotunda efter rund vokal, b och d; stundom liknar detta vårt z; se t ex briota r 9; r är "kluvet" i t ex aftr r 5;

långt s har ej underlängd; se t ex skioott r 1, sagde r 14; långt s sammanskrivs med k och t; se t ex skipazst r 1; tvärstrecket i t, som är en låg bokstav går i allmänhet något under stapelns topp; se t ex lat r 2, at r 11; i tok r 18 dras tvärstrecket genom stapelns topp;

u saknar diakritiskt tecken; se t ex mune r 1;

insulärt y förekommer ej; se t ex visat r 4;

z har tvärstreck; se t ex motz r 15.

3. Bruket av stor bokstav

Stor bokstav används sparsamt. R i uddljud blev - ursprungligen av tydighetsskäl - vanligt i isländsk skrift omkring 1400; se Rad r 11, Rade r 16.

4. Förkortningar

Kontraktion markeras med

- a) streck; se t ex hennar r 1, honum r 3;
- b) ett apostrofliknande tecken; se t ex uera r 2;
- c) prick över konsonant; se t ex uaknnade r 7;
- d) interlineara bokstäver; se t ex fara r 9; (observera att det interlineara r = ar;) gripina r 10 (det interlineara r = ri).

Suspension markeras med

- a) streck; se t ex uon r 1, olafs r 4;
- b) ett apostrofliknande tecken; se t ex noreg r 4;
- c) prick över konsonant; se t ex skio tt r 1;
- d) interlineara bokstäver; se t ex vid r 4;
- e) en enda bokstav, ibland inramad av punkter; se t ex .tryggua. r 4; ibland saknas punkter; se t ex Suein r 8; stundom markeras suspensionen med ett streck; se t ex beim r 4, hann r 5; någon gång förekommer ett apostrofliknande tecken; se t ex firir r 16.

Märk att ok konsekvent återges med genomstreckat z.

5. Skiljetecken

Punkt är allenarådande; bindestreck saknas.

å å ö ö e é ø ø i o ó ø ø u ú y y bB cK dD fF gG q (=ng) h ll
m. M. n. N. pP. rR. sS. t. T. x. þ. ur us er m-n (nasalstrecket)
ri

Transkription till skriftprov 49

(Den första grammatiska avhandlingens alfabet. Codex AM 242. Folio. 1300-talets mitt.)

å å ö ö e é ø ø i o ó ø ø u ú y y bB cK. dD. fF. gG. q (=ng). h. ll
m. M. n. N. pP. rR. sS. t. T. x. þ. ur us er m-n (nasalstrecket)
ri

Kommentarer till skriftprov 49

Äldre gotisk skrift

Vokalerna. Utöver de latinska vokalerna a, e, i, o, u lägger författaren till ø, é, æ, y, tecken, som var i bruk redan i de äldsta norska handskrifterna; nasalerade vokaler förser han med prick.

Konsonanterna ð, q, y, z saknas; c förekommer bara som liten bokstav och står i alla ställningar; för stort C brukar författaren det grekiska kappa; b kallar han the, ej born; de stora bokstäverna skall beteckna lång konsonant; för D står runt d; för L brukas i avskriften ett stort sicksacktecken; N liknar vårt stora H; h, x, þ finns bara som minuskler; dessa bokstäver dubbeltecknas aldrig.

Honfriður Þorláksson með guds manis fríði festrhófðanum miðjum. Þótt hafi
2. að vorið fáðenr fæst með vor galan son fríðum miðjum. guds náði að bofni
auðminda: amíð fáðum Epz. Þóðri fríðum. Georgi Sofini. Þóðri fríðum. Þóðri fríðum.
Sofriður Þorláksson með guds náði að bofniðum. Þóðri fríðum. Þóðri fríðum. Þóðri fríðum.
5. Guds þar þar fæst með vor galan son fríðum. Þóðri fríðum. Þóðri fríðum. Þóðri fríðum.
þar að fæst með vor galan son fríðum. Þóðri fríðum. Þóðri fríðum. Þóðri fríðum.
Þóðri fríðum. Þóðri fríðum. Þóðri fríðum. Þóðri fríðum. Þóðri fríðum. Þóðri fríðum.
Þóðri fríðum. Þóðri fríðum. Þóðri fríðum. Þóðri fríðum. Þóðri fríðum. Þóðri fríðum.
A. Þóðri fríðum. Þóðri fríðum. Þóðri fríðum. Þóðri fríðum. Þóðri fríðum. Þóðri fríðum.
Sagði naðar frá Þóðri fríðum. Þóðri fríðum. Þóðri fríðum. Þóðri fríðum.

Transkription till skriftprov 50

(Biskopsbrev. Diplomatium Islandicum LXVI, 4. Den arnamagneiska samlingen. 1405.)

Uær brodir wilchin medr guds naad biskup j skalholti hælsun ydr sira þorsteini suarthofda son
medr guds kuediui
ok worri Sakir þess ath vor kíær son herra vermundr medr guds naad aboti ath helga felli hefuir
gudmundr vinarsson sem byr ath hrafna biorgum greip hæst vnyndan sodli hans af kirkju
gárdinum j snoks

dal ok af þui ath wer erum eigi lidugir edr vor officialis ath gera endiliggan vegh aa sogdu
máal efni. þui skipum ver ydr
5 sira porstæinn suarthaðfa son sierliggann domara vñ græindann aa skilnat j millum fyr sagdra
manna. biodum wer
ydr ath þer tempriit yduarn dom medr jafnri Riettlatis vogh suo maninn verdi eigi of sottr. æn
fai sinn Riett ok fulla sœnd firir suo stort vanrietti. suo ath odrum þeim sœm slika hluti
fai frefuezt ath gera. sie til var
ygar ok vidrsionar: ok til sanenda her vñ settum wer vort jnnzsigli firir betta bref skrifuat
dagħ næsta firir dominicam passionis Anno domini M^o cd^o quinto

Kommentarer till skriftprov 50

1. Gotisk halvkursiv

bindningen ej genomförd;
elegant svängda linjer;
stilen är svagt högerlutande.

2. Enskilda och sammanskrivna bokstäver

enrummigt a domineras; se t ex skalhollti r 1; tvårummigt a förekommer t ex i aboti r 2, af r 4;
ligaturen aa motsvarar i normaliserad fornisländska á i t ex naad r 1;

d har ersatt ð; se t ex guds r 1;

insulärt f är allenarådande; huvudstapeln går långt ned under linjen, bistavarna har formen ʃ; se t ex felli r 2;

g förekommer i både öppen och sluten form; se t ex guds r 1, vegh r 4;

i står både med och utan prick; se t ex quinto r 9, millum r 5;

j saknar diakritiskt tecken; se t ex r 1;

k har en säregen form; se t ex Sakir r 2, snoks r 3;

r förekommer som kluvet (se t ex sira r 1) och som r rotunda efter rund vokal och b,d,g; det liknar vårt z; se t ex medr r 1; i uddljud står R; se Riettlætis r 6, Riett r 7; om R jfr kommentarer till skriftprov 48:3. Observera att kluvet r stundom är försett med en prydnadssläng påminnande om det obestämda förkortningstecknet; se t ex vidrsionar, her r 8;

långt s har underlängd; se t ex son, guds r 1; det sammanskrijs med k och t; se t ex skalhollti r 1, hæst r 3; lågt s står endast finalt; se t ex guds r 1;

t är en låg bokstav; tvärstrecket dras genom stapelns topp; stapeln är böjd; se t ex skalhollti r 1;

u saknar diakritiskt tecken; se t ex skrifuat r 8;

insulärt y förekommer ej; se t ex vermundr r 2;

y står både med och utan prick; se t ex byr r 3, ydr r 6;

z har tvärstreck; se t ex ok r 2;

æ skrivs A; se t ex hæilsum r 1;

Lägg märke till att över o och a stundom finns ett bågliknande tecken; se t ex dagh r 9, vor r 2.

3. Förkortningarna är talrika. I stort tillämpas samma principer som i skriftproven 47 och 48.

4. Skiljetecken, avstavning och införingstecken

Punkt är så gott som allenarådande; i r 6 förekommer punkt med både över. Kolon förekommer i r 8.

Ett bindestreck bestående av två snett uppåtriktade streck är utsatt (r 8).

g:et i margen i r 8 hör enligt införingstecknet, ett rakt streck, hemma i radens första ord.

Skriftprov 51

Hier vppa hef og af Birne feingit
vppa reikningskap / -
a þingi / ij hundradz hesta / : j Sumar ed var / 1587.
þi: sendi hann miér med Sijra Sygurdi austan v hesta /
5 voru þeir aller Smaer / og af hollda / og senda eg einn
austr aptr med Sijra oddi / villdi ecki þrifast j Sumar /
þi: einn feingit seirna / var vamhalltr j Sumar /

Transkription till skriftprov 51

(Ur biskop Guðbrands anteckningsbok. 1587.)

Hier vpp a hef eg af Birne feingit
vppa reikningskap / -
a þingi / ij hundradz hesta / : j Sumar ed var / 1587.
Jtem sendi hann miér med Sijra Sygurdi austan v hesta /
5 voru þeir aller Smaer / og af hollda / og senda eg einn
austr aptr med Sijra oddi / villdi ecki þrifast j Sumar /
Jtem einn feingit seirna / var vamhalltr j Sumar /

Skriftprov 52

29. júlí 1587. a. Laugardalss kon pram. við hóma Þóðrún og
undarsökkni. a. var pram. Þóðr Logmaði Logmittum og þrjár þær
Gaman Romna að gún fíði ógild með Barn fons þorarinus fórarði Bagðmánn
þrigur gún. Stólfar sín gún. Þrigur sín fyrir laugardí. Þrigur tigr. 2. 11. 1587.

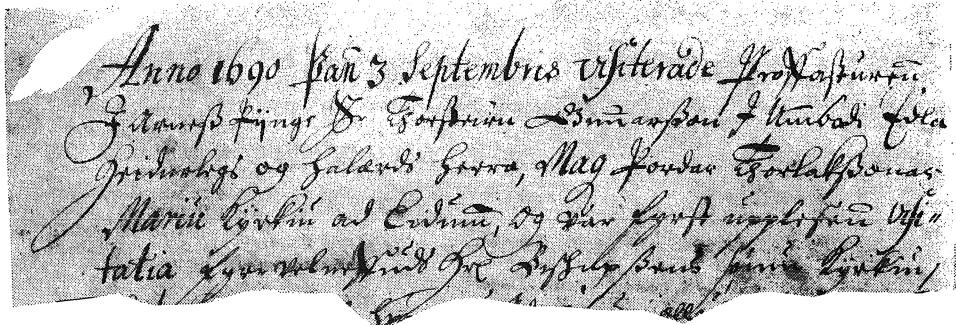
Transkription till skriftprov 52

(Ur lagman Arni Oddssons lagmansbok. 1631.)

Anno 1631 þann 29 Augusti a Laxarholtté kom framm Su kona
Gudrun Sigurdardotter, og bar framm fyrir¹ Logmann Logriettumenn og presta
par Samman komna ad hun hefdi gengid med Barn Jonz porarins sonar
(ad Sagdur er Seiger hun) J toolff ár Sem hun Seiger enn sie lifande i Sijnu
lijfe og seigist brisvar

1. otydligt; skrivet på annat ord.

Skriftprov 53

Transkription till skriftprov 53

(Ur biskop Þorður Þorlákssons visitationsbok. Islands riksarkiv, Reykjavik. 1690.)

Anno 1690 Þann 3 Septembirs visiterade Proffasturenn
J Arnass þjinge Sira Thorsteirn Gunnarsson J Ummobi Edla
Heidurlegs og halærds herra, Magistri Pordar Thorlakssonar
Mariu kyrkiu ad Eidum, Og var fyrst upplesenn visi-
tatia fyrr velneffnds Herra Bishupssens sömu kirkiu,

Bref Biskupsins til Desiarmyrar og Niardvikur
kyrknesoknar manna um Desiarmyrar kyrkiu og stadar uppbygg
ing Datum 12. Junii.

D Eg Jon Thorkelsson Widalin Superintendens Skalhollts
5 Stiptis heilsa öllum góðum og Gudhræddum Mönnum
i Desiarmyrar og Niardvikur kyrkiusoknum i Borgar
fyrde med kvediu Guds og minne.

Transkription till skriftprov 54

(Ur biskop Jóns kopiebok. 1715.)

Bref Biskupsins til Desiarmyrar og Niardvikur
kyrknesoknar manna um Desiarmyrar kyrkiu og stadar uppbygg
ing Datum 12. Junii

Eg Jon Thorkelsson Widalin Superintendens Skalhollts
5 Stiptis heilsa öllum góðum og Gudhræddum Mönnum
i Desiarmyrar og Niardvikur kyrkiusoknum i Borgar
fyrde med kvediu Guds og minne.

Gunstige Herra.
Fyrer því ad Budardals kyrkia á eina lörd í Stranda Syslu
ad nafne Broddadalsá, og ad sumra Meining á Hun og
allann Reka fyrer nefndrar Iardar Lande; enn Syslumadur
Halldor Jacobsson vill eigna Fellskyrkiu í Kollafirde þar

Transkription till skriftprov 55

(Ur häradshövdingen Magnús Ketilssons brev till biskop Finnur Jónsson. Islands riksarkiv, Reykjavik. 1775.)

Gunstige Herra!

Fyrer því ad Budardals kyrkia á eina lörd í Stranda Syslu
ad nafne Broddadalsá, og ad sumra Meining á Hun og
allann Reka fyrer nefndrar Iardar Lande; enn Syslumadur
Halldor Jacobsson vill eigna Fellskyrkiu í Kollafirde þar

Kommentarer till skriftprov 51-55

Skriftproven är exempel på nygotisk skrift. Denna har i stort sett samma utseende som i övrig nordisk samtida skrift; flera bokstäver är öglebrutna på 1600- och 1700-talen; se t ex a, r, v i 53 och 55; u har normalt diakritiskt tecken; se t ex 51 och 52; ff, sk, ss, st skrivs som i samtida nordiska texter; se t ex velneffnds 53, reikningskap 51, Arness 53, hesta 51,

Gunstuge 55;

latinska ord skrivs med latinskt alfabet; se t ex 54 och 55.
I motsats till samtida svensk, dansk och norsk skrift är emellertid förkortningarna talrikare i isländsk skrift; se t ex de två första skriftproven; efterhand avtar de emellertid; i 55 (1775) förekommer endast nasalstrecket (2 ggr).

För övrigt kan anmärkas att

ö ej förekommer och att

insulärt f ersatts med tyskt f i de tre sista skriftproven.

Skriftprov 56

Eg hefi nú aldrei þurft að biðja þig eins forláts eins og
fyrir pennan seðil, en þín einlægni hvetur mig til að svara
í sama tón Eg er atíð
þinn einlægur elskandi vin
Jón Sigurðsson

Transkription till skriftprov 56

(Ur brev från Jón Sigurðsson. 1861.)

Eg hefi nú aldrei þurft að biðja þig eins forláts eins og
fyrir pennan seðil, en þín einlægni hvetur mig til að svara
í sama tón Eg er atíð
þinn einlægur elskandi vin
Jón Sigurðsson

Kommentar till skriftprov 56

Skriftprovet är exempel på latinsk skrift. Lägg märke till att
ð, som ej nyttjats under drygt fem århundraden, åter tagits i
bruk.

Skriftprov 56 A. Bokstavstyper från 1100-talet till 1861. Bokstäverna, som hämtats ur skriftprovener, har åtskilliga varianter.

1100-t	1250-t	1350-t	1387-94	1405	1587	1690	1715	1775	1861
g	g	g	θ	θ	θ	θ	θ	θ	θ
h	h	h	h	h	h	h	h	h	h
i	i	i	i	i	i	i	i	i	i
j	j	j	j	j	j	j	j	j	j
k	k	k	k	k	k	k	k	k	k
l	l	l	l	l	l	l	l	l	l
m	m	m	m	m	m	m	m	m	m
n	n	n	n	n	n	n	n	n	n

L i t t e r a t u r

- H Benediktsson, Early Icelandic Script (1965), s 13-97.
- J Benediktsson, Artikeln Latin /Ísland/ (KL).
- J Brøndum-Nielsen, Den nordiska - västnordiska och danska - skriften (SDB. I).
- E Haugen, First grammatical Treatise (Language 26:4. Supplement 1950).
- M Hægstad, Nordische Schrift (J Hoops, Reallexikon der germanischen Altertumskunde. III. 1915-16), s 338-341.
- M Hægstad, Vestnorske maalføre fyre 1350. Innleiding: Latinsk skrift i gamalnorsk maal (1906).
- K Jónsson, Fjögur hundruð ára saga prentlistarinnar á Íslandi (1930).
- E Kroman, Artiklarna Abbreviaturer, Gotisk skrift, Karolingisk skrift (KL).
- L Larsson, Ordförrådet i de äldsta isländska handskifterna (1891).
- R Norberg, Artikeln Illuminering (KL).
- Palæografisk atlas. Old-norsk afdeling (1905).
- Palæografisk atlas. Ny serie (1907).
- Reykjaholtsmáldagi. Udg. af Samfundet til udgivelse af gammel-nordisk litteratur (1885).
- H Sallander, Boktryckarkonstens historia (NHB. I), s 313-338.
- D Seip, Artiklarna Diplomspråk och Interpunksjon (KL).
- D Seip, Palæografi. Norge og Island (Nordisk kultur 28 B).
- B Pórólfsson, Nokkur orð um íslenzkt skriftletur (Landsbókasafn Íslands. Árbók 1948).
- O Widding, Artikeln Ligaturer /Norge og Island/ (NK).

9. SKRIFTEN I NORGE

S p r å k e t

Liksom på Island spelar den på latin skrivna litteraturen i Norge en underordnad roll. Från ca 1200 förekommer - i avtagande grad - latin huvudsakligen i diplom och kyrkliga urkunder; övrig litteratur skrevs i allmänhet på modersmålet. De äldsta bevarade bokhandskrifterna på norska är från mitten av 1100-talet. Det äldsta bevarade originaldiplomet är från ca 1210. Länge var norska det gängse diplomspråket, utformat i Bergen och Nidaros, efter 1314 i Oslo.

Svenska eller svenska-färgat språk möter i norska diplom, särskilt i kungabreven, under den svensk-norska unionen (1319-1355). S k Birgittinnorska, det blandspråk av norska och svenska, som skrevs i birgittinklostren i Norge, förekommer i diplom speciellt under första delen av 1400-talet. Från 1380(89) stod Norge i union med Danmark, men ren danska blir praxis i kungabreven först efter 1450, i biskopsbreven från Nidaros och Oslo efter 1500. Från och med reformationstiden blir danska också litteratspråk i Norge. I slutet av medeltiden brukas stundom medellågtyska till tyska adressater.

F ö r k o r t n i n g a r o ch s a m m a n s k r i v n a b o k s t ä v e r m m

Den äldre norska skriften är liksom den äldre isländska rik på förkortningar och sammanskrivna bokstäver. I huvudsak förekommer samma abbreviaturer, ligaturer och skiljetecken som i isländskan. Likaså brukas stora bokstäver och aksenttecken vä-

sentligen som i isländsk skrift. Se ovan s 165 ff. För en detaljerad redogörelse hänvisas till Seips framställning i NK 28 B s 22 ff, 77 ff, 121 ff samt O Widdings artikel Ligaturer (KL).

D e n n o r s k a s k r i f t e n s u t v e c k l i n g

Följande perioder kan urskiljas:

1. Den äldre karolingisk-insulära skriftens period (ca 1150-1225)

Latinska källor: några krönikor (bl a Historia Norvegiae); ett par hagiografier (bl a Acta S Haluardi); diplom. I dessa källor förekommer norska ord och namn, i bland hela satser.

Norska källor: några handskrifter med religiöst innehåll (bl a Gammelnorsk homiliebok, se skriftprov 57 A); ett par fragment av äldsta Gulatingslagen; två jordeboksblad (Munkelivskloster, Bergen (se skriftprov 57 B) och Jonskirken, Nidaros), diplom.

Paleografiskt (och språkligt) kan Norge under denna period indelas i två huvudområden: Östlandet (Tröndelagen, Oslo) och Västlandet (Stavanger, Bergen). I den östnorska skriften, som är en avkomling till den engelska insulärskriften, förekommer flera engelska bokstäver (t ex $\text{ƿ} = \text{r}$ (dock anträffat endast i 2 handskrifter; lätt att förväxla med karolingiskt långt ȝ), $\text{ƿ} (= \text{f})$, $\text{ȝ} (= \text{v})$, ȝ , ð (runt d), þ och engelska skrivvanor (t ex u för y , eo för ø , b i uddljud, ȝ i in- och slutljud, ð som majuskel)). Vidare används efter engelskt mönster den karolingiska minuskeln i texter på modersmålet. I de västnorska handskrifterna förekommer

också - men blandade med de karolingiska motsvarigheterna - insulära bokstäver, men betydligt mera sparsamt än i de östnorska texterna. I de allra äldsta dokumenten uppträder **b** i alla ställningar liksom i den äldsta isländskan. Den västnorska skriftens ursprung är omstritt. Några menar att den karolingiska minuskeln i västnorsk skrift är ursprunglig och att de insulära dragen beror på östligt inflytande. Andra anser att skillnaden mellan östnorsk och västnorsk skrift har sin grund i "forskjellig påvirkning til ulike tider og fra forskjellige steder i England" (Seip NK s 8). Man har också antagit att den norska skriften uppstått på de Brittiska öarna. I detta sammanhang bör det erinras om att Norge tidigt var västligt orienterat. Missionen kom till Norge från England. Se härom Seip 1955 s 62 ff.

Under denna period finns inte någon särskild diplomskrift, dvs kursivskrift. Skriften i diplomen är densamma som den i böckerna.

2. Den yngre karolingisk-insulära skriftens period (ca 1225-1300)

Latinska källor: huvudsakligen religiös litteratur och diplom. I åtskilliga av de religiösa texterna förekommer notisar på norska. I Graduale norvegicum t ex finns en norsk kungalängd.

Norska källor: åtskilliga handskrifter av olika slag: laghandskrifter, handskrifter av religiöst och historiskt innehåll, översättningar av riddarromaner, diplom m m. Utmärkande för norsk skrift under denna period är att

- a) de insulära tecknen **p**, **v**, **b** är i fullt bruk hela perioden
- b) ð ersätts i slutet av perioden allt mer med runt d (ð)

- c) flera bokstäver ändrar form:
insulärt f liknar stundom p (bistavarna skrivs samman);
b får en mer fyrkantig form än förr (b); b får likhet med p i kursivskriften i slutet av perioden;
b, c, d, e, h, k, l blir spetsigare;
vid mitten av 1200-talet kommer en ny a-typ i bruk (q), den vanliga a-typen i samtida europeisk skrift;
för x brukades r med krok, långt r, vanligt under 1200-talet, r rotunda (speciellt efter o, ö, b); på 1200-talet började man efter engelskt mönster skriva x i ett drag, varvid släpstrecket kom att gå ut från huvudstapeln nere vid baslinjen; denna nya x-typ möter speciellt i diplom;
för s brukades dels de äldre formerna s och f, dels de nyare formerna s, g och sigma-s
- d) prydnadsstreck, påminnande om aksenttecken, förekommer i flera handskrifter
- e) kursivskriften tränger in i diplomen i slutet av århundradet
- f) den gotiska skriften vinner insteg i slutet av perioden.

3. Den gotiska skriftens period (ca 1300-1550)

- Norska källor: huvudsakligen laghandskrifter och diplom.
Karakteristiskt för norsk skrift under denna period är att
- a) kursivskriften, som tidigare endast förekommit som diplomskrift, också blir bokskrift (efter 1370)
 - b) papperet tas i bruk som skrivmaterial, vilket skulle kunna förklara det ringa antalet bevarade handskrifter efter 1370
 - c) de insulära bokstäverna försvinner:
Insulärt f ersätts under 1300-talet sporadiskt av minuskel-f och försvinner i det närmaste under 1400-talet.

Några enstaka gånger förekommer det insulära tecknet ännu i början av 1500-talet;
insulärt y är sällsynt efter 1300;
ö ersätts med runt d eller dh; under 1300-talet står ö stundom för runt d plus vokal (ibland för dd) i diplom och laghandskrifter; på 1400-talet förekommer ö endast i avskrifter av äldre förlagor;
b ersätts sporadiskt med th under 1300-talet och försvinner under 1400-talet.

Om det svenska och danska inflytandet under unionerna se ovan s 200.

4. Den nygotiska (tyska) skriftens period (ca 1550-1870)

Skriften i Norge under denna period står under danskt inflytande. Övergången från tysk till latinsk skrift i skolan och i det praktiska livet tycks ha varit i full gång före 1870. Jfr Jakob Lekkes år 1870 utkomna skrift Beretning om Det nordiske retskrivningsmöde ... 1869.

Kort sagt, disse bogstaver /dvs de latinske/ forekomme i så godt som alle forhold i det daglige liv udenfor den egentlige læsning, og man kan tilføje, mere og mere også i skrivning. Og denne sidste omstændighed tør blive det mest bestemmende for udviklingens fremtidige gang. Thi man er allerede kommen til det punkt, at man nu overalt, i de højere som de lavere skoler, lægger sin kraft på at lære børnene at skrive kun én slags skrift, nemlig den latinske; denne står den trykte så nær, at begge alfabeter, det skrevne og det trykte, ere lærte næsten samtidigt. (s 6 f)

5. Den latinska skriftens period (ca 1870-).

Exempel på latinsk skrift se skriftprov 63.

Anmärkning om tryckstilen

I Norge håller sig liksom i de övriga nordiska länderna den tyska tryckstilen längre än den tyska skrivstilen. I de flesta tidningarna och i många böcker förekommer frakturen till sekelskiftet. Då gick en del tidningar över till antikva. Så sent som 1907 var dock frakturen rådande i flera Oslotidningar.

SKRIFTPROV, TRANSKRIPTIONER OCH KOMMENTARER

Följande skriftprov är hämtade ur Palæografisk atlas 1905 och 1907 och ur Elster, Illustrert norsk litteraturhistorie 1-3.

yrlegar sagur fara um lönd
 cftin fra iartærnū hñs hælga oláfs ks. i myicla gar-
 de er kirkja ger honū til dyrdar. En sva bar át einu
 linni at hgen í myula garde biuggiz tis bardaga
 motte heidnū kge ænum. Sidan kyldtu þær lidi linni i ortosc á
 pegarri bæðuse. Þa bar ægi bætr át en þær illu mén fengo ligr-
 a þær. i feldo i þærri hyrir hgenó flesta pa girkua. i verin-
 gra er honū kyldu. En þær adrer er upp ftodo. þa yáttu sei-
 enskis annars er liggra þair drepnū. Pa qvoldyse oll rad sy-
 ri hgenó; or vilnaðesc h pa næsta undan qvamo. Nu í þeim
 fütum nouðum er h yar pa staddir. þa het h á i aller þær
 hin milda guðr olaf hñs hælga k. til misfæribaðo þan goda guðs
 vin med eoc med toru yarta ser fulting at sig pa guðland scota.
 Heto hpi til hs i himni hælgu maria móder yars droens. ef
 h hylpi þar at lata gera þær til lofs util dyrdar kurku
 i myicla garde. O goder mén fagr iartærn mego þér nu hej-
 ra. Negar iam sciot bar þan guðs dyrling i syn yd pa moc

Transkription till skriftprov 57 A

(Ur Gammelnorsk homiliebok. Codex AM 619 kvarto. Hand 2. Ca 1200.)

Dyrlegar sagur fara umm lonnd
cristin fra iarteinum hinns hælga oláfs konongs. oc i myccla
gar-
ðe er kirkia gor honum til dyrðar. En sva bar át einu
sinni at konongen i myccla garðe biuggiz til bardaga
5 mote hæiðnum konunge æinum. Sidan fylgtu þær liði sinu oc
ortosc á
þegar oc bojrðusc. Þa bar æigi bætr at en þeir illu menn fengo
sigr
á þeim. oc feldo i þeirri fyrir konongenom flesta þa girkia.
oc værin-
gia er honum fylgðu. En þeir aðrer er upp stoðo. þa vætto sér
ænskis annars er liggia þar dreppnum. Þa qvældusc oll rað fy-
10 ri konongenom. oc or vilnaðesc hann þa næsta undan qvamo. Nu
i þeim
suttum oc nœuðum er hann var þa staddir. þa het hann á oc aller
þeir
hinn milda guð oc olaf hinn hælga konong. til miscunnar. báðo
þann goða guðs
vin með trv oc með tørum væita ser fulting at sigra þa guðs
andscota.
Heto því til hans oc hinni hælgu maria moðor vars drotens. ef
15 hann hylpi þeim at lata gera þeim til lofs oc til dyrdar kirkju
i myccla garðe. Ó goðer menn sagrar iartæinir mego þér nu hæy-
ra. Þegar iam sciot bar þann guðs dyrling i syn við þa mioc

Kommentarer till skriftprov 57 A

1. Äldre karolingisk-insulär skrift

pränt;
flera insulära bokstäver;
många förkortningar.

Lägg märke till att några bokstäver (t ex b) samt nasalstrecket är försedda med hårstreck, som liknar aksenttecknen.

2. Enskilda och sammanskrivna bokstäver

- a har hals och är enrummigt; se t ex fara r 1;
- æ (a plus o) motsvarar i normaliserad fornnorska u-omljutt a; se t ex bærðusc r 6;
- c har böjd stapel, uppträder i alla ställningar; se t ex cristin r 2, myccla r 2, miscunnar r 12, andscota r 13, sciott r 17;
- d förekommer som både runt d (se t ex lonnd r 1) och som rakt d, särskilt i främmande och högtydliga ord, (se t ex dyrðar r 3);
- ð står efter engelskt mönster konsekvent i in- och slutljud, b, som är försett med hårstreck, i uddljud; som majuskel brukas D eller förstorad minuskel; se t ex dyrðar r 3, rað r 9, beirri r 7, Da r 6, ba r 9;
- karolingiskt f är allenarådande; det går ej ned under linjen; se t ex fara r 1;
- g har sluten form, det liknar stundom en 8:a; se t ex gera r 15;
- i har diakritiskt tecken, ett snedtecknen, då det uppträder som preposition, annars inte; se t ex i r 2, girkia r 7;
- r förekommer som r med krok (t ex i sagur r 1) och som r rotunda efter o (t ex i gor r 3);
- långt s går ej ned under linjen, det sammanskrivs med t; se t ex sagur r 1, festa r 7; lågt s brukas i slutljud; se t ex oláfs r 2;

t är en låg bokstav; stapeln är böjd; tvärstrecket går genom stapelns topp; ett hårfint snedstreck går upp från vänster sida på tvärstrecket; se t ex til r 3, Heto r 14;
u saknar diakritiskt tecken; se t ex sinum r 5;
karolingiskt y förekommer interlineart i try r 13; för övrigt uppträder insulärt y, som har öppen form; huvudstapeln lutar åt vänster; se t ex bvi r 14;
y är försedd med prick; se t ex Dyrlegar r 1;
b se ö.

3. Stor bokstav

Ny mening inleds av stor bokstav. För H brukas förstorad minuskel, för b förstorad minuskel eller B; de övriga stora bokstäverna har majuskelform. Initialen är grön med röd och blå ornamentering.

4. Förkortningar

Kontraktion markeras med

- a) nasalstreck; se t ex umm r 1;
- b) ett apostrofliknande tecken; se t ex konongen r 4, hans r 14;
- c) interlinear bokstav; se t ex cristin r 2 (interlineart i = ri); jfr kommentar till skriftprov 48.

Suspension markeras med

- a) nasalstreck; se t ex iarteinum r 2;
- b) ett apostrofliknande tecken; se t ex hann r 10;
- c) förkortningstecknet för -ir (liknar siffran 7); se t ex iartæinir r 16;

Märk att oc konsekvent återges med förkortningstecknet Y.

5. Skiljetecken och avstavning

Punkt är allenarådande; den placeras på linjen och brukas ganska flitigt.

Bindestreck brukas konsekvent; det utgörs av ett snedstreck; se t ex r 2.

6. Fel i texten

hinns r 2 fel för hins;
er r 9 fel för en.

<i>Af</i>	<i>Sternayage.</i>	1. manahálmatej.	00. 11. dñjáar filfr
<i>Af</i>	<i>Heir.</i>	1111. manahálf.	oc hólf more. oc yet molsf
<i>Af</i>	<i>Straumi.</i>	xii. manahálf.	<i>dF Ríkisheimi.</i> viii. etrogat
<i>Af</i>	<i>þrouanese.</i>	hólf moj'c.	<i>dF Ofe.</i> viii. manahálmatej
<i>Af</i>	<i>þfolú.</i>	1. manahálf.	
		etra er fyrir norðan fláh;	
<i>Af</i>	<i>Gloþapeyki.</i>	Skættingi.	
<i>Af</i>	<i>Dumbastemi.</i>	xiii. manahálf.	
<i>Af</i>	<i>Druppus.</i>	4. manahálf.	<i>dF Sýnafægre.</i> halfr annar manahálf.
<i>Af</i>	<i>Sparsuflóðum.</i>	5. manahálf.	<i>dF Tistáme.</i> xxi. manahálf.
<i>Af</i>			<i>dF Eþri.</i> viii. manahálf.
		etra er i aldaflíði.	
<i>Af</i>	<i>Björkvé.</i>	manahálf	<i>Af Birkilande.</i> x. manahálf.
<i>Af</i>	<i>Ofeabolfláh.</i>	iii. maná.	<i>Af Gull.</i> vi. manahálf.
<i>Af</i>	<i>Bæhe.</i>	vi. maná.	<i>Af Cohnenge.</i> i. maná.
<i>Af</i>	<i>Brugafe.</i>	v. maná.	<i>Af Bjart háftóflü.</i> halfr frotþ
<i>Af</i>	<i>Holmufægre.</i>	4. maná	<i>Af Holmulande.</i> viii. maná.
<i>Af</i>	<i>Söðlú.</i>	3. maná.	<i>Af Colgrøv.</i> i. maná.
		etra er fyrir norðan sohn fá.	

(Ur Jordebok från Munkelivs kloster. Codex 1347. Kvarto (gamla samlingen). KKB. Ca 1200.)

- Af Steinage .i. manabarmatr. oc .ii. aurar silfs
 Af Heiz .iii. manabarmatr. oc half morc. oc vet miols
 Af Straumi .xii. manabarmatr. Af Rikisheimi .viii. ertogar
 Af Biouanese. half morc. Af Ose .ivii. manabarmater
- 5 Af Vpsolum .i. manabarmatr.
 Petta er fyrir norþan stab;
- Af Glöpaføyki. Skettingr. Af Ongulsvic .iii. manabarmater.
 Af Dumbasteini .xi. manabarmatr. Af Svinasætre. halfr annar manabarmatr.
 Af Diupvic. v. manabarmater. Af Tistáme .xi. manabarmater.
 Af Svaruastopum .v. manabarmater. Af Eibi .viii. manabarmater.
- Petta er i aldafirþi.
- Af Biorvic .xvi. manabarmater. Af Birkilande .x. manabarmater.
 Af Miclabolstab .iii. manabarmater. Af Gili .vi. manabarmater.
 Af Bærhe .vi. manabarmater. Af Tohnenge .i. manabarmatr.
- 15 Af Bruarase .v. manabarmater. Af Biarhastoplum. halfr fiorþe
 Af Hiolmusestre .v. manabarmater. Af Hiolmuland .viii. manabarmater.
 Af Stoplum .v. manabarmater. Af Colgrof .i. manabarmatr.
- Petta er fyrir norþan sohn sœ.

Kommentarer till skriftprov 57 B

Skriftprovet är exempel på äldre karolingisk-insulär skrift.

Observera att

endast vanligt d förekommer; se t ex aldafirbi r 11;

ð saknas;

insulärt f är allenarådande; det går ned under linjen; se t ex
fyrir r 6;

h betecknar spriantiskt g (=gh); se t ex Bærhe r 14, Biarhasto-
blum r 15;

långt r, karolingiskt r domineras; se t ex fyrir r 6;

vanligt x förekommer i Straumi r 3;

långt s står i alla ställningar; silfs r 1, Vpsolum r 5;
st förekommer dels sammanskrivet (t ex i stab r 6), dels sär-
skrivet (t ex i Steinavage r 1);

karolingiskt y uppträder som siffra och som stor bokstav; se
t ex vi r 14, Vpsolum r 5; för övrigt står insulärt y; se
t ex Diupvic r 9;

b uppträder i alla ställningar; se t ex betta, norban, stab
r 6;

punkt brukas flitigt; den är placerad något ovan linjen; semi-
colon förekommer i r 6.

Jfr för övrigt kommentarer till skriftprov 57 A.

S. mēs grōs milskum arkōps emni oc aller kæfbröðe at kritfissi. Þáðarose senda allum ærðū mannum i
 arkōps domenum þær sem under hærra ráðe oc fæsio ægju at vera. O. G. e. s. s. Þer ylrum yðe kæfbröðga
 um þær hark er yðs meðal særða manna æ predicara. miðlum ofir syru: þa hafþu ver þu mēs grōs mi-
 suð oc alra varia samþjek nái sátt inð pessó móre at predicara heco þui ar fyr skolu hæðan yra huerg-
 5 ganga a hællagrar kirkum recynde ne lárðra manna. fr heco e. þui ar fyr skolo huerpicta sôma lárða mæt-
 i ærðū e. yerkum fyr alþyð. En pessó heco ver i more ar lárður mæt skolu huerg grænna a fyrra recynde æpc-
 þui sem fr syra sít són þulegja til haja. oc ar sander mæt skolu srua til fyrra godbla sítet huerr sem grōs
 gefr hanu sialfræði til. en ipessó leggū Ver ettu kaplag ne skýldu a notkun lárðan manu nema sítet sem
 huerr vill grea fyr grōs sakar þxi til gragns e. ser til salo halspar. bídum Ver þess huarat pegga alla læ-
 10 ða mæt æ predicara as þer haldeß pessa fætargröð vel ihvern flæð. geri huarar pegga æðii gagn oc goda
 hutz sua sem hætlagre kirkum oc allum off se meist al sôndar. Þaro þesser mætj nær af: allia lárða manu
 hende. Smalir. G. þor a adgræðste. O. ærlifare. O. ærlififer. osæfifare. H. Sna. Steján. Si-
 gurða p. hallstæms. f. of. fyr bringt. En af: fyrra hende Sigurðr p. æ amunda s. æ broðer klemect. Ok til
 vritus burðar þa fætu ver fyr capudi varz in signi en predicara sitc insigli

Transkription till skriftprov 58 A

(Årkebiskop Birgers kungörelse om en förlikning. Den arnam saml. Dipl norv V, I. 1263-64.)

Birgir. með guðs miskunn ærkibiskups emni oc aller korsbroðr at kristzkirkju i Niðarose Sænda
allum lærðum mannum i
ærkibiskups domenum þeim sem under þeirra ræðe oc forsio æigu at vera .Quædiu. Guðs. oc sina.
Ver vilum yðr kunnikt gera
um þat hark er vard meðal lærðra manna oc predicara. mikilli ofirírsyni. þa havum ver þat nu
með guðs mis
kung oc allra varra samþykkt niðr sett med þesso mote at predicarar heto þui at þeir skolu heðan
ifra huergi
5 ganga a hæilagrar kirkju rettynde ne lærðra manna. þeir heto oc þui at þeir skolo huervitna soma
lærða menn
i orðum oc i verkum firir alþyðo. En þesso heto ver i mote at lærðir menn skolu huergi ganga a
þeirra rettynde apter
þui sem þeir syna sikh sonn privilegia til haya. oc at lærðer menn skolu snua til þeirra goðvilia
slikt huerr sem guð
gefr hanum sialfræðe til. en i þesso leggjum ver ecki skaplag ne skyldu a nockorn lærðan mann
nema slikt sem
huerr vill gera firir guðs sakar þeim til gagns oc ser til salo hialpar. biðum vær þess
huaratveggia alla lær-

10 ða menn oc predicara at þer halldœð þessa sættangerð væl i huern stað. geri huarertveggia aðrum
luti sua sem hællagre kirkju oc allum oss se mest til sömðar. varo þessar menn nær af allra
lærðra manna
hende. Sialfr. Birgir. arkibiskups emni. G. prior a ælgisætre. Mæistare .O. ærkipestr. Mæistare
gurðr prestr. hallstæins son. Olafr. prestr bringr. En af þeirra hende Sigurðr prior amunda
son. oc broðer kleometr. Ok til
vitnis burðar þa settu ver firir capituli vars insigli. en predicarar sitt insigli

Kommentarer till skriftprov 58 A

1. Yngre karolingisk-insulär skrift

pränt;
flera insulära tecken kvar (ð, f, v, b);
talrika förkortningar.

2. Enskilda och sammanskrivna bokstäver

a har hals och är enrummigt; se t ex manna r 3;
runt d är allenarådande; se t ex Sända r 1;
ð står i in- och slutljud, b i uddljud; se t ex raðe r 2,
með r 1, besso r 4;
insulärt f är allenarådande; huvudstapeln går långt ned under linjen och bistavarna är reducerade till 2 prickar;
se t ex forsio r 2, gefr r 8;
g har alltid övre öglan sluten; nedre öglan kan vara både sluten och öppen; se t ex ganga r 5, goðvilia r 7, skap-
lag r 8, gagns r 9;
i står normalt utan diakritiskt tecken; se t ex emni r 1,
mikilli r 3;
l saknar ögla; se t ex allra r 4;
r finns som r med krok (t ex i under r 2) och som r rotunda efter o och ö (t ex i orðum r 6, lærðra r 3);
långt s går ned under linjen; det sammanskrivs med t; se t ex sem r 2, mest r 11; lågt s brukas i slutljud; se t ex guðs r 1;
t är en låg bokstav; stapeln är böjd; tvärstrecket går genom stapelns topp; se t ex at r 2, kunnikt r 2;
u saknar diakritiskt tecken; se t ex guðs r 1;
både karolingiskt och insulärt v förekommer; insulärt v har oftast öppen form och rak huvudstav med båge till vänster;
se t ex vera r 2; vilium r 2, huarertveggia r 10;
y är försett med prick; huvudstapeln lutar åt vänster; se t ex samþykt r 4, syna r 7;

b se ð;

o³ motsvarar œ i normaliserad fornorska; se t ex soma r 5.

3. Stor bokstav

För H och V brukas förstorade minuskler; de övriga stora bokstäverna har majuskelform.

4. Förkortningar

Kontraktion markeras med

- a) streck; se t ex ärkibiskups r 1, kristzkirkiu r 1,
kunnikt r 2, prestr r 13;
- b) ett sicksackliknande tecken; se t ex gera r 2, ofirir-
syniu r 3;
- c) interlineära bokstäver; se t ex priuilegia r 7, prior r
12 (interlineart i = ri); jfr kommentar till skriftprov
48.

Suspension markeras med

- a) streck; se t ex lärðum r 1, mis/kunn r 3-4;
- b) ett sicksackliknande tecken; se t ex firir r 6, apter
r 6;
- c) med en enda bokstav, ibland inramad av punkter; se t ex
.Birgir. r 12, .son.r 13; stundom markeras suspensionen
med streck; se t ex bat r 3, prestr r 13.

Märk att oc konsekvent återges med förkortningstecknet ?.

5. Skiljetecken och avstavning

Punkt är allenarådande och brukas flitigt; den placeras ovanför linjen.

Endast tre ord är avstavade; två av dessa saknar bindestreck (mis r 3, Si r 12); bindestreck har lär- r 9.

Allmennum sem fóða heyrpa senda allir logðingi m̄ af hraðlæn. Ó. Guðsina
 þar se ða kunnit at a þui aþr er líðit var burð warg hraðu zgi. ói. ee. ge. 7. x. acer. let fýra þar
 uðarð þau. g. bera utni þ off alegþingi. að þau sem ragnhitta fimmunari. S. hafði telar. bæro þr fua urc
 ni war bondi aðri. 7 hafðitte ibergfippi at þr waro hia þui istofuni aðtagalensu spáleys manadagin
 5. Þópnudaga níku er Ragnhitta tol. fua til aða at bæka færr neppr ekki með. en þorunni sagð. Í hafa fua hrað
 g. 7. Koogin flautton. Galda fulla lengo hor bæku færr neppr ekki með. en þorunni erhildið hraða fíndið. 7 mark. aðr. dugan
 godan. meni um welle fóðr þorleif welf. hraða fíndið. 7. vellur. 2. g. 7. vellur. 2. g. 7. vellur. 2. g.
 7. vellur. 2. g. 7. vellur. 2. g. 7. vellur. 2. g. 7. vellur. 2. g. 7. vellur. 2. g. 7. vellur. 2. g. 7. vellur. 2. g.
 h. 7. vellur. 2. g.
 h. 7. vellur. 2. g. 7. vellur. 2. g.

Transkription till skriftprov 58 B

(Ur Hjaltlands lagtingsmäns bekräftelse om ett vittnesbörd. Den arnam saml. Dipl norv C, 3a. 1299.)

Allum þeim monnum sem þetta bref sia eða heyrpa senda allir logðingis menn af hiatlandi •Quediu.

Guðs. Ok sine
 pat se yðr kunnikt at a þui are er liðit var burð uars herra ieu christi M°. cc°. xc°. ok ix°.
 ueutr. let herra þor
 ualldr þoris •son. bera uitni fyr oss a logþingi. ord þau sem ragnhilldr simunar •dottir. hafði

ni Juar bondi aeiði ok haralldr iborgarfirði at beir uoro hia þui istofvni ahtogabonum ipapey
talat. baro beir sua uit
manadaginn
S idymbildaga viku er Ragnhilldr tok sua til orða at breka sætr uar ecki ileigu með skat jorðu upi
ihu si ok hertogin skyldi taku fulla leigo þot breka sætr uari ecki með. en þorualldr sagði. her
goðir menn um uellt sem var þorkell inesi herra Eirikr Sigurðr erkiðiakn herra Eindriði ok
margr sörir dugan
di menn beir er hafðo umboð mins herra hertogans huilika landskylld beir toko honom til handa
hilldr suaraði. ek onti ecki Eindriða örnum. er hann liop ustán or noregi ok viissi alldri fagnat.
en þer allir sem viissuð

Kommentarer till skriftp prov 58 B

1. Yngre karolingisk-insulär skrift

halvkursiv (bindningen ej helt genomförd);
flera insulära tecken kvar (ð, f, b);
talrika förkortningar.

2. Enskilda och sammanskrivna bokstäver

a är enrummigt och har triangelform; se t ex sia r 1, senda r 1;
endast runt d förekommer; se t ex senda r 1, hiatlandi r 1;
o se kommentar till föregående skriftp prov;
insulärt f är allenarådande; huvudstapeln går långt ned under linjen; bistavarna går ut från huvudstapeln och är helt åtskilda; se t ex bref r 1, hafðo r 8;
g har sluten form, liknar stundom en 8:a; se t ex logðingis r 1, Ragnhilldr r 5, sagði r 6;
i står normalt utan diakritiskt tecken; se t ex allir r 1;
jfr liop r 9;
l saknar ögla; se t ex allir r 1;
p har öppen form och liknar insulärt y; se t ex ipapey r 8;
jfr var r 7;
r finns som r rotunda efter b, d, o; se t ex bref r 1, bor/ualldr r 2-3; för övrigt brukas långt r (stapeln neddragen under linjen); se t ex heyra r 1, iborgarfirði r 4; endast långt s förekommer; det går ned under linjen; se t ex sem r 1, inesi r 7, uissi r 9, mins r 8; det sammanskrivs med t; se t ex ustan r 9;
u saknar diakritiskt tecken; det liknar v men har en fyrkantigare form än denna bokstav; se t ex bui r 2;
minuskel-y har utkonkurrerat insulärt y; det är något spetsigare än u; se t ex istofvni r 4; insulärt y finns i var r 7; det har öppen form och påminner om p; jfr ipapey r 8;
y saknar diakritiskt tecken; se t ex heyra r 1;
b-öglan har en mera fyrkantig form än tidigare; se t ex

þeim r 1, bui r 4.

3. Förkortningar

Kontraktion markeras med

- a) streck med översväng; se t ex monnum r 1; betta r 1, iesu (om denna förkortning se s 44 not 2) r 2;
- b) ett sicksackliknande tecken; se t ex herra r 2, hertogans r 8;
- c) interlineara bokstäver; se t ex Millesimo r 2.

Suspension markeras med

- a) streck med översväng; se t ex Allum r 1, sem r 7;
- b) ett sicksackliknande tecken; se t ex margir r 7;
- c) med en enda bokstav, ibland inramad av punkter; se t ex .Guðs. r 1, .son. r 3; stundom förses bokstaven med sick-sacktecken eller streck med översväng; se t ex fyr r 3, her, r 6, meir r 8; menn r 8, hann r 9.

Märk det speciella förkortningstecknet för -eð (semikolon); se með r 5.

Oc återges konsekvent med γ.

4. Skiljetecken och avstavning

Punkt är enda skiljetecken; den placeras på linjen.

Bindestreck saknas; se t ex bor/ualldr r 2-3.

5. Fel i texten

efter uar r 2 saknas fra.

Observera att ustan i r 9 inte är skrivfel för austan; skrivningen beror på en shetländsk ljudövergång.

Hra þá meint. Því bæðe er tilgreitt. Æt röðpa ok rædelegt at heyrta. En þótt
hugr hins fæld tho. erk. hrigre more hafmæla kige. af þi hellegar vandrí-
ðo er fí hef með samr eftir gúis. f. kastumr loglegum retjindum.
þa vill hí po fyrre vita til hans með blóðum odum. en kalla a hemm
nokkenhverat kastjindum. sem hí sér þi at bæði skipter henn til klofnes
hín blidatto bræf með fótilegum ástlegum önnunengu. Sva seid
hann oc til hans ytra mén ok godgjarnar híð hí geta hellegre fálio-
fund lengjande. en ymmunda hana eg lenger með súa fáheyrðu fáms-
um sem hafi syng nu sátegja af. Seger hí. Sva skiptar oc aleinir paye
10 "bær til hennræs kigs. Jóhus er hinn hvíl hinn at vasega nít illeko.

Transkription till skriftprov 59

(Ur Tómas ärkebiskopssaga. Perg 17. Kvarto. SKB. Ca 1300.)

Herra pavann. At bæðe er ryggilekt. at röðpa ok rædelegt at heyrta. En þó at
hugr hins sæla thomas. erkibiskups. hitne móte hæinreke konunge. af þi hæilaga vandrí-
ðo

te er hann hefer meðr sannre "elsko guðs. fyri kirkiumnar loglegum rettynnum.
þa vill hann bo fyrre rita til hans meðr bliðum orðum. en kasta a hann
5 nockorskonar harðyndum. sem hann gerer þi at bæðe skrifar hann til konungsens
hin bliðazsto bræf meðr fodurlegum andlegum aminnengum. Sva sender
hann oc til hans vitra menn ok goðgiarna. biðr hann gefa heilagre kirkio
frið i englande. en vanuirda hana eigi lengr meðr sua fæheyrdum framferð-
um sem hann syrger nu sarlega af. seger hann. Sva skrifar oc Alexandr pave
10 bræf til heinreks konungs. I huerio er hann byðr honum at læggia niðr illzko.

Kommentarer till skriftprov 59

1. Gotisk bokskrift

pränt;
brutna, smala, höga bokstäver;
många förkortningar.

2. Enskilda och sammanskrivna bokstäver

a är nästan uteslutande tvårummigt; se t ex herra r 1, sæla r 2, hann r 7; stundom är ej övre öglan helt sluten; se t ex andlegum r 6, af r 9;
endast runt d förekommer; se t ex rettyndum r 3;
ð är i fullt bruk; se t ex bæðe r 1, frið r 8;
insulärt f är allenarådande; se t ex af r 2, skrifar r 5, frið r 8;
g kan ha nedre öglan öppen eller sluten; se t ex loglegum r 3, gerer r 5, konungsens r 5;
i saknar diakritiskt tecken utom i hæinreke r 2, hin r 6;
l saknar öglan; se t ex illzko r 10;
p har rak nedstapel; öglan är sluten; se t ex pavann r 1;
r finns som vanligt minuskel-r (med krok); se t ex er r 1; efter b, ð, o står r rotunda; se t ex bræf r 6, meðr r 3, orðum r 4; kluvet r finns i frið r 8; (det liknar starkt bokstaven y)
långt s går ej ned under linjen (som i diplomen); det kan stå i alla ställningar; se t ex sæla r 2, konungsens r 5, hans r 7; det sammanskrivs med t; se t ex bliðazsto r 6; lågt s står helst som slut-s; se t ex guðs r 3, heinreks r 10;
t är en låg bokstav; se t ex thomas. r 2;
u saknar diakritiskt tecken; se t ex vanuirða r 8; endast minuskel-v förekommer; det skrivs ungefär som y utan prick; jfr pavann r 1, ryggilegt r 1;
y har prick; se t ex rettyndum r 3;

b-öglan har bruten, fyrkantig form; se t ex bo r 1;

z har tvärstreck; se t ex illzko r 10.

Märk o (för ø-ljud) i t ex røba r 1.

3. Förkortningar

Förkortningarna är något färre än i skriftp proven 58 A och B; i stort sett tillämpas samma principer som i dessa.

4. Skiljetecken, avstavning och omflyttningstecken

Punkt är liksom tidigare enda skiljetecken.

Bindestreck nyttjas; det består av ett tunt snedstreck; se t ex vandlæ-te r 2-3.

Omflyttningstecknen (" ") anger att orden "elsko guðs" (r 3) skall byta plats.

Ollum monum thin som tina h[er]i eff[er]d syn fumgers wi b[ea]ndrif eklipp & enb[ea]ndrif
 fum & capellans wyrde herre. Qin aplats om gudz muth af oppe. I ondo. tana th[er]a sem
 foff[er] & syn man sonff. thorste beff[er] men at vny. vntren. sunni. leonard. gudz thin nich
 gan. boy. leidit. foyr. grot. at luf. byr[ne]p[er] or[er]g. d[er] ondo. vifresdige. mæfene. ffinu. i. rafab[er]
 gudlæfde. asff[er]. grot. assff[er]. r[er]t. aflu. belina. b[ea]nene. sma. heft. the. breff[er]. of
 f[er]ape. f[er]amell. ong. t[er]ry. vny. m[er]t. m[er]t. t[er]p[er]d. t[er]p[er]d. t[er]p[er]d. t[er]p[er]d. t[er]p[er]d.
 p[er]mep. b[er]a. er[er]p[er]a. tha. fipper. & vny. fipper. & vny. fipper. & vny. fipper. & vny. fipper.
 f[er]udde. f[er]oy. at. vff[er]. m[er]t. p[er]p[er]d. f[er]oy. f[er]oy. f[er]oy. f[er]oy. f[er]oy.
 & vny. f[er]amme. f[er]amme. f[er]amme. f[er]amme. f[er]amme. f[er]amme. f[er]amme. f[er]amme.
 & vny. f[er]amme. f[er]amme. f[er]amme. f[er]amme. f[er]amme. f[er]amme. f[er]amme. f[er]amme.
 10. gretta. gretta. f[er]amme. f[er]amme. f[er]amme. f[er]amme. f[er]amme. f[er]amme. f[er]amme. f[er]amme.
 f[er]amme. f[er]amme. f[er]amme. f[er]amme. f[er]amme. f[er]amme. f[er]amme. f[er]amme.

Transkription till skriftprov 60

(Vittnesbörd om Michaels korn. Den arnam saml. Dipl norv XIV, 9. 1430.)

Ollum monnum theim som theitta bref se eller h[er]yrr[er] kungerom wi friderik eilifsson ok Eiriker
 pallson
presta ok Capellan[er] wyrdelix herra aslaks med gudz nadh erkibiskops j nidros Arna
 thorsteinsson
 koller ok simon ionsson sworne loghrettis men at vñ vintren sancti leonardi dagh then tith

war wyrdeligh herra herra aslak fyrnempder erkibiskoper j nidros visiteradhe næstene kirkju j

5 kalladhe adhernempder herra aslak erkibiskoper j nidros alla sokna bōndene soman hæltz the
sælabu

hafde samtall med theim vm michials korn thi at het hafde langlige imisliga faret giorde tha
fyrnempder herra erkibiskoper tha skipan a med samtykt ok fulla lofua taki alla sokna manna j
sælabw sokn at adhernempt michials korn skall koma till sancti thomas altare j nidros domkirkju
ok theim kannuke som het hefuir fore het mossa hald ok godha germinge som gerast skal a
almoghsens

10 wæghna badhe firir lifuandis ok daudhom Till sannide vm thessa skipan ok samtykt at swa er
som firir seghir tha settom wi adhrnempda men war Jnsigle firir thetta bref er giort war j presta
stofuone a nestene j sælabu Anno Dominii M cd xxx die sancti leonardi

Kommentarer till skriftprov 60

1. Gotisk kursiv

bindningen i det närmaste genomförd;
brutna bokstäver;
av de insulära tecknen är endast f i bruk; ð och b har ersatts av d(h) och th;
flera bokstäver har ändrat utseende (t ex b,d,e,h,l);
talrika förkortningar.

2. Enskilda och sammanskrivna bokstäver

a är enrummigt och stundom något triangelformigt; oftast är nedre delen öppen; se t ex nadh r 2, at r 3, aslak r 5, mannanna r 7;
b är tvårummigt; se t ex badhe r 10;
c har en något sned stapel; haken är kort och nästan vågrät; se t ex michials r 6, sancti r 8, cd r 12;
endast runt d med övre ögla förekommer, den i hela Norden vanliga d-typen under medeltiden; se t ex kalladhe r 5, badhe r 10;
e har bruten eller böjd stapel med ögla eller med hake; se t ex eilifsson r 1, sworne r 3, men r 3, the r 5; ibland står haken fri; se t ex nestene r 12;
insulärt f är fortfarande allenarådande; stapeln går ned under linjen; bistaven består av två runda bågar och liknar en 3:a; se t ex friderik r 1, hafde r 6, firir r 11;
g har i allmänhet båda öglorna slutna (liknar en 8:a); se t ex gerast r 9; ibland finns en öppning mellan de två öglorna; se t ex gudz r 2; någon gång är nedre öglan öppen; så i loghrettis r 3;
h:s högerstapel går ned under linjen; se t ex thetta r 1;
i står både med och utan prick; se t ex wi r 1, friderik r 1;
j går ned under linjen och saknar diakritiskt tecken;
l har ögla; se t ex samtall r 6, alla r 7;
m och n har sista stapeln i ordslut något förlängd; se t ex Ollum r 1, simon r 3;

p har rak nedstapel; öglan är sluten eller öppen; se t ex fyrnempder r 4, pallsson r 1;
kluvet r dominrar; se t ex Eriker r 1, erkibiskops r 2;
vanligt minuskel-r förekommer också; se t ex erkibiskoper r 7; r rotunda uppträder efter a,d,o; se t ex leonardi r 3, nidros r 2, sworne r 3;
långt s går ned under linjen; se t ex som r 1; det samman-
skrivs med k,l,t; se t ex skall r 8, aslaks r 2, thorstein-
sson r 2; lågt s liknar en 8:a; se t ex aslaks r 2, thomas r 8;
u och y saknar diakritiskt tecken; se t ex Ollum r 1, wyrde-
ligh r 4;
endast minuskel-y förekommer; se t ex ym r 6;
w brukas flitigt; det saknar öglor; se t ex wi r 1;
z är långt och har rund form; se t ex hälzt r 5.
Märk ø (för o-ljud) i t ex böndene r 5.

3. Förkortningar

Kontraktion markeras med

- streck; se t ex monnum r 1, theim r 1, presta r 2;
- släng eller ett apostrofliknande tecken; se t ex breſ r 1, eller r 1;
i samma ord kan både streck och släng förekomma; se t ex erkibiskops r 2;

- interlineara bokstäver; se t ex adhernempder r 5;

Suspension markeras med

- streck; se t ex kungerom r 1, soman r 5;
- släng eller ett apostrofliknande tecken; se t ex nidros r 2, firir r 10.

Märk de speciella förkortningstecknen för -on, -ed, -et; se
t ex pallsson r 1, med r 2, thet r 6.
ok förkortas genomgående ?; se t ex r 7.

4. Skiljetecken och införingstecken

Skiljetecken saknas.

I rad 6 står korn interlinear med införingstecken, en vin-
kel med spetsen uppåt.

Allom mānum them sō tifra greff see aff. frōzā kūngō: iaf cengesflæst amīdsf dūt qm̄ mānflu
 daghei nāft forz cotolfs māsso ñarō aprō grōdf. Grōdf. 1) ñerfer 1) ñerfer 1) ñerfer 1) ñerfer 1) ñerfer
 2) ñerfer 1) ñerfer
 arff them sō tñundes aprō loch grudf mādhs/ grudf hanc hñf mādhs of alla criftria fidler 'k' on
 5 elf thā a fo: neþdom degr̄f. of are 'l' grōdfra talo 4) oet aat 1) ñerfer 1) ñerfer 1) ñerfer 1) ñerfer
 andre dandemān gñ. Quārēde lñar thā fram for off heðniflægthen fudhr' 1) ñerfer 1) ñerfer 1) ñerfer
 Confessor grñalis 1) ñerfer
 dooms greff/ sua suðhāndis ñetf allan hæfsum arfweil lñaufo of frato se thñundes apto? 1000 grudf
 mādhs for næþdon oet ragia vermtædz dæt/ forlagðan arff ðne græde/ skulde nas erðre smōm
 10 fram leggta tñ flæptes na systa? Gaterma māfhele dott? 1) 2) ñerfer 1) 2) ñerfer 1) 2) ñerfer 1) 2) ñerfer
 Ðhr grōde elf thā aprō them brefnu se elf saa of hñrde of apto dande māna raadfe ema
 ñerfisflægthen famo naç foðð grōdfra lñam' lñam' lñam' lñam' lñam' lñam' lñam' lñam' lñam' lñam'

(Ur en förlikning rörande arv. Den arnam saml. Dipl. norv XXV, 19. 1484.)

Allom mannom them som theta breff see aller høra Kungør jak eengelbrikt amundsson At vñ midviko
dagen næst fore botolfs mæssø Aarom æpter gudhz byrdh Medlxxxiij^o war ek krafder ok til sagder
A lohtinge ath höyra proff ok skæl aff theim som tha hafdo Nunnosæther jwærio wñ tilthal ok
arff then som tømdes æpter joon gudhmundzson, gudh hans siæl naadhe ok alla crista siæler Kom
5 ek tha a fornemdom deghi ok aare J brødhra talo port aat Munkalijfves klaustre ok mange
andre dande mæn hiawænde Bar tha fram for oss heidherlighen fadher j gudh brodher kætil
beintzson

Confessor generalis j Munkalijfves Kloster mangh breff ok bewijsningh med thwenne laghmans
orskurde
dooms breff, swa ludhandis Ath allan halfwan arfwen j lauso ok fasto som thomdes æpter joon gudh-
mundzson for næppdom ok ragna wermundz dotter, forsegdan arff jnne hafde, skulde med eidhe sinom
10 fram læggia til skipes med syster katerina michiels dotter j Nunnosæthres klaustre til lijka
bythes,
Thy giorde ek tha æpter theim brefwom som ek saa ok hayrde ok æpter dande manna readehe Eina
venliga sæmio med fornæppdom brodher kætil beintzson A nunnosæters væghna swa ath jak skal aldre
meir

Kommentarer till skriftprov 61

1. Gotisk kursiv

bindningen genomförd;
brutna, smala bokstäver;
insulära bokstäver saknas;
många förkortningar.

2. Enskilda och sammanskrivna bokstäver

a är enrummigt, slutet och spetsigt upptill; se t ex jak r 1, daghen r 2, ath r 3;

b är tvårummigt; den övre ögeln är sluten eller öppen; se t ex botolfs r 2, byrdh r 2; denna b-typ är den vanliga i tidens kantskrift;

c har en nästan lodräkt stapel med en vågrät hake; se t ex cristna r 4;

endast runt d uppträder; det saknar övre ögla; se t ex byrdh r 2, gudh r 4;

f går ned under linjen; se t ex breff r 1, for r 6;

g:s nedstapel bildar ej ögla; den går rakt ut till vänster; se t ex gudh r 4, deghi r 5;

h:s högerstapel går ned under linjen; se t ex them r 1;

i kan stå både med och utan diakritiskt tecken; se t ex midviko r 1, tilthal r 3, logthinge r 3, theim r 3;

j har diakritiskt tecken i förbindelse med i, annars inte; se t ex jak r 1, joon r 4, bewijsningh r 7, lijka r 10;

l har ögla; se t ex tilthal r 3, klaustre r 10;

m och n se kommentar till föregående skriftprov;

r finns som vanligt minuskel-r med krok; se t ex breff r 1, byrdh r 2; efter o och ø uppträder runt r; se t ex fore r 2, høra r 1;

långt s går under linjen; se t ex see r 1; det sammanskrivs med t; se t ex fastro r 8; slut-s liknar en 8:a; se t ex botolfs r 2, bythes r 10;

t är en låg bokstav; det har genomskuren stapel; se t ex them r 1, botolfs r 2;
u saknar diakritiskt tecken; se t ex gudhz r 2;
initialt y och w har vänster-stapeln förlängd och försedd med högersväng och sir; se t ex vm r 1, war r 2; medialt w har ungefär lika höga staplar; se t ex thwenne r 7;
y saknar diakritiskt tecken; se t ex byrdh r 2;
z går ned under linjen; se t ex wermundz r 9;
æ skrivs som a med krok; se t ex eller r 1;
ø skrivs som genomstruket o med krok; se t ex høra r 1.

3. Förkortningar

Kontraktion markeras med

- nasalstreck; se t ex mannom r 1, mange r 5; fornempdom r 5;
- släng eller ett apostrofliknande tecken; krafder r 2, syster r 10;
- interlineara bokstäver; fornempdom r 12.

Suspension markeras med

- nasalstreck; se t ex som r 1;
- sicksacktecken; se dotter r 9;
- förkortningstecknet för -on; se t ex anundsson r 1;
- förkortningstecknet för -ed och -et; se t ex med r 7, thetta r 1.

4. Skiljetecken och avstavning

Endast komma förekommer; det placeras i raden och kan sträcka sig både över och under denna; se t ex dotter r 9.

Ett enda ord är avstavat. Det har bindestreck; detta består av två parallella snett uppåtriktade streck; se gudh- r 8.

- Märk att latinska ord, t ex Confessor r 7 liksom tidigare skrivs med samma alfabet som den övriga texten.
- Märk att endast första bokstaven i årtalat 1484 r 2 är skriven med stor bokstav; de övriga bokstäverna är minuskler.

Anno Christi 1608, in Majjo haffuer ieg til it
wenligt tjenistachtheds och tacknemmeligheds tegn
forærit min kjære Herre Biscop, Hæderlig och højlærd
Mand, M: Lauritz Clavssén; och mine kjere Medbrødre
her vdj Stavanger boendis, med denne Lagbog: Be-
dendis ydmygelig, at den ringe tjeniste tagis til tætte,
og i en god mening: P
Peder Clavssén egen
hand, Anno etatis 63.

Transkription till skriftprov 62 A

(Peder Claussøns hand. 1608.)

Anno CHristj 1608, in Majjo haffuer ieg til it
wenligt thienistachtheds och tacknemmeligheds tegn
forærit min kjære Herre Biscop, Hæderlig och højlærd
Mand, M: Lauritz Clavssén; och mine kjere Medbrødre
her vdj Stavanger boendis, med denne Lagbog: Be-
dendis ydmygelig, at den ringe tjeniste tagis til tæcke,
coh i en god mening:

Peder Clavssøn egen
hand, Anno etatis 63.

Du skal i fremmed Egn i denne Tanke styrkes:
Gud mere værdigen ved Dyd end Offer Dyrkes
Johan Herman Wessel
Kiøbenhavn d 24 feb. Studiosus, comedie-skriver og
5 1780 oversætter ved det kongel. Danske
Theater, samt medlem af det
Norske literariske Selskab.

Transkription till skriftprov 62 B

(Johan Herman Wessels hand. 1780.)

Du skal i fremmed Egn i denne Tanke styrkes:

Gud mere værdigen ved Dyd end Offer Dyrkes

Johan Herman Wessel

Kiøbenhavn d 28 febr: Studiosus, comedie-skriver og
5 1780 oversætter ved det kongel. Danske
Theater, samt medlem af det
Norske literariske Selskab.

1 jeg nu meget bedrøvet over at jeg ikke skal møde
2 dem før De reiser. Den sidste Aften hos Fougstad
3 var joen Luun og mild, og i Kjøbenhavn har De
4 stadigen været i mine Tanker. Deres smukke
5 Lorgnet har der ikke viist mig en eneste deilige
6 Kvinde, men meget ofte bragt mig i et drøm
7 mende Klarsyn tilbage til Dem. I Dan-
8 mark har man baaret mig paa Hænderne, og der
9 har Ingen hadet mig; i Norge gienfinder jeg mine
10 gamle Førstrolige: de mange bitre Savn, og derfor
er jeg veemodig stemt som den hændende Natur;

Transkription till skriftprov 62 C

(Ur ett brev från Johan Welhaven till Camilla Wergeland. 1835.)

Jeg er meget bedrøvet over at jeg ikke skal træffe
Dem før De reiser. Den sidste Aften hos Fougstad
var saa Luun og mild, og i Kjøbenhavn har De
stadigen været i mine Tanker. Deres smukke
5 Lorgnet har der ikke viist mig en eneste deilige
Kvinde, men meget ofte bragt mig i et drøm
mende Klarsyn tilbage til Dem. I Dan-
mark har man baaret mig paa Hænderne, og der
har Ingen hadet mig; i Norge gienfinder jeg mine
10 gamle Førstrolige: de mange bitre Savn, og derfor
er jeg veemodig stemt som den hændende Natur;

men ganske sorrigfuld kan jeg dog ikke være.

Kommentarer till skriftprov 62 A - 62 C

Skriftproven är exempel på nygotisk skrift. Denna har i stort sett samma utseende som övrig nordisk samtida skrift: flera bokstäver är öglebrutna; se t ex a,g,r,v i 62 C; sk,ss,st skrivs som i samtida svenska, danska och isländska texter; se t ex skal 62 B, tjeniste 62 A, stemt 62 C; u har diakritiskt tecken; se t ex haffuer 62 A, Gud 62 B, smukke 62 C; latinska ord och namn skrivs i huvudsak med latinskt alfabet i 62 B; se t ex Studiosus, Herman; få förkortningar.

Til læserne.

Da min forvegger rebbede til mig
det elskværdige forslag at foranstalte en
samlet kronologisk udgave af mine lite-
rære arbejder, indse jeg straks hvilke store
5 fordele dette foretagende vilde frembyde
til en nettere forståelse af bögerne.

Samtidig med min fremstrikende pro-
duktion er ejnre slægtled voket op og jeg
har oftere med beklagelse hørt anledning
10 til at bemærke at disses kendskab til mine
böger er betydelig mere indgående for de nye-
res vedkommende end for de oldres. [---]

Kun ved at oppfatte og tillegne sig min
samtlige produktion som en sammenhæn-
15 gende, kontinuerlig helhed vil man mod-
tage den tilsigtede, træffende indhøjt af de
enkelte dele.

Min venlige henstilletil læserne er derfor,
kort og godt, den at man ikke vil lægge noget
20 støjende foreløbig til side, ikke foreløbig springe
noget over, men at man vil tillegne sig værker-
ne - gennemhøre og gennemleve dem - i den
samme rækkefølge som den, hvori jeg har
diget dem.

25 Kristiania i Marts 1898.
Henrik Ibsen.

Transkription till skriftprov 63

(Ur Henrik Ibsens företal till läsarna i utgåvan av hans Samlede værker 1898-1902.)

Til læserne.

Da min forlægger rettede til mig
det elskværdige forslag at foranstalte en
samlet kronologisk udgave af mine lite-
rære arbejder, indså jeg straks hvilke store
5 fordele dette foretagende vilde frembyde
til en rettere forståelse af bögerne.
Samtidig med min fremskridende pro-
duktion er yngre slægtsled vokset op og jeg
har oftere med beklagelse havt anledning
10 til at bemærke at disses kendskab til mine
böger er betydelig mere indgående for de nye-
res vedkommende end for de ældres. / - - /
Kun ved at opfatte og tilegne sig min
samtlige produktion som en sammenhæn-
15 gende, kontinuérlig hælhed vil man mod-
tage det tilsigtede, træffende indtryk af de
enkelte dele.
Min venlige henstilen til læserne er derfor,
kort og godt, den at man ikke vil lægge noget
20 stykke foreløbig til side, ikke foreløbig springe
noget over, men at man vil tilegne sig værker-
ne - gennemlæse og gennemleve dem - i den
samme rækkefølge som den, hvori jeg har
digtet dem.

25 Kristiania i Marts 1898
Henrik Ibsen.

Kommentarer till skriftprov 63

Skriftprovet är exempel på latinsk stil. Lägg märke till att:
öglebrutna bokstäver saknas;
det n-liknande e:et (som möter i 60 C) har försvunnit;
h går ej ned under linjen;
k har samma form som vårt k; jfr 60 C;
det tyska långa s har försvunnit; låga s uppträder i alla ställningar, även i förbindelserna sk,ss,st;
förkortningar saknas.
Bokstäverna u och y har dock fortfarande diakritiska tecken.
För övrigt kan anmärkas att Ibsen skriver å, ej aa, ett skrivsätt som blir obligatoriskt i norsk skrift först genom språkreformen av år 1917.

Skriptprov 64. Bokstavstyper från ca 1200 till 1898. Bokstäverna, som hämtats ur skriftprovener,

har åtskilliga varianter.

ca 1200	1263-64	1299	ca 1300	1430	1484	1608	1780	1835	1898
A	A	A	A	A	A	A	A	A	A
B	B	B	B	B	B	B	B	B	B
C	C	C	C	C	C	C	C	C	C
D	D	D	D	D	D	D	D	D	D
E	E	E	E	E	E	E	E	E	E
F									
G	G	G	G	G	G	G	G	G	G

ca 1200 1263-64 1299 ca 1300 1430 1484 1608 1780 1835 1898

A A A A A A A A A A

B B B B B B B B B B

C C C C C C C C C C

D D D D D D D D D D

E E E E E E E E E E

F

G G G G G G G G G G

ca 1200 1263-64 1299 ca 1300 1430 1484 1608 1780 1835 1898

Q

Φ

R

S

S S S

S

S

T

V

T

T

P

T

T

T

T

T

T

T

T

T

T

T

T

L i t t e r a t u r

- H Benediktsson, Early Icelandic Script (1965), s 13-97.
- J Benediktsson, Artiklarna Latin, Latindiktning /Ísland/ (KL).
- K Berg, Artikeln Initialer /Norge/ (KL).
- J Brøndum-Nielsen, Den nordiska-västnordiska och danska skriften (SDB. I).
- K Elster d y, Illustrert norsk litteraturhistorie. 1-3. (Annen utg. 1935).
- A Hellevik, Det nordiska rettskrivningsmøtet 100 år etter (Syn og Segn. H 10, 1969).
- A Holtsmark, Ordforrådet i de eldste norske håndskrifter til ca. 1250. (1955).
- M Hægstad, Nordische Schrift. (J Hoops, Reallexikon der germanischen Altertumskunde. III), s 335-338.
- F Hødnebø, Artikeln Gotisk halvkursiv /Norge/ (KL).
- G Indrebø, Norsk målsøga (1951), s 94 ff.
- Ch Johnson and H Jenkinson, English court hand. A.D. 1066-1500. I-II (1915).
- E Kroman, Artiklarna Abbreviaturer, Gotisk skrift, Karolingisk skrift (KL).
- J Løkke, Beretning om det nordiske rettskrivningsmøde ... 1969 (1870).
- R Norberg, Artikeln Illuminering (KL).
- Palæografisk atlas. Old-islandske afdeling (1905).
- Palæografisk atlas. Ny serie (1907).
- H Sallander, Boktryckarkonstens historia (NHB. I), s 314-316, 341-342.
- H Scheibler, Boktrykkerkunstens og avisernes historie (1910).
- D Seip, Palæografi. Norge og Island (Nordisk kultur 28 B).
- D Seip, Norsk språkhistorie til omkring 1370 (2. utgave, 1955).
- D Seip, Artiklarna Birgittinernorsk, Diplomspråk, Insulærskrift (KL).

V Skånlund, Artikeln Latin /Norge/ (KL).

O Widding, Artikeln Ligaturer /Norge og Island/ (KL).

FÖRTECKNING ÖVER SKRIFTPROVEN

- 1 A Kvadratisk kapitälskrift, 300-t e Kr (s 28).
- 1 B Rustik kapitälskrift, 400 - 500-t e Kr (s 28).
- 2 Majuskelkursiv, 100-t f Kr (s 29).
- 3 Uncialskrift, 600-t (s 29).
- 4 Minuskelkursiv, 500-t (s 30).
- 5 Halvuncial, 500-t (s 31).
- 6 A Karolingisk minuskel, 700-t (s 33).
- 6 B Karolingisk minuskel, 700- och 1100-t (s 33).
- 7 A Gotisk bokskrift, 1300-t (s 33).
- 7 B Gotisk kursiv, 1200 - 1400-t (s 34).
- 7 C Gotisk kursiv, 1500-t (s 34).
- 7 D Gotiska storbokstäver, 1400-t (s 34).
- 8 A Humanist-antikva, 1400-talet (s 35).
- 8 B Humanist-kursiv. Påvebrev från 1606 (s 36).
- 9 Översikt över de latinska och nationella skrifterna (s 38 - 39).

- 10 Ur äldre Västgötalagen. Codex B 59. Folio. Blad 30 recto.
SKB. Ca 1285 (s 52).
- 11 Det äldsta bevarade originaldiplomet på svenska - Ingrid
Magnusdotters pantebrev. Utan dag 1330. UUB (s 56).
- 12 Ur Fornsvenska legandariet. Codex A 34 (Bureanus). Kvar-
to. Blad 7 spalt 1. SKB. Ca 1350 (s 60).
- 13 Ur Magnus Erikssons landslag. Medeltidshandskrift nr 17.
Kvarto. Blad 83 verso. LUB. Senare hälften av 1300-ta-
let (s 64).
- 14 A Ur Vitæ patrum. Codex A 110 (Oxenstiernianus). Kvarto.
Sid 381. SKB. Slutet av 1300-talet (s 68).
- 14 B Ur Helige Bernards bok. Codex A 49. Kvarto. Sid 1. SKB.
1400-talet (s 70).

- 15 Ur Stockholms stads tänkebok 1494. Sid 485. Stockholms
stadsarkiv (s 72).
- 16 Ur Undervisning om människans ärliga skapelse, fall och
upprättelse av Olaus Petri. Egenhändigt manuskript. A
431. Blad 188 recto. 1530-talet. SKB (s 76).
- 17 Egenhändigt brev av Gustav Vasa. Odaterat (1539?). SRA
(s 80).
- 18 Ur Stockholms stads tänkebok 1553. Blad 42 verso. Stock-
holms stadsarkiv (s 83).
- 19 Exempel på förkortningar av ord betecknande mått och vikt.
Ur Per Brahes Oeconomia. (Gammalt signum) E 1. Kvarto.
Sid 165. LUB. Avskrift från ca 1590 (s 86).
- 20 Ur Per Brahes Oeconomia. (Gammalt signum) E 1. Kvarto.
Sid 125. LUB. Avskrift fr ca 1590 (s 88).
- 21 Ur Per Brahes Oeconomia. X 388. Kvarto. Sid 82-83. SKB.
Avskrift från ca 1600 (s 92).
- 22 Ur Per Brahes Oeconomia. E 20. Folio. Blad 253 recto. UUB.
Avskrift från 1600-talets förra hälft (s 94).
- 23 Ur Per Brahes Oeconomia. Nordinska samlingen. Juridica
Svecana nr 319. Folio. Blad 30 verso. UUB. Avskrift
från 1600-talets mitt eller förra del (s 98).
- 24 Ur Per Brahes Oeconomia. Trolleljungby slott, Skåne. Utan
signum. Kvarto. S 70-71. Avskrift från 1600-talets mitt
(s 100).
- 25 Ur Per Brahes Oeconomia. D 1728. Folio. Sid 43-44. UUB.
Avskrift från 1600-talets mitt (s 102).
- 26 Ur Per Brahes Oeconomia. Juridica Svecana nr 111. Folio.
Sid 345. UUB. Avskrift från senare delen av 1600-talet
(s 104).
- 27 Ur Per Brahes Oeconomia. Kvarto. Sid 126-127. SKB (tidi-
gare Skoklosters bibliotek). Avskrift från senare de-
len av 1600-talet (s 106).
- 28 Ur Per Brahes Oeconomia. Kvarto. Sid 96-97. Norrköpings
stadsbibliotek. De Geerska saml. Avskrift från ca

- 1700 (s 109 - 110).
- 29 Ur Per Brahes Oeconomia. Nordinska samlingen. Juridica Svecana nr D 1727. Folio. Sid 27-28. UUB. Avskrift från decennierna kring 1700 (s 112).
- 30 Ur Per Brahes Oeconomia. Nordinska saml. Juridica Svecana nr 310. Folio. Blad 366 recto. UUB. Avskrift från decennierna kring 1700 (s 114).
- 31 Egenhändigt brev från Olof von Dalin till brodern Johan Dalin 1750. Warburgs autograf-saml R 34:143. SKB (s 117).
- 32 En rekvisition från år 1788. De la Gardieska samlingen. Historiska Handlingar. Kapsel 22. LUB (s 120).
- 33 Egenhändig dikt av Bellman 1794, tillägnad Abraham Westman. Fru Westmans visbok. SKB (s 123).
- 34 Egenhändigt brev av Esaias Tegnér till Margareta Sommerius 1826. Samling Tegnér, E., 13:II. LUB (s 125).
- 35 A Exempel på siffror (s 128).
- 35 B Bokstavstyper från ca 1285 till 1826 (s 129 - 134).
- 36 Ur Skånske lov. Codex B 76. SKB. 1300-talets början (s 142).
- 37 Ur Dansk krønike (Gesta danorum på danska). Codex B 77. SKB. 1400-talets första hälft (s 145).
- 38 Ur Donatio variorum, 136 kvarto. KUB. 1400-talets senare hälft (s 148).
- 39 A Ur ett brev ur Korsør Kirkes Arkiv 26/7 1490. DRA (s 150).
- 39 B Ur ett brev ur M Gyldenstiernes Arkiv 25/6 1531. DRA (s 150).
- 40 Ur ett brev av Frederik III. 25/7 1651. Rigsraadsbreve. DRA (s 152).
- 41 A J Laverentzens hand i renskrift av Danske Lov 1682. DRA (s 153).
- 41 B Ur Fynske Reg 1752. DRA (s 153).

- 41 C Ur Danske Kancecellis Brevbog 1770. DRA (s 154).
- 41 D Ur brev nr 4218 1839. DRA (s 154).
- 41 E Justitsmin. Originale Love 2/3 1861 (s 155).
- 41 F E Bøgh, Kgl Teater, Censurer 54/1881-82. DRA (s 155).
- 42 N M Petersens hand. 1800-talets första hälft. Registrant
77. DRA (s 157).
- 43 A Bokstavsformer från 1500-talet. Små bokstäver (s 158).
- 43 B Bokstavsformer från 1500-talet. Stora bokstäver (s 159).
- 44 Bokstavsformer från 1600-talets första hälft (s 160).
- 45 A Bokstavsformer från 1600- och 1700-talen. Små bokstäver
(s 161).
- 45 B Bokstavsformer från 1600- och 1700-talen. Stora bokstä-
ver (s 162).
- 46 Ur Reykjaholtsmáldagi; hand 1. Reykjavik. Slutet av 1100-
talet (s 174).
- 47 Ur äldsta fragmentet av Egils saga Skallagrímssonar. Co-
dex AM 162 A \neq . Folio. 1200-talets mitt (s 176).
- 48 Ur Flateyarbók. Codex 1005. Folio (gamla samlingen).
Reykjavik. 1387-94 (s 180).
- 49 Den första grammatiska avhandlingens alfabet. Codex AM
242. Folio. 1300-talets mitt (s 184).
- 50 Biskopsbrev. Diplomatarium Islandicum LXVI, 4. Den arna-
magneanska samlingen. 1405 (s 185).
- 51 Ur biskop Guðbrands anteckningsbok. 1587 (s 189).
- 52 Ur lagman Árni Oddssons lagmansbok. 1631 (s 189).
- 53 Ur biskop Þorður Þorlákssons visitationsbok. Islands
riksarkiv, Reykjavik. 1690 (s 190).
- 54 Ur biskop Jóns kopiebok. 1715 (s 191).
- 55 Ur häradshövdingen Magnús Ketilssons brev till biskop
Finnur Jónsson. Islands riksarkiv, Reykjavik. 1775 (s
192).
- 56 Ur brev från Jón Sigurðsson. 1861 (s 194).

- 56 A Bokstavstyper från 1100-talet till 1861 (s 195 - 198).
- 57 A Ur Gammelnorsk homiliebok. Codex AM 619 kvarto. Hand 2.
Ca 1200 (s 208).
- 57 B Ur Jorddebok från Munkelivs kloster. Codex 1347. Kvarto
(gamla samlingen). KKB. Ca 1200 (s 212).
- 58 A Ärkebiksop Birgers kungörelse om en förlikning. Den ar-
nam saml. Dipl norv V, I. 1263-64 (s 215).
- 58 B Ur Hjaltlands lagtingsmäns bekräftelse om ett vittnesbörd.
Den arnam saml. Dipl norv C, 3a. 1299 (s 220).
- 59 Ur Tómas ärkebiskopssaga. Perg 17. Kvarto. SKB. Ca 1300
(s 224).
- 60 Vittnesbörd om Michaels korn. Den arnam saml. Dipl norv
XIV, 9. 1430 (s 228).
- 61 Ur en förlikning rörande arv. Den arnam saml. Dipl norv
XXV, 19. 1484 (s 232).
- 62 A Peder Claussøns hand. 1608 (s 236).
- 62 B Johan Herman Wessels hand. 1780 (s 237).
- 62 C Ur ett brev från Johan Welhaven till Camilla Wergeland.
1835 (s 238).
- 63 Ur Henrik Ibsens företal till läsarna i utgåvan av hans
Samlede værker 1898-1902 (s 240).
- 64 Bokstavstyper från ca 1200 till 1898 (s 243 - 249).

SAKREGISTER

Ord i kommentarerna är icke upptagna i registret.

- Abbreviatur 28, 31, 32, 200;
se även Förfortning
Aksenttecken 168, 200, 203
Alfa 20
Alfabet, feniciskt 20
 grekiskt 20
 latinskt 20, 48, 164, 169
 minuskel- 30
Alfabetet, utveckling och
 utbredning 20, 21, 22
Alfabetsk skrift 19, 20
Alineatecken 45
Allmänna förkortningstecknet
 44, 48
Antikva 21, 35, 49, 140, 171,
 205; se även Latinsk tryck-
 stil
 humanist- 35
Antikvakursiv (Humanistkur-
 siv) 35
Antikvastil 35
Arabiska siffror 43
Arabisk skrift 22
Armenisk skrift 22
Avbrytning (Suspension) 44

Begreppsskrift 19
Ben 11
Beneventansk skrift 40
Beta 20
Bildskrift (Piktografi) 19
Birgittinnorska 200
Bitecken 48
Bläck 23, 24
Bokformat 24
Bokskrift 17, 27, 29, 31,
 46, 138, 139, 170, 171, 203
 gotisk 32, 33
 humanistisk 35
 minuskel- 30
Bokstäver, engelska 201
 enrummiga 13
 genomstrukna 137

initial- 30, 46, 168
insulära 164, 201 f, 203
interlineara 44 f, 166
kapitäl- 27, 29, 46, 165,
 167
sammanskrivna 28, 166 f,
 200
små (gemenas) 27
små (minuskler) 27, 30
stora (majuskler) 27, 30,
 32, 46, 48, 167, 200
stora (versaler) 21, 27
stor- 30, 34
tvårummiga 13
uncial- 29, 46, 167
öglebrutna 13, 48, 139, 170
Brevskrift 27, 46; jfr
 Diplomskrift
Brevspråk 42, 138; jfr Dip-
 lomspråk
Buddhistisk skrift 22
Bustrofedon' 20
Bågförbindelse 32

Calamus (rörpenna) 23
Codex 23 f
Codex rescriptus (palimp-
 sest) 23

Danska 138, 170
Dansk skrift 137
Dateringsmedel 24
Diakritiskt tecken 32
Diplomatik 17 f
Diplomskrift 137, 138, 202,
 203; jfr Brevskrift
Diplomspråk 42, 138, 170,
 200; jfr Brevspråk
Duodes 24

Egentlig kursiv 137, 138
Emendation 15
Engelska 164

- Engelska bokstäver 201
 Enrummiga bokstäver 13
 Epigrafik 17
 Etiopisk skrift 22
 Etruskisk skrift 21
 klassisk 21
 tidig 21
 Fenicisk (konsonant-) skrift 20,
 21
 Feniciskt alfabet 20
 Fjäderpenna (penna) 23
 Foliering 23
 Folio 24
 Fonetisk skrift 19
 Forngrekisk skrift 21
 Fornhebreisk skrift 21
 Fraktur 21, 32, 35, 49, 139, 140,
 171, 205; se även Tysk tryck-
 stil
 Fyrlinjeskrift 27
 Förkortning 9, 28, 44 f, 47, 48,
 138, 165 f, 171, 200; se även
 Abbreviatur
 Förkortningstecken 44, 45, 137,
 165
 Gemena (Små bokstäver) 27
 Genomstrukna bokstäver 137
 Georgisk skrift 22
 Gotiska storbokstäver 34
 Gotisk bokskrift 32, 33
 Gotisk kursiv(-skrift) 32, 34
 Gotisk skrift 31, 32, 37, 170,
 203
 yngre 47, 138
 äldre 46, 138
 Gotisk stil 32
 Gotisk (tysk) tryckstil 32
 Graffiti 28
 Grekisk skrift 21
 forn- 21
 klassisk 21
 västlig 21
 östlig 21
 Grekiskt alfabet 20
 Griffel (Stylus) 24
 Hake 11
 Hals 11
 Halvkursiv 30, 31, 47, 138,
 139
 Halvuncial 30 f
 Hebreisk skrift 22
 forn- 21
 Humanistantikva 35
 Humanistisk bokskrift 35
 Humanistisk kursiv 35
 Humanistkursiv (Antikvakur-
 siv) 35, 36
 Humanistskrift 32, 35, 139
 Ideografisk skrift 19
 Infrarödfotografering 15
 Initial(-bokstav) 30, 46, 168
 Insulära bokstäver 164, 201 f,
 203
 Insulära tecken 170, 202
 Insulär rundskrift 40
 Insulär skrift 31, 164, 201
 Insulär spetsskrift 40
 Insulär stil 46
 Irisk-anglosaxisk skrift 31
 Interlineara bokstäver 44 f,
 166
 Isländska 164, 165, 200, 202
 Isländsk skrift 164, 165,
 168, 169, 170, 201
 Italiensk skrift 31
 Kapitäl(-bokstav) 27, 29, 46,
 165, 167
 Kapitälskrift 27 f, 29
 kvadratisk 27, 28
 rustik 28
 Karolingisk-insulär skrift
 169 f
 yngre 202 f
 äldre 201 f*
 Karolingisk minuskel 31, 32,
 33, 46, 137, 164, 169, 202
 Karolingisk skrift 31, 32
 Kinesisk skrift 19, 22
 Klassisk etruskisk skrift 21
 Klassisk grekisk skrift 21
 Klassisk latinsk skrift 21
 Kolumner 23
 Konjektur 15
 Koptisk skrift 22
 Kontraktion (Sammandragning)

- 44, 48, 137, 165
 Krok 11
 Kursiv ("löpande") 27, 46, 48, 138
 Kursiv(-skrift) 20, 31, 47, 139, 170, 171, 202, 203
 antikva- 35
 egentlig 137, 138
 gotisk 32, 34
 halv- 30, 31, 47, 138, 139
 humanist- 35, 36
 humanistisk 35
 majuskel- 27, 28, 29
 minuskel- 30
 vadstena- 47
 yngre romersk 30
 äldre romersk 28
 Kursivstil 35
 Kustod 24
 Kvadratisk kapitälskrift 27, 28
 Kvart 24
 Kyrillisk skrift 22

 Latin 42, 47, 137, 138, 139, 164, 170, 200
 Latinsk handstil 35, 48
 Latinsk skrift 21, 22, 27, 37, 42, 44, 47, 48, 139, 171, 204
 klassisk 21
 monumental 21
 tidig 21
 Latinsk stil 35, 48, 139
 Latinsk tryckstil 35, 49; se även Antikva
 Latinskt alfabet 20, 48, 164, 169
 Ligatur 28, 30, 31, 32, 37, 166 f, 200
 Littera epistolaris (Brevskrift) 27
 Littera libralis eller libraria (bokskrift) 27
 Ljudskrift 19

 Majuskelkursiv 27, 28, 29
 Majuskler 27, 30, 32, 46, 167, 201; se även Stora bokstäver
 Medellägtyska 42, 138, 200
 Membrana 23

 Merovingisk minuskel 31
 Merovingisk skrift 31, 40
 Minuskelalfabet 30
 Minuskel, karolingisk 31, 32, 33, 46, 164, 169, 202
 merovingisk 31
 primitiv 30
 Minuskelbokskrift 30
 Minuskelkursiv 30
 Minuskelskrift 30, 31
 Minuskler 27, 30, 32, 43, 167; se även Små bokstäver
 Missaleskrift 32
 Moabitisk skrift 21
 Monumental latinsk skrift 21
 Monumentalskrift 27
 Munkskrift 31

 Nasalstrecket 45, 48, 165
 Nationalskrifter 30, 31
 Nestoriansk skrift 22
 Nordsemitisk (konsonantskrift) 20, 21
 Norska 170, 200, 202
 Norsk skrift 200, 201, 202
 Numismatik 18
 Nygotisk skrift 9, 45, 47, 139, 170, 171, 204
 Nygotisk skrivstil 32

 Oktav 24
 Ordskrift 19
 Ornamentering 46

 Paginering 24
 Palimpsest 23
 Papper 24, 139, 165, 170, 203
 Papyrus 23
 Penna (Fjäderpenna) 23
 Pergament 23, 165, 166, 170
 Piktografi (Bildskrift) 19
 Piktogram 19
 Primitiva minuskeln 30
 Präntad skrift 27, 46, 47, 137
 Pugillares (Vaxtaylor) 24

 Recto(-sida) 23 f

- Romerska sifferor 43
 Rubrikator 24
 Rustik kapitälskrift 28
 Rörpenna (Calamus 23)
 Sammandragning (Kontraktion) 44
 Sammanskrivna bokstäver 28, 166 f, 200
 Scriptura continua 28
 Sedes 24
 Sifferor 43, 45
 arabiska 43
 romerska 43
 Skiljetecken 45, 167, 200
 Skrift, alfabetisk 19, 20
 arabisk 22
 armenisk 22
 begrepps- 19
 beneventansk 40
 bild- 19
 bok- 17, 27, 29, 31, 46, 138, 139, 170, 171, 203
 brev- 27, 46
 buddhistisk 22
 dansk 137
 diplom- 137, 138, 202, 203
 etiopisk 22
 fenicisk 20, 21
 fonetisk 19
 forngrekisk 21
 fornhebreisk 21
 fyrlinje- 27
 georgisk 22
 gotisk 31, 32, 37, 170, 203
 gotisk bok- 32, 33
 gotisk kursiv 32, 34
 grekisk 21
 halvuncial 30 f
 hebreisk 22
 humanistisk bok- 35
 humanist- 32, 35, 139
 ideografisk 19
 insulär 31, 164, 201
 insulär rund- 40
 insulär spets- 40
 irisk-anglosaxisk 31
 isländsk 164, 165, 168, 169, 170, 201
 italiensk 31
 kapitäl- 27 f, 29
 karolingisk 31, 32
 karolingisk-insulär 169 f
 kinesisk 19, 22
 klassisk etruskisk 21
 klassisk grekisk 21
 klassisk latinsk 21
 koptisk 22
 kursiv- 20, 31, 47, 139, 170, 171, 202, 203
 kvadratisk kapitäl- 27, 28
 kyrillisk 22
 latinsk 21, 22, 27, 37, 42, 44, 47, 48, 139, 171, 204
 ljud- 19
 merovingisk 31, 40
 minuskel- 30, 31
 minuskelbok- 30
 missale- 32
 moabitisk 21
 monumental latinsk 21
 monumental- 27
 munk- 31
 national- 30, 31
 nestorianisk 22
 nordsemitisk 20, 21
 norsk 200, 201, 202
 nygotisk 9, 45, 47, 139, 170, 171, 204
 ord- 19
 präntad 27, 46, 47, 137
 rustik kapitäl- 28
 stavelse- 19
 svensk 46, 137
 syllabisk 19
 syrisk 22
 tidig etruskisk 21
 tidig klassisk latinsk 21
 tidig nordsemitisk 21
 tvålinje- 27
 tysk 47, 139, 140, 170, 171, 204
 uncial- 27, 29, 31
 vardags- 27, 139
 västgotisk 31
 västnordisk 44, 46
 västnorsk 202
 yngre gotisk 47, 138
 yngre karolingisk-insulär 202 f

- äldre gotisk 46, 138
 äldre karolingisk-insulär 201 f
 östlig grekisk 21
 östnorsk 201
 Skrivare 42 f
 Skrivmaterial 23 f, 165, 170, 203
 Skrivredskap 23 f
 Skrivskola 42
 Skrivstil, nygotisk 3
 tysk 32, 49, 205
 Små bokstäver (Gemena) 27
 Små bokstäver (Minuskler) 27, 30,
 48
 Stadsskrivare 43
 Staplar 11, 47
 Stavelsekskrift 19
 Stemma 15
 Stil, antikva- 35
 gotisk 32
 insulär 46
 kursiv- 35
 latinsk 35, 48, 139,
 tysk 35
 Stora bokstäver (Majuskler) 27,
 30, 32, 46, 48, 167, 200
 Stora bokstäver (Versaler) 21,
 27
 Storbokstäver 30
 gotiska 34
 Stylus (Griffel) 24
 Supplering 10
 Suspension (Avbrytning) 44, 137,
 165
 Svenska 42, 43, 44, 47, 48, 49,
 200
 Svensk skrift 46, 137
 Syllabisk skrift 19
 Syrisk skrift 22
 Tal 43
 Textkritisk apparat 16
 Textkritisk edition 16
 Textur 32
 Tidig etruskisk skrift 21
 Tidig klassisk latinsk skrift
 21
 Tidig nordsemitisk skrift 21
 Tryckstil 49, 140, 171, 205
 latinsk 35, 49
 tysk (gotisk) 32, 49, 205
 Tvålinjeskrift 27
 Tvårummiga bokstäver 13
 Tysk skrift 47, 139, 140,
 170, 171, 204
 Tysk skrivstil 32, 49, 205
 Tysk stil 35
 Tysk tryckstil 32, 49, 205;
 se även Fraktur
 Ultraviolettfotografering 15
 Underprickning 45, 167
 Uncial(-bokstav) 29, 46, 167
 halv- 30 f
 Vadstenakursiv 47
 Vardagsskrift 27, 139
 Vattenmärke 24 f
 Vax 24
 Vaxtaylor (Pugillares) 23,
 24, 28
 Versaler 21, 27
 Verso(-sida) 23 f
 Västgotisk skrift 31
 Västlig grekisk skrift 21
 Västnordisk skrift 44, 46
 Västnorsk skrift 202
 Yngre gotisk skrift 47, 138
 Yngre karolingisk-insulär
 skrift 202 f
 Yngre romersk kursiv 30
 Äldre gotisk skrift 46, 138
 Äldre karolingisk-insulär
 skrift 201 f
 Äldre romersk kursiv 28
 Öglebrutna bokstäver 13, 48,
 139, 170
 Öglor 12 f, 47
 Östlig grekisk skrift 21
 Östnorsk skrift 201

LUNDASTUDIER I NORDISK SPRÅKVETENSKAP

Serie A

- 16 Hans Jonsson, Nordiska ord för vattensamling. 1966
- 17 Gösta Holm, Epoker och prosastilar. 1967
- 18 Gösta Holm, (utg.) En diskussion om stavnamnen. 1967
- 19 Åke Hansson, Fonematiska studier i skånska dialekter. 1969
- 20 Ulrik Eriksson, Åselevenkska 1. Introduktion. 1971
- 21 Anne Marie Wieselgren, Carl-Johans-tidens prosa. 1971
- 22 Birgitta Erlandsson, Om växlingen ü-ö i ord av typen no. bru-sv. bro. 1972
- 23 Inger Haskå, Studier över bestämdhet i attributförsedda nominalfraser. 1972
- 24 Ulrik Eriksson, Åselevenkska 2. Målutjämning. Modeller för analys och syntes med tillämpningar. 1973
- 25 Birgit Falck-Kjällquist, Studier över ägonnamn i sydvästra Värmland. 1973
- 26 Stig Nilsson, Terminologi och nomenklatur. Studier över begrepp och deras uttryck inom matematik, naturvetenskap och teknik I. 1974
- 27 Gertrud Pettersson, Reklamsvenska. Studier över varumärkesannonser från 1950 och 1960 talen. 1974
- 28 Lars Svensson, Nordisk paleografi. Handbok med transkriberade och kommenterade skriftprov. 1974

Serie B

- 1 Gudrun Österlund, Lunds studenters tilltalsnamn under femtio år. 1966
- 2 Bengt Pamp, Ortnamnen i Sverige. 3. uppl. 1971
- 3 Jan Einarsson, Kommandoordens utveckling i svenska. 1968
- 4 Rolf Gravé, Biblicismer och liknande inslag i Sara Lidmans Tjärdalen. 1969
- 5 Åke Hansson, Fonemgeografisk och fonemhistorisk forskning. 1969
- 6 Gösta Holm, Medeltida stadgespråk. 1969
- 7 Ulf Teleman, Definita och indefinita attribut i nusvenskan. 1969
- 8 Ivar Lindquist, Poesien i inskrifterna på Hällestadsstenarna. 1973

Serie C Studier i tillämpad nordisk språkvetenskap

- 1 Bengt Loman och Nils Jörgensen, Manual för analys och beskrivning av makrosyntagmer. 1971
- 2 Nils Jörgensen, Syntaktiska drag i svenska dialekter - en bibliografisk översikt. 1970
- 3 Nils Jörgensen, Om makrosyntagmer i informell och formell stil. 1971
- 4 Jan Einarsson, Sammanträdet som talsituation. 1971
- 5 Ulf Teleman, Tre uppsatser om grammatik. 1972

Nordisk paleografi inleds med ett avsnitt som kortfattat behandlar skriftens och alfabetets historia, skrivmaterial och skrivredskap samt den latinska skriftens utveckling. Senare delen och huvuddelen av boken skildrar i fyra huvudavsnitt skriftens utveckling i Norden från medeltidens karolingiska minuskel till vår egen tids skrift.

Boken är försedd med talrika skriftprov, som transkriberats och utförligt kommenterats. I varje huvudavsnitt ingår bl a en bokstavstavla, som visar bokstavstyper — hämtade ur skriftproven — från 1200- till 1800-talet.

Förutom att vara avsedd som kurslitteratur i svenska och nordiska språk vänder sig boken till historiker, kyrkohistoriker, litteraturhistoriker, jurister, folklivsforskare, genealoger och andra kulturhistoriskt intresserade.

LUNDS UNIVERSITETSBIBLIOTEK

15000

600820347